

De Schizofrene Maatschappij

Voorwoord

Voor de overwinning van het kwaad is niks anders nodig dan dat diegenen met een goede inborst niets doen .

Martin Luther King

De onrechtvaardigheid niet aanklagen is onszelf schuldig maken aan onrechtvaardigheid.

Jaren geleden kwam in een tv-programma een dokter in beeld die vertelde dat hij, alhoewel kankerpatiënt (kort daarna stierf hij trouwens), toch verplicht was verder te werken om zijn sociale bijdragen te kunnen betalen. Hiermede wilde hij aantonen hoe meedogenloos hard het Belgisch sociaal zekerheidsstelsel is. In 2009 kon men in het tv-journaal vernemen dat behoeftigen gemiddeld 5 jaar minder lang leven, voornamelijk omdat ze een doktersbezoek om financiële redenen uitstellen. De voornaamste reden van het groot aantal armen in België (in 2000, 16% van de bevolking volgens Eurostat) is het onrechtvaardig S.Z.S.. Dit stelsel benadeelt namelijk systematisch bepaalde bevolkingsgroepen. Die benadeling van groepen is ten andere een constant gegeven in de menselijke geschiedenis. Het blijkt steeds een gevolg te zijn van machtsmisbruik. Marx en vóór hem Hegel hadden dit al opgemerkt en deelden daarom de maatschappij in twee groepen in: de onderdrukkers en de onderdrukten. Ons S.Z.S. is een schoolvoorbeeld hoe bepaalde bevolkingslagen bevoordeeld, andere benadeeld worden: sommige gepensioneerde gezinnen worden vetgemest, andere in armoede gedreven. Uiteraard hebben verantwoordelijken steeds getracht onrechtvaardigheden te verrechtvaardigen. Dit kan slechts door gebruik te maken van drogredenen: systematische immorele benadeling kan men immers onmogelijk goedpraten met gegronde redenen. Sommigen zullen die mistoestanden wel verschrikkelijk vinden, maar er verder niet bij blijven stilstaan...men kan er immers toch niets aan veranderen. Het is maar al te duidelijk dat het van essentieel belang is die drogredenen te ontkrachten. Hiervoor moet men ze eerst en vooral ook goed kennen. De beschrijving ervan zal dan ook het eerste hoofdstuk uitmaken.

Dit boek is in de eerste plaats een reactie op die wantoestanden. Het zal proberen uit te leggen hoe die ontstaan, hoe enorm belangrijk ethiek en een juiste maatschappijvisie zijn om ze weg te werken.

Daar verschillende hoofdstukken sterk met elkaar verbonden zijn, moet het de lezer niet verwonderen dat bepaalde feiten en standpunten herhaald worden.

De Vooroordelen

De voornaamste plicht van de intellectueel is om vooroordelen door te prikken, daar deze leiden naar totalitaire doctrines, waardoor vele intellectuelen worden gebiologeerd en die hen beletten evidente waarheden over hun eigen samenleving te accepteren.

George Orwell

Vooroordelen doden het oordeel.

Het groot verschil tussen het vooroordeel en het oordeel is dat het oordeel steunt op rationele argumenten, het vooroordeel niet. De basiselementen van het oordeel zijn de rede en de eerlijkheid. De rede zelf zal slechts goed functioneren als men het loskoppelt van alle gevoels- en traditionele elementen. Het principe van Aristoteles: het weten nastreven om het weten, de waarheid liever zien dan onszelf, moet onze leidraad zijn. In de praktijk gebeurt dit echter veel te weinig. Ofwel verbergt men zich, uit eigenbelang, in een moedwillige blindheid om de waarheid niet te moeten toegeven, ofwel is er een passieve verblinding en laat men zich leiden door gevoelens en traditie, hetgeen leidt tot denkverschraling. Het is inderdaad zo, dat wat we dagelijks meemaken, meestal ook als normaal en redelijk beschouwen, zelfs als het objectief onredelijk is. Die gevoelens en tradities steunen dikwijls op dogma's. Het zijn deze dogma's die een rechtvaardiging geven voor bestaande wantoestanden, er dikwijls zelfs de rechtstreekse oorzaak van zijn. Alleen op die wijze zijn mensoffers, kannibalisme, slavernij, enz., te verklaren, kan dergelijk onmenselijk gedrag als normaal beschouwd worden in de maatschappij. Dit moet ons toch tot nadenken stemmen: zelfs zogezegd evidente dingen moeten kritisch bekeken worden. Slechts op die wijze kunnen we aan indoctrinatie ontsnappen en niet op een dwaalspoor terechtkomen. Een typisch voorbeeld is het Belgisch S.Z.S. Zowel de pers als politici hebben dit systeem eerst bewierookt als een der beste stelsels ter wereld. Die dwaasheid nam pas een einde toen prof. Blanpain het onrechtvaardige van dit systeem blootlegde. Plots werd het zo geroemde systeem door de pers negatief beoordeeld, zelfs veroordeeld als zijnde onrechtvaardig. Voordien had de druk van de gewoonte de rede beneveld, het denken een verkeerde richting ingestuurd.

Het is mijn overtuiging dat de traditie de meest negatieve factor voor het correct denken is. Hoe krachtig tradities kunnen inwerken blijkt uit het feit dat zelfs bijzonder intelligente mensen, zoals Socrates, Aristoteles en vele anderen zich niet konden losrukken van heersende zeden en gebruiken en de slavernij bvb. als ethisch beschouwden. Slechts stapsgewijs lukt het ons de vooroordelen de kop in te drukken. Het zijn wel heel taaie tegenstanders. Zie het vrouwenstemrecht in België, dat slechts effectief werd in 1948! Slechts door de rede kan men vooroordelen bannen. Hoe belangrijk dit is moge blijken uit het feit dat een te weinig aan oordeel leidt tot een teveel aan vooroordeel en dit op zijn beurt tot een te weinig aan ethiek. Gevolgde vooroordelen leggen de rede het zwijgen op, maar met het verdwijnen van de rede, verdwijnt ook de rechtvaardigheid.

De soorten vooroordelen

1) De drogredenen van het hellend vlak.

Hierbij wordt gezinspeeld dat bij het doen (of het eventueel niet doen) van een bepaalde handeling, men vervalt van het kwade naar het ergere. Hier wordt van een misschien een zekerheid, of toch een waarschijnlijkheid gemaakt.

2) De drogredenen van de populistische argumentatie.

De algemeen gangbare opinie wordt als de juiste beschouwd (terwijl dit geenszins evident is). Bvb. in de volgende vorm: iedereen weet toch... of, zelfs een klein kind weet... De fout: het algemeen gangbare is daarom nog niet juist.

3) De autoriteitsargumentatie (argumentum ad verecundiam).

Bvb., de directeur heeft het zo beslist, het zal dus wel juist zijn. Dit geldt ook voor geschreven bronnen: bijbel, koran, enz...

Het foutieve is hier dat niet het standpunt, wel de bron wordt verdedigd.

4) De overhaaste generalisatie.

Met als orgelpunt: ab uno disce omnes (leer uit een, allen kennen).

De fout: uit onvoldoende waarnemingen, algemene besluiten trekken.

5) De persoonlijke aanvallen (argumentum ad hominem).

Door rechtstreekse aanval op de persoon diens argumenten aanvallen. Bvb. zeggen: u bent niet slim genoeg om daarover te discussiëren.

6) De drogreden van de stok.

Bvb. Indien u bij uw mening blijft, zult u de rekening gepresenteerd krijgen.

7) Argumenteren op basis van medelijden (argumentum ad misericordiam).

Een humoristisch gelezen voorbeeld: de oudermoordenaar die tegen de rechter zegt: u zult toch iemand die pas wees is geworden niet veroordelen.

8) Argumentum ad ignorantiam.

Uit het tegendeel van het beweerde, bewijzen, dat het beweerde juist is.

Merkwaardig is het, dat in onze sterk geëvolueerde tijd, nog zoveel vooroordelen voorkomen.

Enkele voorbeelden.

- A. Hoewel uit de eerste statistische gegevens over aids een duidelijke trend bleek, namelijk: dat het vooral voorkwam bij mannelijke homo's (ongeveer 80% van de gevallen), heroïneverslaafden (8%) en bloedtransfusies, verklaarde men dat de gezonde hetero ook groot gevaar liep door zonder condoom te vrijen. Zonder duidelijke aanwijzing stelde men dat de besmetting bij de man gebeurde langs de urethra (de pisbuis). Een totaal onwaarschijnlijke hypothese, daar aids verwekt wordt door virussen en die niet zelfstandig kunnen bewegen. Hoe zouden ze de urethra dan kunnen binnendringen, waar daarenboven de druk van binnen naar buiten is gericht? Uiteraard heeft men zijn vergissing ingezien, maar deze vervangen door een even onwaarschijnlijke hypothese: de besmetting zou gebeuren langs de glans penis (de eikel), daar die slechts een eenlagig epitheel bezit. De besmetting zou daarentegen niet kunnen gebeuren langs het mondepitheel, daar dit tweelagig is. Ook die stelling is heel waarschijnlijk onjuist, wegens dezelfde reden. Onderzoek verricht in een Afrikaans land staft het onwaarschijnlijke van die nieuwe theorie: men deelde hetero mannen, niet door aids aangetast, in twee groepen in: een eerste groep had geen geslachtsziekte, een tweede groep wel (een primaire sjanker, chlamydia of een druiper) en wat bleek: bij de eerste groep constateerde men na enige tijd geen aidsgevallen, bij de tweede groep wel. Volgende hypothese is waarschijnlijker: het virus dringt zelf niet in het lichaam binnen, maar wordt er binnengebracht. Dit gebeurt wellicht als volgt: waar er letsels zijn, zijn ook witte bloedlichaampjes, bepaalde hiervan eten als het ware indringers op. Later kunnen die geïnfecteerde leukocyten in de bloedbaan terechtkomen. Het feit dat voornamelijk mannelijke homo's die ziekte krijgen is een reuzengroot argument voor de juistheid van die stelling: bij hun geslachtsdaad kunnen gemakkelijk microtrauma's, zelfs soms een ulceruze colitis, van het colonendotheel ontstaan, waardoor contact tussen virussen en leukocyten mogelijk is. Ook het feit dat vrouwen (door hun maandstonden) veel gemakkelijker besmet worden dan hetero mannen wijst in dezelfde richting.
- B. Algemeen stelt men dat de mens rechtop is gaan lopen, wanneer hij van het oerwoud naar de savanne migreerde. Het rechtop lopen had dan een groot voordeel: verder kunnen kijken. Strookt dit met de werkelijkheid? En is dit de enige plausibele verklaring? Zou het niet logischer zijn te veronderstellen dat de mens rechtop is gaan lopen om zijn handen vrij te hebben om wapens (stokken, keien) vast te houden? Het feit dat apen rechtop lopend de stenen verplaatsen, die ze gebruiken om cocosnoten te breken, staft die stelling. Wellicht zijn nog andere theorieën mogelijk, maar in ieder geval mag men een theorie, die voorlopig niet te bewijzen is, niet als zijnde waar voorstellen.
- C. Lang gold de theorie van de energiebalans als verklaring voor het te zwaar worden van individuen: nam men meer energie op dan men verbruikte, zou men dikker worden. Dit bleek uiteindelijk slechts gedeeltelijk juist te zijn: bepaalde mensen mogen veel te veel eten zonder ook maar één gram bij te komen. Persoonlijk heb ik er zo veel gekend. Het is mijn overtuiging dat het aantal vetcellen zeer verschillend is van persoon tot persoon. Hebt u heel weinig vetcellen, dan kunt u niet verzwaren, daar het vet zich opstapelt in die vetcellen. Hebt u, ongelukkig genoeg, veel vetcellen, zal een te grote energieopname inderdaad leiden naar een stijgend lichaamsgewicht. De kans om zwaarlijvig te worden blijkt sterk afhankelijk te zijn van de breedte van de heupbeenderen. Ik heb nog nooit een heel dikke persoon gezien met heel smalle heupbeenderen, terwijl extreem zware mensen altijd brede heupbeenderen hebben. Die personen hebben gewoon meer vetcellen. Over de logica in de natuur zal later gesproken worden, maar dit is er wellicht

een duidelijk voorbeeld van. Stel dat iemand met zeer smalle heupbeenderen heel dik zou zijn, dan zou die persoon zelfs niet normaal kunnen gaan! De natuur blijkt zo ingenieus, dat hij dit probleem onderkend heeft!

D. Het nazisme (staat voor nationaal socialisme).

Het nazisme wordt als extreemrechtse ideologie voorgesteld, omdat het als tegenhanger van het communisme, dat extreemlinks is, wordt vooropgesteld. Is dit echter een juiste visie? De rechtslinkse tegenstelling wordt verder in dit boek besproken, maar om het nazisme nu te kunnen positioneren op de politieke rechtslinkse as, kunnen we de definitie van professor Kruithof gebruiken: links wordt gekenmerkt door het geheel voorrang te geven op het deel, rechts door het centraal stellen van het individu.

Goebbels, de woordvoerder van het nazisme bepaalde de functie van de staat als volgt: de staat zal het openbaar leven overkoepelen. Alle maatschappelijke krachten van de natie zullen ondergeschikt zijn aan de staat en wel zodanig dat zij geen enkele activiteit buiten de staat om zullen kunnen ontplooiën. De staat zal het totalitaire beginsel belichamen. Vakbonden worden ontbonden (een feit in Duitsland in 1933). Al hetgeen de macht van de staat inperkt moet de kop ingedrukt worden:

- de vakbonden, want die zijn voorstander van een klassenstrijd, terwijl onder de Duitse burgers geen strijd, wel eensgezindheid moet heersen.
- de communisten, want die heulen mee met andere naties en vormen voor het land een tegenkracht.
- het geloof. (Dit werd alleen verdragen zolang het geen tegenkracht vormde).

Het nationaal socialisme zegt dus exact waarvoor het staat: socialistisch, door de gelijkheid van de burgers na te streven en nationalistisch. De aandelen van de bedrijven moeten overgaan van de privépersonen naar de nationale gemeenschap: om tot een perfecte eenheid te komen moet ook het kapitaal in de eenheid ondergebracht worden. We moeten ons inzetten tegen het kapitalisme. Dit is toch extreem linkse taal! Ook Himmler, naast Goebbels en Hitler het belangrijkste nazikopstuk was een notoir kapitalistenhater. In zijn boek "Mein Kampf" stelt Hitler: het programma van de nationaal socialisten is in onze vlag herkenbaar: het rood vertegenwoordigt de sociale gedachte, het wit de nationale gedachte, het zwarte hakenkruis belichaamt de opdracht om te strijden voor de zege van de ariërs.

Socialistische intellectuelen ontkennen natuurlijk dat het nationaal socialisme een socialistische stroming zou zijn. Daarvoor steunen ze zich op de stelling dat voor Hitler klassenstrijd betekende: strijd tegen de joden. Uiteraard is dit juist, maar die strijd is geen rechts kenmerk (de meeste joden zijn trouwens van rechtse gezindheid). Het racisme kan men onmogelijk plaatsen op de rechtslinkse as: men vindt zowel racisten bij socialisten als bij liberalen, het staat volledig los van de politieke strekking.

Anderzijds zijn de overeenkomsten tussen het nazisme en het communisme legio.

- Overheersing van het politieke op het economische (had Stalin zijn vijfjarenplannen, Hitler zijn vierjarenplannen).
- Het leggen van de nadruk op de oorlogsindustrie, dit ten nadele natuurlijk van de civiele sector.
- De staat bepaalt de lonen en de prijzen, ook de aard en de omvang van de geproduceerde goederen.
- In beide systemen wordt het individu gereduceerd tot middel, tot een vertegenwoordiger van de groep. Zijn intrinsieke waarde als mens wordt ontkend.

- Er wordt gestreefd naar een supersterke (almachtige) staat, dus naar een supersterke politieke elite.
- De onverdraagzaamheid: alle kritiek wordt gestraft.
- De goddeloosheid: de macht van de kerk wordt niet verdragen (aanvankelijk waren zowel de Rooms-katholieke Kerk als de Lutherse kerk het nazisme nochtans genegen. In 1937 verscheen echter de pauselijke encycliek "Mit brennender Sorge", waarin delen van het nationaalsocialisme, o.a. het racisme, duidelijk veroordeeld werden. De nazi's keerden zich dan uiteraard ook tegen de kerken. Veel priesters belandden daarop in concentratiekampen).
- Beide zijn expansionistisch, echter wel met verschillende oogmerken: het communisme om zijn ideologie wereldwijd te verspreiden, het nazisme om de macht van de natie te vergroten.
- Het huldigen van de principes van Nietzsche en Macchiavelli: alle ethiek bannen.
- Het niet aanvaarden van het democratisch principe: het afschaffen van het parlement, het instellen van het eenpartijstelsel en de politiestaat, geen scheiding der machten.
- Het maken van concentratiekampen (in de U.S.S.R. goelags genoemd).
- Het positief beoordelen van de factor macht (dit in tegenstelling met Max Weber, de Tocqueville, Madison, Montesquieu, Locke en vele anderen).

Tussen beide ideologieën zijn natuurlijk ook verschillen:

- in het nazisme ligt het accent op de natie, in het communisme op een bepaald economisch principe. Dit verschil bestond echter slechts in theorie: in alle communistische staten lag het accent ook duidelijk op de natie, zoals de nadruk op de enige leider dit duidelijk maakt. Stalin, Mao, Zhou Enlai, Pol Pot, Fidel Castro werden net zoals Hitler als halfgoden vereerd in eigen land en gezien als opperste vertegenwoordiger van de natie.
- In het nazisme bestond een duidelijk racisme, veel minder aanwezig, maar niet afwezig in het communisme (ook in de U.S.S.R. hadden joden en zigeuners het niet gemakkelijk).
- Het privébezit werd in nazi-Duitsland wel niet verboden, maar stond op den duur wel onder curatele van de staat: men mocht met zijn bezit niet doen hetgeen men wilde. Zijn kapitaal naar het buitenland versassen was op een bepaald ogenblik verboden. Ook het omwisselen van Duitse mark in een vreemde munt. Ondernemers moesten welbepaalde waren vervaardigen, dus investeren in welbepaalde goederen. Er bestond nog wel een gekortwiekt kapitalisme, echter geen vrijhandel. Het kapitalisme werd trouwens alleen maar om opportunistische redenen gedoogd.

Het is maar al te duidelijk dat het nazisme heel ver verwijderd was van het rechtse denken, waar de vrijheid van het individu zo belangrijk is, maar veel meer een variant was van het linkse extremisme.

De geschiedenis staat bol van vooroordelen. Aan de kritische mens de taak die te ontmaskeren en te weerleggen. Aangezien we een aversie moeten hebben voor vooroordelen moet het ankerpunt van elke theorie een zekerheid zijn, hier is dit: de mens als natuurwezen.

De mens als kind van de natuur

Semper excelsior (steeds verbeteren).

Dit blijkt duidelijk de leuze van de natuur te zijn: evolueren van materiedeeltje tot het supercomplexe wezen dat de mens is.

Als natuurwezen geniet de mens, net zoals ook alle andere levende wezens, van een absolute vrijheid. In de natuur komen alle beperkingen er door de eigen natuur. De natuur verhindert de mens niet te vliegen, zoals de vogels het wel kunnen, of de oceanen te doorkruisen zoals de walvissen het doen, het zijn slechts de natuurlijke beperkingen van zijn eigen lichaam die het hem verhinderen. Dank zij die absolute gelijke natuurlijke vrijheid zijn alle levende wezens als gelijken te beschouwen, alhoewel ze uiteraard verre van identiek zijn. De gelijkheid kan men immers op twee verschillende manieren interpreteren: een briefje van vijf euro is gelijk aan een ander briefje van vijf euro in die zin dat ze gelijkwaardig zijn, onderling verwisselbaar. Toch zijn ze fysisch niet volkomen gelijk (al was het maar omdat hun registratienummer verschillend is). Het gelijk zijn zullen we in het vervolg beschouwen als gelijkwaardigheid, gelijk in waarde, zoals dit ook geldt in het devies van de democratie. Vrijheid en gelijkheid zijn de natuurlijke rechten van elk levend wezen. Dit zijn de enige twee natuurrechten die we hebben. Dikwijls worden twee gans verschillende rechten als natuurrechten naar voor gebracht: het recht zichzelf te verdedigen (een vervolg op het instinct van zelfbehoud) en het recht zich voort te planten (een vervolg op het instinct van de voortzetting van de soort, de sexuele drift). Beide kunnen echter gemakkelijk ondergebracht worden in het recht op vrijheid. Beide natuurrechten lijken evident, maar worden nochtans door de mens voortdurend met de voeten getreden. Met welk recht richten we dierentuinen in en ontnemen we dieren hun vrijheid? Met welk recht hebben stierengevechten plaats? Met welk recht discrimineren we burgers? Het is duidelijk dat veel door de mens ontworpen wetten in strijd zijn met de natuurwetten. Ook het communisme is net zoals alle dictatoriale systemen, in contradictie met de natuurrechten: de mens vrij zijnde, is ook vrij bezit te vervaardigen en te verzamelen. De natuurrechten leiden uiteraard ook tot de veroordeling van het grootgrondbezit. Uit de natuurrechten kunnen we inderdaad een zeer belangrijk gevolg afleiden: die rechten zijn er voor iedereen en dit in volstrekt gelijke mate. De natuur is dus van iedereen. Destijds hebben de edelen zich vergrepen aan natuurwetten en grote stukken grond tot bezit genomen. Merkwaardig toch, dat noch het communisme, noch het grootgrondbezit op basis van de natuurrechten nooit is aangevallen.

Gefocust op de natuur hebben fervente natuurliefhebbers en holisten gelijk als ze beweren dat een mens niet méér is dan een dier. In bloemrijke taal beschrijft de holist Panicar de mens als volgt: een stukje stof van een prachtig geweven tapijt dat het heelal is. Hier komt duidelijk naar voor dat voor hem (en andere holisten) de mens slechts een schakel is, een middel om een veel groter geheel te vormen. De mens wordt hier herleid tot deel van een geheel, is geen doel op

zich. Echter zijn al die verschillende individuen, herleid tot middel, geen waarde op zich meer, in se dus zinloos.

Het is niet te verwonderen dat holisten, bijna per definitie materialisten, voor het menselijk leven alleen een natuurlijke zin ontdekken. Sommige mensen gaan zelfs verder. Verwijzend naar de Holocaust beweren ze dat de mens inferieur is aan het dier. De wreedheden door de mens begaan hebben er toe geleid dat gevoelige personen een aversie gekregen hebben voor hun eigen soort. Op een grafombe in een dierenkerkhof in Parijs staat gebeiteld: *le plus que je connais les gens, le plus que j'aime les bêtes*.

Nochtans is de zienswijze van al die mensen fout. De mens is inderdaad, in tegenstelling met het dier, veel meer dan alleen maar een stukje natuur. Alvorens het fenomeen mens nader te onderzoeken is het nuttig de kenmerken van de natuur na te gaan. De mens maakt er ten slotte deel van uit.

Welke zijn nu die kenmerkende eigenschappen van de natuur?

- A. De logica
- B. De gerichtheid op de soort
- C. Het totaal ontbreken van moraliteit
- D. Het streven naar evenwicht, naar harmonie

A. De logica.

We kunnen de levende natuur niet begrijpen zonder beroep te doen op de doelgerichtheid van de natuur.

Kant, I.

Het grootste geheim van de natuur is dat hetgeen er gebeurt in wetten gegoten kan worden.

Einstein

De eerste die op de logica in de natuur wees, was de Griekse natuurfilosoof Heracleitos. Ook o.a. Kant en Einstein hadden een sterk geloof in de logische orde van de natuur. Voor hen was het heelal eerder een wetenschappelijk wonder dan een toevalstreffer.

De logica in de natuur komt zowel tot uitdrukking in de aanwezige krachten als in de grootte van die krachten. De zwaartekracht bvb. is niet alleen een noodzakelijke kracht, opdat het heelal zou kunnen bestaan, ook zijn grootte is van essentieel belang. Een verschil van 1% in min of in meer zou al verhinderen dat het heelal bestond.

We bestaan dus blijkbaar slechts door een miraculeus toeval. Nog merkwaardiger is de vaststelling dat in de quantumfysica (de wetenschap van het subatomaire), een andere soort logica bestaat, die geen enkele wetenschapper kan ontrafelen. Weerom geldt: bestond die logica niet, dan bestond het heelal niet. In het gebied van het oneindig kleine lijkt de natuur zelfs te kunnen toveren. Met een elektronenversneller werd opgemerkt dat uit het niets, kortstondig, een iets (een materiedeeltje) kon ontstaan. Dat de natuur uit het niets zou zijn ontstaan behoort nu tot de mogelijkheden. Een mokerslag voor de fervente materialisten die beweren dat alles een materiële oorsprong heeft.

In de natuur is de logica overal aanwezig. Zo hebben we, net zoals bijna alle dieren, twee ogen (er zijn wel uitzonderingen: spinnen bvb. hebben er 8). Het merkwaardige hier is dat de eerste dieren die ogen bezaten, er ook 2 hadden. Hoe wist de natuur dat dit het ideale aantal is? Een derde oog brengt voor het dier meer nadelen, dan voordelen mee (het oog is immers een kwetsbaar orgaan), terwijl anderzijds met slechts één oog de afstand moeilijker kan ingeschat worden. Soms is die natuurlijke logica zelfs onthutsend: in de eerste levensjaren sterven meer

jongens dan meisjes. De oplossing van de natuur: er worden meer jongens dan meisjes geboren! Dit is wetenschappelijk onmogelijk te verklaren.

Er bestaan uiterst giftige kikkers (tientallen mensen kunnen met het gif van één dergelijke kikker gedood worden). Bij een aanval van een slang, die zich voedt met kikkers zou niet alleen de kikker sterven, ook de slang. Dit kan de bedoeling niet zijn. In de natuur dient de dood van de ene opdat de andere zou kunnen voortleven. Hoe heeft de natuur dit probleem opgelost? Heel eenvoudigweg door die giftige kikkers een andere kleur te geven: een niet te missen kleur trouwens: een felle kleur (in de natuur wijzen felle kleuren meestal op gevaar). Dit is nochtans het meest wonderbaarlijke nog niet. Het fantastische is dat de slang weet dat die bepaalde kikker gevaarlijk is! De slang kan het uiteraard niet uit ervaring weten, maar hoe dan wel? Yung zou spreken van het oerinstinct. Dit zal wel juist zijn, maar verandert niks aan het probleem. Hoe ontstaat dit oerinstinct? We zijn wel verplicht het ons zó voor te stellen: is de natuur logisch, dan zijn de dieren een logisch uitvloeisel van die logica. De dieren zijn zo, omdat het logisch is, dat ze zo zijn.

Ook hetgeen we dagelijks ondervinden heeft een dieperliggende reden, is logisch: de dorst, om ons een signaal te geven dat we moeten drinken, de honger, dat we moeten eten, terwijl de sexuele drift slechts bestaat opdat we ons zouden voortplanten. Die drift is, door zijn gerichtheid op het individu, voor de natuur slechts middel, geen doel op zich, daar voor de natuur slechts de soort belangrijk is. Enkele voorbeelden ter illustratie: de caracara, een roofvogel, paart maar gedurende enkele seconden. Het individu is hier overduidelijk slechts middel. Veel diersoorten hebben trouwens slechts geslachtsgemeenschap gedurende de vruchtbare periode, terwijl bij andere alleen het alfamannetje de wijfjes bevrucht.

Twee natuurlijke verschijnselen die ons wijzen op de onwaarschijnlijke logica in de natuur zijn:

1. De natuurlijke dood

De meeste mensen denken dat de natuurlijke dood een algemeen kenmerk is in de natuur. Dit is echter geenszins het geval. Alle wezens die zich voortplanten door mitose (de ongeslachtelijke voortplanting, waarbij eenvoudige splitsing van individuen plaatsvindt) kennen de natuurlijke dood niet. Deze wezens delen zich eindeloos verder om uiteraard astronomische aantallen te bereiken. Dit is het geval bij alle eencelligen, zoals bvb. microben (dit houdt dus in, dat indien het organisme hen niet kan doden, het vermenigvuldigingsproces eindeloos doorgaat en de geïnfecteerde gastheer er tenslotte aan bezwijkt).

Met de geslachtelijke voortplanting, en dit reeds van in het begin van die voortplantingswijze, is de natuurlijke dood ingetreden. Waarin zit daar nu de logica verscholen? Heel eenvoudig in het feit dat zonder de natuurlijke dood bepaalde dieren het evenwicht in de natuur zouden verbreken, het aardse leven zelfs onmogelijk zou worden. De stelselmatige vermenigvuldiging van het aantal herbivoren (vooral bij die dieren die geen natuurlijke vijanden hebben) zou op den duur als gevolg hebben dat gans de wereld kaalgevreten zou worden. Alle herbivoren zouden nu sterven, niet aan een natuurlijke dood, maar aan een gewelddadige dood: de hongerdood.

De natuur heeft met de instelling van de natuurlijke dood, het probleem der problemen, de overbevolking, opgelost, terwijl juist daaraan de mens dreigt aan ten onder te gaan. Men spreekt van overbevolking wanneer de bevolkingsaanwas zo groot is, dat dit negatieve gevolgen heeft. Daar het oppervlak waarop we leven beperkt is, is de mogelijke overbevolking een inherent gegeven. Feitelijk leven we nu al op een tijdbom: de bevolkingsexplosie is dermate groot dat de overbevolking op wereldvlak moeilijk (zo niet onmogelijk) te verhinderen is. De bevolkingsaanwas is het wereldprobleem nummer een, om de eenvoudige

reden dat het bijna onmogelijk is er een remedie tegen te vinden: we kunnen noch het aardoppervlak vergroten, en onwaarschijnlijk moeilijk de bevolkingsgroei een halt toeroepen. De meeste andere problemen, zoals de milieuaantasting, de stijging van de wereldtemperatuur, de armoede, de spanning tussen bevolkingsgroepen, enz...kunnen grotendeels tot het probleem van de overbevolking herleid worden. Ook bestaan er voor al die secundaire problemen, tot op zekere hoogte toch, specifieke oplossingen. Naast die vermelde problemen veroorzaakt de te grote bevolkingsstijging tevens andere, minder evidente gevaren:

- 1) het schaars worden van kwalitatieve, niet materiele elementen: De stilte, de zuivere lucht, zuiver water, bewegingsvrijheid, enz...
- 2) de waardevermindering van het individu. Bij het vernemen van hongerdoden in Biafra was de reactie van veel mensen alhier: och ja, we zijn toch te talrijk.
Hoe weinig belangrijk een individu in een overbevolkte streek is, blijkt uit het feit dat in een grootstad iemand urenlang uitgestrekt op de grond kan blijven liggen zonder dat ook maar één persoon zich het lot van die noodlijdende aantrekt. In een dorp zou dit zeker het geval niet zijn. Het is net alsof de waarde van een persoon in een omgekeerde verhouding staat tot het aantal individuen. Hoe talrijker we zijn, hoe minder verantwoordelijk we ons voelen, hoe minder belangrijk het individu wordt.
- 3) Het agressiever worden. Er is een duidelijk hogere agressiviteit in steden dan in dorpen. Die hogere agressiviteit bij te grote bevolkingsdichtheid is ook te merken in de dierenwereld: in een gesloten ruimte kunnen ratten en muizen vredig naast elkaar leven, zolang die ruimte maar groot genoeg is. Eens deze te vol geraakt, vallen de ratten de muizen aan.
- 4) Het gevaar van een verminderde levensstandaard: als het wereld B.N.P. niet evenredig stijgt met de bevolkingsgroei, zal het inkomen per individu dalen.
- 5) De stijgende individualisering: eens een bepaalde drempel van bevolkingsdichtheid overschreden wordt zal men de anderen als een last ervaren: het is normaal dat men lasten ontvlucht, men zoekt naar isolement, men individualistischer wordt. In tegenstelling met hetgeen men zou kunnen denken, zal een grote bevolkingsdichtheid leiden naar grotere eenzaamheid en individualisering.
- 6) Het verminderen van natuurgebieden, met vervreemding van de natuur als gevolg.
- 7) Enorme prijsstijgingen van bouwgronden, waardoor deze voor velen onbetaalbaar zijn geworden en men hoger en hoger moet gaan bouwen.
- 8) Verharding van de ondergrond met het gevaar van wateroverlast.

2. Het ouderinstinct

Lijkt het aller-normaalste. Nochtans vertoont dit bij de verschillende diersoorten heel specifieke en soortgebonden kenmerken die, hoe kan het anders in de natuur, beantwoorden aan logische regels: bij reptielen (de vrouwelijke krokodil is een uitzondering) is het ouderinstinct totaal afwezig. De moederslang zal haar eieren verdedigen, maar eens de jonge slangen doorbreken, gewoon verder trekken. De logica van haar gedrag: die pasgeboren slangen kunnen zich reeds verdedigen. In tegenstelling hierbij zijn pasgeboren krokodillen praktisch weerloos, ze hebben ook veel predatoren. Logisch dus dat die jongen nog beschermd worden. Merkwaardig hier is dat de mannelijke krokodil zich niet bekommert om zijn kroost, integendeel zelfs: hij eet zijn eigen jongen op.

Bij de vogels zorgen dikwijls beide ouders voor hun jongen. Wanneer die kunnen vliegen verlaten ze het nest. Vanaf dit ogenblik bekommeren de ouders zich niet meer om hen. Het ouderinstinct is verdwenen. De logica is hier: zolang de jonge vogels niet zelf voor hun voedsel kunnen zorgen, doen de ouders dit voor hen. Vanaf het moment dat die jonge vogels zelfstandig kunnen leven zijn de ouders overbodig en bekommeren deze zich niet meer om hun nageslacht. Hun rol is uitgespeeld, de band jong-ouders verbroken.

Bij de panter zal het wijfje een drietal jaar voor haar jong zorgen en het leren jagen. Vanaf het moment dat die zelf prooien kan vangen zal moederpanter haar kroost zelfs verjagen. In de natuur blijken instincten en nut innig met elkaar verbonden te zijn. Het ouderinstinct is er alleen als die nodig is. Bij alle diersoorten uitgezonderd bij de mens, is het ouderinstinct slechts een tijdelijk verschijnsel. Bij de mens heeft zich daarenboven, bovenop het ouderinstinct, de ouderliefde geënt.

B. De gerichtheid op de soort

Dit is te merken aan het streven:

- naar het voortbestaan van de soort
- naar het verbeteren van de soort.

Als de soort niet hoeft verbeterd te worden, gebeuren er bij die soort ook geen veranderingen. De schorpioen en de krokodil bvb. zijn al honderden miljoenen jaren onveranderd gebleven, hetgeen toch een schaduw werpt op de evolutietheorie van Darwin. Waarom is er bij bepaalde diersoorten geen evolutie? Met zijn theorie kan men daar geen antwoord op geven.

In de natuur blijkt het individu slechts belangrijk als tussenschakel:

- de zalm zwemt de rivier op, doet de geslachtsdaad en sterft dan enkele dagen later.
- Vrouwelijke schorpioenen, spinnen, bidsprinkhanen eten dikwijls na de paring hun partner op (dit is dan voedsel voor het zich ontwikkelend eitje).
- Mieren, bijen, termieten, wespen offeren hun leven op om hun nest te beschermen.
- Nagezeten door een roofdier gaan vele diersoorten wegvluchten uit de richting van hun nest.

Ouders sterven dikwijls liever zelf dan hun nageslacht in levensgevaar te brengen. Een ontroerend voorbeeld is de hen, die een arend bemerkend, haar kuikens onder haar vleugels verbergt, en geduldig haar aanvallers afwacht. Die gerichtheid op de soort is logisch: bij het omkomen van de jongen wordt misschien die schakel onderbroken.

C. De natuur is amoreel

Men kan slechts moreel handelen indien men vrij is, indien er keuzevrijheid bestaat (dit wordt verder besproken). Door zijn natuur is het dier niet vrij: het handelt volgens zijn instincten. Alles gebeurt volgens een vast patroon. Dieren kunnen slechts handelen conform de natuurwetten. Het is net alsof ze voorgeprogrammeerd zijn. Zie de paringsdansen van bepaalde vogelsoorten: steeds dezelfde bij gelijke soorten en toch steeds gans verschillend vergeleken met die van andere vogelsoorten. Een uitgehongerde tijger zal een kind steeds doden en opeten. Het dier kan eenvoudigweg niet anders handelen. Zijn gedrag is niet immoreel, wel amoreel.

Bain heeft die stelling bestreden door er op te wijzen dat kraaien blinde groepsgenoten eten geven. Hij had ook kunnen vermelden dat zwangere vampieren gevoederd worden of nog dat stokstaartjes en dholes eerst jongere dieren laten eten, alhoewel ze zelf uitgehongerd zijn. Hier

verwart Bain het sociaal instinct (zo omschrijft hij ook, die inwendige kracht) met moraliteit, die een universele dimensie heeft: niet alleen groepsgenoten worden met de moraliteit geholpen, maar iedereen die behoeftig is.

Het natuurlijk ik luistert alleen naar de natuurlijke krachten: de instincten. We kunnen twee soorten onderscheiden: soortgebonden instincten (bvb. bijen die honing maken, spinnen, een web) en algemene instincten. Van die laatste soort zijn er 5:

- het instinct van zelfbehoud
- het instinct van de voortzetting van de soort (de sexuele drift)
- het kudde-instinct
- het ouderlijk instinct
- het sociaal instinct

Een instinct bij het dier wordt gekenmerkt door het dwingend karakter ervan. Het laat geen ruimte voor een andere keuze. In tegenstelling hierbij hebben instincten bij de mens geen dwingend karakter.

Al die instincten hebben een correlatie met het nut. Dit moet begrepen worden als: nuttig zijn voor de soort. Zo is het ouderlijk instinct slechts daar aanwezig waar het noodzakelijk is voor het voortleven van de jongen. De verschillende instincten zijn niet gelijktijdig ontstaan. Eerst ontstond het instinct van zelfbehoud, vervolgens de andere (volgens hun opsomming).

D. Het streven naar evenwicht

Het enige wat op de aarde in overvloed aanwezig is, is de mens.

Velen beseffen het voorlopig nog niet goed, maar er is nu al waarschijnlijk een overbevolking. Dit is een veel groter gevaar dan de opwarming van de aarde, die er tenslotte een gevolg van is. Het lijkt er sterk op dat de natuur het veel beter heeft afgebracht dan de mens. Na miljarden jaren leeft de natuur nog steeds in evenwicht en dit spijs de instabiliteit die de mens veroorzaakt. De essentiële vraag is hier, hoe lang de natuur de door de mens verwekte instabiliteit zal kunnen compenseren. Tot nu toe is het natuurlijk evenwicht prachtig gehandhaafd en dit door een uiterst logisch functioneren. Er bestaan bvb. veel meer prooidieren dan roofdieren. Darwin had een ander evenwicht opgemerkt: spijs dieren meer nakomelingen hebben dan twee (het ouderpaar), blijft hun aantal constant, dit door vroegtijdig overlijden van jonge dieren. Alleen de mens heeft zich de laatste tijd enorm vermenigvuldigd, heeft die natuurregel overtreden, zodat het probleem der problemen, de overbevolking is geworden.

Tot nog toe werd de mens alleen beschouwd als natuurwezen. Wel werd aangestipt dat de mens veel meer is dan dit alleen.

Het fenomeen mens

De mens is wel kind van de natuur, maar juist hetgeen hem definieert is hetgeen hem van de natuur onderscheidt.

Het ik heeft twee eigenschappen: het is onrechtvaardig op zichzelf, in zoverre dat het zich tot middelpunt van alles maakt, en het is lastig voor de anderen, in zoverre dat het hen aan zich wil onderwerpen: ieder ik wil de dwingeland van de ander zijn.

Pascal, Blaise

Persoonlijk deel ik de mening van Pascal niet. Ik denk dat het "IK", veel complexer is. In ieder geval is de mens een uitzonderlijk wezen. Wat maakt hem nu zo uniek? Heel zeker zijn fysionomie niet, al zijn zijn handen de multifunctioneelste en doeltreffendste instrumenten in de natuur. Maar wat dan wel? Aristoteles beweerde, de taal. Nochtans kunnen ook verschillende diersoorten geluiden voortbrengen die een verschillende betekenis hebben (orka's bvb). Echter kan geen enkel dier gearticuleerde klanken uiten. Ook het abstract spraakgebruik is hen vreemd. De historicus zal wijzen op het feit dat alleen de mens geschiedenis maakt: dank zij zijn meer ontwikkeld rationeel vermogen kan de mens vooruitgang boeken op alle terreinen. De kunstliefhebber zal meer het accent leggen op de monopolypositie van de mens in de culturele sfeer, alhoewel een chimpansee al een wedstrijd voor moderne schilderkunst gewonnen heeft. Uiteraard zullen velen dit tegenargument verwerpen door te wijzen op het feit dat moderne beeldende kunst in het begrip "KUNST" niet is onder te brengen. Lange tijd heeft men de nadruk gelegd op het feit dat alleen mensen bekwaam zijn voorwerpen te maken. Dit is ondertussen achterhaald: ook dieren blijken voorwerpen te kunnen maken. De chimpansee kan van grassprietjes een middel maken om mieren uit hun nest te halen. "Maken" is hier wel sterk uitgedrukt: hij bevochtigt het grassprietje alleen maar met speeksel en strijkt het recht.

Persoonlijk vind ik dat de moraliteit zijn hoofdkenmerk is. Terwijl alle andere wezens volledig amoreel zijn, is de mens begiftigd met die gave. Feitelijk is de mens onnatuurlijk. In ieder geval is de moraliteit een breuklijn tussen mens en dier. Verschillende filosofen hebben hierop gewezen. In zijn existentialismetheorie stelt Sartre het zo voor: het dier is essentie (het is: de eigenschappen liggen in het dier zelf), de mens is existentie (men wordt mens: de eigenschappen worden door de mens zelf ontwikkeld). Voor Rousseau verschilt de mens vooral van het dier door zijn vermogen medegevoelens te kunnen hebben voor de ander. Door dit medegevoelen is volgens Rousseau de mens intrinsiek goed. Slechts door de omgeving (de maatschappij) wordt hij slecht. Dit veronderstelt dus dat volgens hem het geheel (dat slecht is) iets anders is dan de som der delen (die intrinsiek goed zijn). Het houdt in dat, volgens hem, het geheel (de staat) slecht is, het een afzonderlijk leven leidt, er andere dan ethische wetten gelden. Een categorieke veroordeling van het communisme in het bijzonder en van links in het algemeen.

Onze persoonlijke ervaring bevestigt het bestaan van medegevoelens voor de ander. Dit gevoel associëren we met het begrip menselijkheid en dit op zijn beurt met het morele handelen. Door die medegevoelens verkrijgt de ander een existentiële waarde, een waarde op zich. Zo wordt de ander waardevol. Een duidelijk gebrek aan medegevoelens wordt als onmenselijk beschouwd. In de geneeskunde wordt de totale afwezigheid van dit gevoel als pathologisch bestempeld (men noemt die zieken psychopaten). Met de definitie van Rousseau voor ogen zouden die zieken strikt genomen zelfs geen mensen zijn, alleen wezens in een menselijke gedaante. In ons taalgebruik worden zeer wrede individuen trouwens ook als onmensens aangeduid.

Er bestaat in ieder geval een sterke band: medeleven-menselijkheid-moraliteit.

Blijft de vraag, hoe dit medeleven in de mens is gekomen, daar het in de natuur totaal afwezig is. In ieder geval kan de evolutietheorie ons geen antwoord geven, daar er hier geen sprake is van evolutie, maar wel van een revolutionair gegeven. Een hypothese zou de volgende kunnen zijn: door een sterke ontwikkeling van het denkvermogen zou bij de mens het abstract denken ontstaan zijn. Daardoor kan hij zich zowel verplaatsen in de tijd (leven in de toekomst, door zich een bepaald toekomstbeeld voor te stellen, of leven in het verleden, door het verleden te herbeleven) als in de ruimte, waardoor hij zich geestelijk in de ander kan verplaatsen.

Evengoed kan hij de ander dan in zich verinnerlijken. De ander maakt dan als het ware deel uit van hemzelf. Dank zij die eigenschap beseft hij het lijden van de ander, kan er bij hem zelfs een

geestelijk lijden ontstaan. Tussen het individu en de ander is zo een band gecreëerd. De ander is niet alleen maar middel meer, maar ook een doel op zich.

Door het zich los te kunnen maken van het hier en nu, is het "ik" niet meer beperkt tot het zijn van een subject, het kan zich eveneens als object ervaren. Dit is het zelfbewustzijn.

Logischerwijs zal het medegevoelen versterkt worden als de ander zwakker is dan wijzelf.

Zwakkeren zijn bijgevolg minder bekwaam tot medegevoelens met anderen. Het is logisch dat hun aandacht vooral gericht is op hun behoeftig ik, hun natuurlijk ik het zelfbewustzijn onderdrukt. Het zelfbewustzijn is niet alleen van persoon tot persoon sterk verschillend, het kan dus zelfs veranderen bij dezelfde persoon (als zijn persoonlijke toestand verslechtert bvb.). Het zelfbewustzijn is bijgevolg heel dynamisch. Het is te scheiden in een gevoelsbewustzijn, dat het participerend bewustzijn is (dit is onze ziel) en een rationeel bewustzijn, dit is het reflectief bewustzijn (dat onze geest is). Door het zelfbewustzijn kunnen we ons onttrekken aan de gerichtheid op het natuurlijk ik, aan onze lichamelijkeheid. Daardoor zijn we in de mogelijkheid alles objectief (want ontdaan van alle subjectiviteit) en kritisch te beoordelen en kunnen naast de natuurlijke banden, nieuwe banden ontstaan:

- banden met de ethiek, waardoor de ethische zin zich ontwikkelt,
- banden met de esthetiek, waardoor de esthetische zin ontwikkeld wordt,
- banden met het metafysische (dus ook met God, waardoor het geloof kan ontstaan),
- banden met de aanwezige krachten in de natuur, waardoor de wetenschappen ontstaan,
- ook banden met de natuur. Zonder de mens zijn de eenheid, het evenwicht, de schoonheid van de natuur slechts gegevens. Met de mens worden het beleefde waarden: uiteraard is de natuur zonder de mens even mooi, echter is die schoonheid steriel, want het verwekt dan geen enkele schoonheidservaring. Met de mens verkrijgt de natuur een waarde op zich. Door het creëren van waarden krijgt de wereld een diepe zin. Zo had Voltaire het ten andere reeds gesteld.

Op basis van de innerlijke krachten kan het "Ik", bij de mens, ingedeeld worden in drie delen:

- het natuurlijk ik, dat we evengoed het dierlijk ik, het egoïstisch ik, het primaire ik zouden kunnen noemen en dat zich situeert in het gebied van de instincten.
- het morele ik, dat we ook het sociale ik, of het altruïstisch ik kunnen noemen en dat zich beweegt in de sfeer van de deugden.
- het metafysische ik, dat zich voornamelijk bevindt in het gebied van de liefde.

Bij het dier bestaat slechts één soort inwendige krachten: de instincten, ook slechts bewustzijn, geen zelfbewustzijn. Met dit bewustzijn hebben dieren alleen maar het besef van de verhouding van hun ik tot de onmiddellijke omgeving. Dit houdt steeds een nu-beleving in en het heeft steeds een betrekking op lichamelijkeheid. Ook het bewustzijn is te onderscheiden in een gevoelsbewustzijn en in een rationeel bewustzijn. De gazelle voelt dat de aanwezigheid van de leeuw voor haar bedreigend is, ze weet het ook. In tegenstelling met het zelfbewustzijn is het bewustzijn statisch, onveranderlijk.

De instincten zijn centripetaal, naar het ego toe gericht, de deugden en de liefde centrifugaal, naar de ander toe.

Typisch voor het gevoelsbewustzijn is de dominantie van het negatieve op het positieve. Zo zal in de verhouding, prooi-roofdier de negatieve gevoelens van de prooi sterker zijn dan de positieve van de predator. De prooi dreigt inderdaad alles te verliezen, zijn leven, terwijl voor het roofdier slechts een maaltijd op het spel staat. Zo ook zal bij de mens in de vergelijking van

gevoelens bij enerzijds het overlijden van een kind en anderzijds de redding van een kind van een gewisse dood, de onmiddellijke intensiteit van de gevoelens misschien wel gelijk zijn, het verdriet bij overlijden echter veel langer nawerken.

In het natuurlijk ik heerst uiteraard het materialisme, in het morele en metafysische ik, het geestelijke. Het dier is een zuiver fysisch behoeftewezen. Behoeften zijn bij hem beperkt tot het fysiologisch gebied. De mens is veel ingewikkelder geconstrueerd. Bij hem komen er veel behoeften bij. Daardoor is hij ook kwetsbaarder. De doelgerichtheid van de mens overstijgt duidelijk zijn lichamelijke: terwijl het voor een aap geen verschil uitmaakt of hij een banaan krijgt in een prachtig hof of in een dor landschap, is dit voor de mens zeer verschillend. Bij de mens speelt naast het fysiologische ook o.a., het ethische een belangrijke rol. Bain heeft getracht die visie te weerleggen door te argumenteren dat kolibries hun nest verfraaien met bloemen, pauwen zich zo mooi mogelijk maken om het vrouwtje te bekoren. Dit zou dan een voldoende bewijs moeten inhouden om het bestaan van een esthetische zin bij dieren aan te tonen. Persoonlijk ben ik het met Bain oneens: er is absoluut geen bewijs dat het aanbrenge van bloemen bij hun nest om esthetische redenen gebeurt. Daarbij blijkt die esthetische zin afwezig bij diersoorten die veel dichter bij de mens staan. Ik ben overtuigd dat de enige aanwezige krachten bij het dier, de instincten zijn. Belangrijke argumenten voor die stelling zijn de gelaatsspieren, veel talrijker aanwezig bij de mens, waardoor deze voor elke gevoelsbeleving een verschillende gelaatsuitdrukking bezit. Dat dieren zeer weinig gelaatsspieren hebben is een sterke aanwijzing dat ze die gevoelservaringen ook niet hebben. Dieren kunnen noch lachen, noch wenen omdat ze noch positieve, noch negatieve psychische ervaringen ondervinden. Wel kunnen ze hun lichamelijke gevoelens uiten, kreunen bvb. Door hun, heel waarschijnlijk, gebrek aan abstract denkvermogen, kunnen ze ook niet gradueren, bijgevolg ook onmogelijk een ethische of esthetische zin hebben. Dus ook, heel waarschijnlijk, geen ethisch en metafysisch ik bezitten.

De onderverdeling van het ego in drie verschillende delen is ook door andere schrijvers gemaakt, echter met telkenmale een verschillend beginpunt. Poppers' ijkpunt is het bewustzijn. Dit deelde hij in drie delen in, die hij werelden noemde. Zo spreekt hij van wereld 1, 2 en 3.

Wereld 1 is de wereld van de natuur.

Wereld 2 de wereld van het denken, voelen, waarnemen.

Wereld 3 die van de cultuur. Het is de wereld van de filosofie, de wiskunde, de taal, enz.....

Volgens hem is wereld 3 de meest omvangrijke daar alles wat we denken in taal gebeurt.

Alderfer(1970), van zijn kant, stelde de behoeften centraal en kwam aldus tot de volgende driedeling:

- Existentiële behoeften
- Relatiebehoeften
- Groeibehoeften

Die andere indelingen zijn wel interessant, maar leggen onvoldoende het accent op het essentiële in de mens: de moraliteit en de liefde.

De mens is kind van de natuur maar ouder van de moraliteit. Zonder de mens bestond de moraliteit niet. Laten we bekijken hetgeen dit ouderschap inhoudt.

De ethiek (moraal)

Alle morele principes kunnen worden afgeleid van onveranderlijke principes van rationaliteit.
Hugo Grotius

Een goed mens is een ontroerbaar mens.
Confucius

De termen ethiek en moraal worden dikwijls door elkaar gebruikt, alhoewel nochtans tussen beide een verschil bestaat: de ethiek is de studie van de moraal, het is moraalfilosofie. De ethiek houdt zich dus bezig met waarden, de moraal met normen. Aangezien volgens het Kramers verklarend woordenboek beide begrippen door elkaar gebruikt mogen worden, zal op hun inhoudelijk verschil verder niet veel gelet worden.

Voor het begrip ethiek bestaat geen pasklare definitie, alleen een omschrijving: het houdt een streven in naar het "Goede". Daarmede geraken we echter niet veel verder, want wat is het "Goede"? Veel mensen zullen net zoals Aristoteles of Kant beweren dat men wel weet hetgeen het "Goede" inhoudt. Dit is nochtans een foute mening: in verschillende beschavingen wordt daarover verschillend geoordeeld, hetgeen bewijst dat culturen niet gelijk zijn. Zo was de slavernij voor Aristoteles perfect toelaatbaar, terwijl dit nu algemeen verworpen wordt, als zijnde immoreel. Dat een filosoof van het gehalte van Aristoteles zich zó kon vergissen, bewijst hoe moeilijk het is dit begrip een invulling te geven. Uiteraard is zijn dwaling het gevolg van een dogmatisch denken. Het gebruikte dogma is hier: slaven worden als minderwaardige mensen geboren, het is dus normaal dat ze als minderwaardigen worden behandeld. Dit is een overduidelijk bewijs dat ons denken gezuiverd moet worden van alle irrationele elementen: de tradities, onze gevoelens. Samen met Grotius komt men onvermijdelijk tot het besluit dat het ethische slechts door de zuivere rede (gezuiverd van het irrationele) is te benaderen. Alhoewel de moraal uit het mededogen is ontstaan (een gevoel) moet het inhoudelijk begrijpen van de moraal op strikt rationele wijze gebeuren. De natuurlijke moraal ons met de genen meegegeven mag slechts als hulpmiddel gebruikt worden, daar de hieruit spontaan ontstane, gevoelsgeladen moraal, tijd en plaats gebonden is. Dergelijk veranderlijk element een belangrijke rol laten spelen in ons moreel oordeel kan niet juist zijn. Het zou inhouden dat een daad op plaats A als moreel aanvaardbaar en op plaats B als onaanvaardbaar zou beschouwd worden. De moraliteit is zeker noch tijd, noch plaats gebonden. Slechts de logica, ook niet tijd en plaats gebonden, kan de leidraad zijn voor de moraal. Beide hebben een duidelijke band met elkaar: hetgeen redelijk is kan niet fout zijn, ook het morele handelen niet. Zo zal de rede ons bevoordeeld zeggen dat geven aan wie het nodig heeft rationeel is, terwijl ook de ethiek ons die handeling zal opleggen. Anderzijds is geven aan wie het niet nodig heeft irrationeel. Dit laatste heeft alles te maken met verspilling, een ondeugd. De band rede-ethiek is overduidelijk, net zoals de band onredelijkheid-immoraliteit het is.

De mens kan spijtig genoeg de ethiek in zijn totaliteit niet vatten. Waarschijnlijk zal hij dat ook nooit kunnen. Het ethische houdt bijgevolg een dynamiek in, dat geen einde kent. De geschiedenis zal dus ook nooit een einde kennen, dit in tegenstelling met hetgeen Fukuyama beweert. Daar het ethische slechts te benaderen is, zal men bijgevolg al diegenen die streven naar het ethische, als zijnde ethisch moeten beschouwen en dit onafhankelijk van het resultaat van hun handeling. De morele waarde van een daad ligt inderdaad niet in de handeling of het resultaat ervan, wel in de beweegreden waarom ze gesteld wordt. Wel zal de succesvolle morele handeling een nuttig effect sorteren.

Wat houdt moraliteit in?

In de eerste plaats een handeling. Dromen, mensen te redden, heeft niks met ethiek te maken. Daarbij moet de handeling de ander als doel, niet als middel beschouwen. Slechts dan wordt de ander erkend en gerespecteerd. Terecht stelt Levinas: een behoeftige die niet geholpen wordt, komt er slechts omdat hij niet erkend wordt. Iemand van een verdrinkingsdood redden om aldus eer te oogsten, is geen morele daad: de ander wordt dan gebruikt als middel. Het morele ik kan slechts ontstaan uit de andere. Goed doen voor jezelf heeft geen enkele morele waarde, het is slechts een natuurlijk handelen. Dank zij de ethiek (ook dank zij de liefde) kunnen we aan het grotendeels zinloos individueel bestaan een zinvolle collectieve dimensie toevoegen. Ethiek houdt ook vrijheid in. Het begrip vrijheid moet hier wel zeer ruim opgevat worden. Het beduidt ook: over de mogelijkheid beschikken om moreel te kunnen handelen. Indien men niet kan zwemmen heeft men eventueel de vrijheid niet een drenkeling te redden. Hoe meer vrijheid men heeft, hoe meer men moreel kan handelen, maar ook, hoe meer men moreel moet handelen. Hoe vrijer men is (dus ook hoe rijker men is), hoe meer kans men maakt in het kamp der immorelen terecht te komen. De Bijbel drukt het heel plastisch uit: het zal moeilijker zijn voor een rijke in het paradijs te komen dan voor een kameel door het oog van een naald te geraken. Is anderzijds het leven herleid tot een overleven, dan is de mogelijkheid moreel te handelen zeer beperkt.

Aangezien het goede zeker het nuttige is, moet ons handelen gericht worden op de behoeftigen. Slechts het lessen van een dorstige is zinvol, kan dus een morele waarde hebben. De morele handeling impliceert in ieder geval een bestaande ongelijkheid, die men wil verminderen, zelfs tenietdoen. Het gevolg van de handeling is, dat bij succes, er meer gelijkheid ontstaat.

Ethiek kan slechts ontstaan door het bestaan van onbevredigde basisbehoeften, door een vorm van lijden. Het lijden is bijgevolg de kern van de ethiek. Dat lijden noodzakelijk is opdat men zijn mens-zijn zou kunnen voltooien kan cynisch klinken. Het is het echter niet, het is logisch. Uit iets negatiefs (het lijden) ontstaat iets positiefs (het morele handelen), uit basisbehoeften (iets negatiefs), basisrechten (iets positiefs). Basisbehoeften zijn noden die van buitenaf moeten worden bevredigd. Het krijgen staat hier centraal. Daarnaast plaatst Maslow de metanoden, die door innerlijke activiteiten worden bevredigd. Verder splitst hij de basisnoden nog in:

1^e fysiologische noden (primaire noden): nood hebben aan drank, voedsel, slaap, enz....

Deze noden hebben steeds betrekking op het heden. Zolang die noden niet bevredigd zijn, hebben de andere veel minder belang.

2^e Nood aan veiligheid en zekerheid: zelfs al hebben we nu drank, voedsel, enz..., we willen die ook voor de toekomst.

3^e Nood aan affectiviteit: het betreft hier zowel het geven als het ontvangen van affectie (liefde, vriendschap, tederheid)

4^e Nood aan verbondenheid en waardering.

5^e Nood om te weten en te begrijpen.

Het bevredigen van Maslows basisnoden moet opgevat worden als een wegnemen van onlust, niet als een onbeperkt creëren van lust. Basisnoden zijn dus eindig, dit in tegenstelling met verlangens (specifieke noden) die oneindig zijn.

De metanoden behelzen behoeftes aan zelfverwerkelijking. Deze leiden naar een moreel leven. Met de metanoden wordt men zelf middel om de noden van de buitenwereld te verhelpen. Het is een behoefte aan zingeving, die enkel kan gevonden worden in de dienst aan anderen. Het geven staat hier centraal.

Basisrechten versus specifieke rechten.

Er moet een duidelijk onderscheid gemaakt worden tussen basisrechten (hogere rechten), die de mens alleen al om reden van zijn mens-zijn toekomen en specifieke (bijkomstige) rechten. Verdedigers van het Belgisch S.Z.S. maken dit belangrijk onderscheid niet en slagen er aldus in dit stelsel te verdedigen, weliswaar door het gebruiken van dogma's.

Aangezien elk mens in se evenwaardig is, zijn die basisrechten voor iedereen uiteraard ook gelijk. Het zijn de universele rechten van de mens.

Als die rechten slechts bekomen kunnen worden door strijd is er iets fundamenteels fout in de maatschappij: diegene die te zwak is om te strijden, bekommt niets. Formele (feitelijke) sociale wetten zouden slechts toepassingen op die basisrechten mogen zijn. Ongelukkig genoeg leiden de formele rechten echter dikwijls een onafhankelijk bestaan en leven burgers, wereldwijd, in immorele maatschappijen.

Ayn Rand stelt dat de basisrechten niet aan een stemming onderworpen kunnen worden: een meerderheid heeft niet het recht de basisrechten van een minderheid weg te stemmen (zoals gebeurt in het Belgisch S.Z.S.). Krachtens hun mens-zijn hebben alle burgers onvervreembare rechten, die in ons S.Z.S. stelsel systematisch verkracht worden. Die basisrechten houden verplichtingen in voor de anderen. Ze moeten centraal geplaatst worden, de verplichtingen zijn er een gevolg van. Nemen we als voorbeeld een auto-ongeval waarbij een persoon gekwetst raakt. Dat die persoon eventueel zichzelf behelpt heeft geen enkele morele inhoud, dit is een natuurlijk gegeven. Voor de anderen is nu echter een verplichting ontstaan: aan de gekwetste hulp te bieden. Die plicht volgt uit het recht van de gekwetste, geholpen te worden. Wie er gekwetst is, heeft geen enkel belang. Zelfs een grote crimineel heeft recht op hulp. Aan een hoger recht beantwoordt steeds een plicht voor de anderen.

Morele plichten kan men splitsen in:

A. De morele verboden. Bvb. u zult niet doden.

Deze vergen geen energie. Een morele handeling is niet nodig.

B. De morele geboden. Bvb. Iemand in nood helpen. Deze vergen wel energie. De morele handeling is noodzakelijk.

Cruciaal is de vraag: hoever gaan die geboden? Moet u al uw energie, tijd, geld weggeven om het leed in de wereld te verlichten? Dit zou teveel gevraagd zijn. Het morele gebod is moeilijk te bepalen, te kwantificeren. Algemeen geldt: men is verplicht tot naastenliefde, niet om voortdurend daden van naastenliefde te stellen.

De basisrechten bepalen ook de armoedegrens in een welvaartstaat, zodat in die staten de armoede slechts een randverschijnsel zou mogen zijn. Staan bij de basisrechten, de rechten boven de plichten, het is net andersom bij de specifieke (de bijkomstige) rechten. Bovendien staan in die laatste groep de rechten in een bepaalde verhouding tot de plichten en hebben ze geen verplichtend karakter. Het zijn afkoopbare rechten (terwijl bij de basisrechten geen geldelijke verhouding bestaat). Het recht ontstaat hier slechts als vooraf aan de verplichting voldaan geweest is. Bvb.: een verzekering is slechts geldig, als die ook betaald is.

Een heikel punt in de ethiek is: in hoeverre is iemand die de materiële mogelijkheid heeft ethisch te handelen, vrij in zijn handelen? Filosofen hebben daarover een zeer verschillende mening. Voor Descartes en Dürckheim bestaat die vrijheid dikwijls niet, terwijl voor Sartre er steeds voldoende vrijheid is om nog aansprakelijk gesteld te worden. Die vraag kan ook anders gesteld worden: in hoeverre kunnen externe krachten ons geweten beïnvloeden, in hoeverre is

men te indoctrineren? Zeker is in ieder geval dat in de realiteit, niet een uit de rede ontstane moraal de bovenhand haalt, wel deze bijgebracht door het collectief bewustzijn. Hierdoor wordt hetgeen in de maatschappij doorgaat voor goed, bij de meeste individuen ook als "goed" ervaren, dus ook de wetten. Daaruit is al een belangrijk gegeven af te leiden: met slechte wetten kan er geen goede samenleving ontstaan, hetgeen T. Morus reeds voorop stelde. Het adagio van Hegel behaalt hier een triomfoverwinning. Zijn theorie: de rede is de werkelijkheid, de werkelijkheid is redelijk, blijkt in de praktijk te kloppen (alhoewel het inherent, manifest fout is).

Dit collectief bewustzijn is een externe kracht die een eigen leven leidt. Het ontstaat uit de samenleving, niet uit het individu, maar het kan wel het individueel bewustzijn onderdrukken, er volgens sommige sociologen zelfs de plaats van innemen, zodat dit individueel bewustzijn verdampt in het collectief bewustzijn. Dit zou een extreme vorm van vrijheidsberoving zijn die we indoctrinatie noemen. Het individu is dan niet meer volledig zichzelf. Dit is wel een heel beangstigend gegeven: niet het redelijke bepaalt dan ons geweten, wel een vreemde kracht die geen uitstaans heeft met de rede. Zeker is dat er nooit gepoogd mag worden mensen te indoctrineren, normen en waarden nooit opgedrongen, alleen aangereikt mogen worden. Slechts dan behouden deze hun waarde en kunnen individuen zich als moreel wezen manifesteren.

Waarden kunnen op twee manieren opgedrongen worden:

- op een ingrijpende wijze: door het dreigen met sancties bvb. Zo wordt de islam opgedrongen. Een moslim die zich wil bekeren tot een andere godsdienst riskeert de doodstraf.

- op een insidieuze manier: als waarden als "absoluut goed" worden voorgesteld, dus niet vatbaar zijn voor kritiek. Deze waarden worden dan door veel individuen passief in het bewustzijn verinnerlijkt en maken dan deel uit van het collectief bewustzijn (dit is hetgeen met Aristoteles gebeurde). In tegenstelling hierbij heeft een aangereikte waarde slechts een relatief karakter, is wel voor kritiek vatbaar.

Hoe misleidend en gevaarlijk dit collectief bewustzijn is, bewijst de geschiedenis overduidelijk: hoeveel misdaden zijn er niet gepleegd in naam van het goede? Zie hoe de abt Arnaud Amaury in 1209 de ganse stad Béziers uitmoordde (omdat die hoofdzakelijk uit katharen bestond, een afvallige christelijke stroming). Aan hem wordt de afschuwelijke uitspraak toegeschreven: "tuez les tous, dieu reconnaîtra les siens". Of hoe de nazi's de joden uitmoordden, Inca's mensenoffers brachten. Alleen door de zuivere rede gaat de moraal niet de verkeerde weg op. Het blijkt wel een heel moeilijke opgave: zelfs Aristoteles vergiste zich van weg. Ook een groot filosoof als Heidegger werd misleid (en bekeerde zich tot het nazisme), net trouwens zoals Sartre, die het communisme prees. Zijn haat tegen het kapitalisme was zo groot, dat hij uitriep: tous les capitalistes sont des chiens, terwijl hij wel moet geweten hebben dat de communisten kinderen vermoordden, dit tot heil van hun ideologie.

Het collectief bewustzijn toont zijn immense kracht door nadrukkelijk aanwezig te zijn in een ganse reeks zeer verschillende sectoren. Het kan zijn ideeën opdringen zonder er ook maar de minste moeite voor te doen. Zo is hetgeen modieus is, mooi, het hebben van een gebruide huid een ideaal (alhoewel de blanke huid in de middeleeuwen het ideaal was), de moderne beeldende kunst wel anders, maar van hetzelfde niveau als de kunst van de Vlaamse Primitieven (een duidelijke geestelijke aberratie). De overgrote meerderheid der moderne kunstschilders beseffen maar al te goed dat ze qua talent ver onderliggen bij Van Eyck, Monet en zovele andere meesters. Ze gaan bijgevolg de concurrentie uit de weg en produceren daarom een nieuwe vorm, bij zoverre dat de afwijkende vorm, de nieuwe vorm wordt. Daarbij ontstaat normvervaging: het mooie wordt niet meer nagestreefd, wel het nieuwe. Dit heeft als gevolg dat de waarde van een modern kunstwerk vandaag bitter weinig te maken heeft met de

artistieke kwaliteiten, maar voornamelijk met de marktwaarde. Het is in de moderne beeldende kunst dat de vrije markt zijn paroxisme beleeft. Dit is slechts mogelijk omdat de meeste mensen uitgesproken massamensen zijn. Ze zouden toch moeten beseffen dat niet het nieuwe, wel het nuttige nagestreefd moet worden. Het nut van de kunst is schoonheidsgevoelens te verwekken. Iets nieuws maken dat onesthetisch is, is ook onnuttig, dus zinloos. Het is zelfs bedrog, daar de koper er van uit gaat dat de maker probeert kunst te maken, terwijl deze er alleen op uit is zijn werken te gelde te maken.

De sterkte van het collectief bewustzijn blijkt ook uit het verschil in handelen van iemand die individueel handelt, dan wel in groepsverband. In groep doen we dingen die we, alleen handelend, nooit zouden verrichten. Dit zou dan een verklaring zijn voor de walgelijke misdaden in groep begaan (denk maar aan de volgelingen van Manson). Ook voor de baldadigheden begaan gedurende massabijeenkomsten.

Het verminderd verantwoordelijkheidsgevoel is een gevolg van de overheersing van het collectief bewustzijn. De uitspraak van Rousseau: de mens is van nature goed, de gemeenschap maakt hem slecht, krijgt hier zijn volle waarde. Zeker is dat in de massa de normale individuele remmingen voor een groot deel blijken weg te vallen en zich zelfs gevoelens etaleren van machtswellust. Het is net alsof de individuele verantwoordelijkheid in de massa versplinterd wordt. Voor de enkelingen die toch hun rationeel bewustzijn behouden is de massa dikwijls een verschrikking (zo had de Tocqueville een viscerale angst voor de massa).

Uit wat voorafgaat, kunnen we afleiden dat elk individu, theoretisch althans, op twee verschillende manieren zijn leven kan beleven. Hij kan kritiekloos al hetgeen in de maatschappij leeft in zich opnemen, een afgietsel worden van de maatschappij (dit is de typische massamens), of hij kan de maatschappij rationeel en kritisch benaderen met de duidelijke bedoeling slechts het goede er uit te filteren. In de werkelijkheid bestaan vooral tussenvormen: personen die zich sterk of minder sterk laten beïnvloeden. Uit de praktijk blijkt dat de meesten zich sterk door het gangbare laten leiden, dat de meesten onder ons erg geïndoctrineerd zijn.

Door dit collectief bewustzijn ontstaat een sociale werkelijkheid, die Dürckheim een werkelijkheid sui generis noemde. Dit is een werkelijkheid op zich, die geenszins herleid kan worden tot de verzameling van de eigenschappen van de individuen. Uit het enorm belang van het collectief bewustzijn volgt dat, zoals aangestipt, ethische waarden het individu positief beïnvloeden, maar immorele wetten een negatieve inwerking hebben.

Dat het collectief bewustzijn zo machtig is, komt er ook door het feit dat de meeste enkelingen zo zwak zijn. Daardoor willen dezen niet optornen tegen de machtige massa. Ze beseffen maar al te goed dat het niet meeheulen met de massa het gevaar inhoudt uit de gemeenschap verbannen te worden. De sterkere persoonlijkheden staan dikwijls voor de keuze, zich te veroordelen tot een maatschappelijke dood of mee te stappen in de stoet van de collectieve dwaasheid.

Historisch gezien is een dominant collectief bewustzijn voornamelijk nefast als individuen zich identificeren met een bepaalde ideologie (het nazisme bvb.). Dan worden steeds wij- en zijgroepen gevormd, met vervreemding als gevolg. Het is niet met groepen dat men zich moet identificeren, maar met de ganse mensheid. Het is in dit geheel dat we ons moeten ontdekken als uniek wezen. Daarom moeten we rationeel individualistisch zijn. We moeten onszelf zijn om een bewust deel te kunnen zijn van de mensheid (anders versmelten we in het geheel). Slechts door het rationeel individualisme wordt het individu ten volle voor zijn verantwoordelijkheid geplaatst. Het kan zich dan niet verbergen achter de anonimiteit van het collectivistisch gedachtegoed. Links, de predikant van het collectivisme, minimaliseert die persoonlijke aansprakelijkheid. Dit doen is echter de moraliteit van het individu verminderen.

In maatschappijvormen waar het geheel prevaleert op het deel (het linkse standpunt) worden uiteraard bepaalde waarden opgedrongen. De burgers moeten gewillig en gehoorzaam zijn, hun rationeel bewustzijn dus ook zo klein mogelijk (zie hoe hard de intelligentsia in communistische landen wordt aangepakt. Terecht gaat men er hier van uit dat deze groep een sterker uitgesproken rationeel bewustzijn heeft, het gevaar van verzet van die groep zal uitgaan). De burgers dreigen in die landen echter daardoor aan menselijkheid in te boeten. Algemeen kunnen we stellen dat collectivistische stelsels, zowel communistische als nationalistische, zich overduidelijk profileren als inhumane stelsels. Alle verhoudingen in acht genomen is zelfs gematigd links dikwijls niet humaan. Het Belgisch S.Z.S. door hen opgesteld is geenszins gestut op een humanistische, wel op een ideologische basis. Door het individu centraal te stellen kan men nooit dergelijk gedrochtelijk systeem ontwerpen. Dat het morele en het individuele samengaan is al bekend: slechts het individu heeft een geweten (niet de staat), een unieke ziel, die ze met niemand kunnen delen, waardoor het individu een unieke morele dimensie verkrijgt. Elk mens is aldus een morele entiteit. Daar de moraal het allerbelangrijkste is, is ook het individu het, waardoor het linkse standpunt (de prevalentie van het geheel) verworpen moet worden. Het individu, het hoogst bereikbare zijnde, is bijgevolg ook onaantastbaar. Dit is ethisch gezien, een zeer belangrijk gegeven (zie de morele problemen van Greene, Graham: stel dat u iemand moet doden om het leven van tien mensen te redden. Mag dit? Het antwoord is neen: ieder mens is onaantastbaar). Verder zal op een uitzondering gewezen worden.

De band moraal-solidariteit.

De moraal streeft het goede na. Zijn basisprincipe is dit na te streven voor iedereen. Moraliteit betekent immers: de ander (=alle anderen) als doel op zich beschouwen. Het heeft dus een universele dimensie. Dit is de solidariteit. Aangezien de moraal slechts te bereiken is door het rationeel individualisme, is ook de solidariteit het.

In oppositie met de solidariteit staat de zogenaamde groepssolidariteit. Dit woord is een contradictio in terminis. Zich slechts solidair gedragen met een bepaalde groep is groepsegoïsme, geen solidariteit, dat sowieso universalistisch is. De in wetteksten aangehaalde horizontale solidariteit van het Belgisch S.Z.S. is dus zeker geen solidariteit.

Wordt solidariteit in de praktijk bekomen door de rede, het heeft ook banden met het gevoel: het is het gevoel, dat wat aan één mens wordt aangedaan, dit aan iedereen wordt aangedaan. Het houdt dus zowel universalisme in, als iets voor de ander te willen doen zonder een tegenprestatie te eisen (anders is het immers geen moreel handelen meer).

De collectieve invulling van de solidariteit(=de solidariteit als dogma opleggen), die elk persoonlijk initiatief fnuikt is zeker verkeerd: om moreel te kunnen handelen moet het individu, imperatief, vrij zijn. De stap van opgelegde solidariteit naar onderdrukking is daarenboven angstaanjagend klein.

Samenvatting van de kenmerken van de morele handeling.

De intentie het goede na te streven is een noodzakelijke voorwaarde. Daarbij moet die intentie gevolgd worden door een vrije handeling. De handeling zelf moet zinvol zijn, een verbetering nastreven. In essentie houdt dit steeds een compensatie in. Bvb. als compensatie voor zijn blindheid krijgt de blinde een afgerichte hond. Het nagestreefde doel is het bereiken van meer gelijkheid: dankzij de hond kan de blinde zich beter verplaatsen. Er is alzo meer gelijkheid ontstaan met de ziende. Is de vrijheid een noodzakelijke voorwaarde voor de morele handeling, de grotere gelijkheid is er een gevolg van. De vrijheid blijkt dus een grotere waarde te zijn dan de gelijkheid. Die grotere gelijkheid komt er door een bottom up actie: een streven behoeftigen minder behoeftig te maken. De algemene morele wet is: zoveel mogelijk basisbehoeften wegwerken. In tegenstelling tot de natuur waar de wet van de sterkste geldt, is in de hogere sfeer van de moraliteit een tegengestelde wet van kracht: de wet van de zwakste. Hier is de zwakste de bevoordeelde partij. Een grotere gelijkheid nastreven door welstellenden armer te maken is in se niet ethisch, daar het niet zinvol is. Slechts als het minder rijk maken van de rijken als middel gebruikt wordt om armen rijker te maken is het ethisch te verdedigen, niet als het als doel wordt vooropgesteld. Zo is ook het versassen van geld van de ene groep welstellenden naar een andere groep welstellenden ethisch niet verantwoord. (Zie het heffen van een belasting op vermogen om dit dan deels over te hevelen naar torenhoge pensioenen). Aan het morele zijn er twee facetten:

- 1) het morele overstijgt het natuurlijke. Dit is het bovennatuurlijk facet van het morele.
- 2) het morele kan enkel ontstaan uit de individuele handeling van het vrije individu: dit is het individuele facet van het morele.

De ethische beïnvloeding van het individu.

Personen kunnen positief of negatief beïnvloed worden door:

- De bestaande wetten. Zoals reeds aangestipt hebben ethische wetten een positieve invloed, immorele wetten een negatieve impact
- De anderen. Men kan zich optrekken aan bezielende mensen, er positief door gestimuleerd worden. Voorbeelden zijn: Christus, Gandhi, Pater Damiaan, enz. Daarenboven zullen de meegemaakte ervaringen met anderen ons ethisch gedrag positief of negatief beïnvloeden. Aristoteles hechtte aan dit gegeven veel belang.
- Idealen. Het christelijk geloof is een mooi voorbeeld. Dit geloof, met als kern de naastenliefde, roept het individu op boven zichzelf uit te stijgen. Daar God het Algoede is, streeft de diepgelovige ook naar het goede. Dit heeft als gevolg dat er meer liefdadigheid is bij gelovigen (statistieken geven dit duidelijk aan). Dit geloof blijkt een enorme positief inwerkende kracht te zijn om zich voor de medemens in te zetten. De christelijke religie vraagt het maximum van de mens: het goede te doen. De politiek vraagt slechts het minimum: het slechte niet te doen.

In tegenstelling met de idealen is de inwerking van de ideologieën in de regel negatief. De weg naar de hel is geplaveid met ideologieën: nazisme, communisme, enz...

Het immoreel gedrag heeft verschillende gedaantes

1) Het ontvluchten van zijn verantwoordelijkheid.

Telkens wanneer het kwaad overwint is dit omwille van plichtsverzuim, door het morele falen van diegenen die niet zien dat er op basiswaarden geen compromissen gesloten kunnen worden.

Ayn Rand

Hier weigert men zijn verantwoordelijkheden op te nemen, zich als moreel wezen te gedragen. Heel dikwijls gebruikt men dan een drogreden. Politici zijn daar specialisten in. Noodzakelijke hervormingen worden dan niet uitgevoerd, omdat ze zagezegd politiek niet haalbaar zijn. In naam van het onmogelijke weigert men dan het mogelijke te doen. Is moraal altijd verbonden met het handelen, de immoraliteit is dit niet. Men kan heel goed immoreel zijn door niet te handelen (zie M.L.King).

2) De creatie en het star opvolgen van ideologieën.

Een modern voorbeeld is het politiek correct denken, dat verbiedt dat bepaalde waarden hoger ingeschat worden dan andere. Dit leidt naar onverschilligheid. Echter betekent onverschilligheid, immoraliteit. De morele mens is een bewogen mens.

3) Het effectief doen van het kwaad.

Het doen van het kwaad was voor Socrates en Aristoteles slechts mogelijk door een gebrek aan rede: welk redelijk mens verlangt nu naar het slechte? Het kwaad had voor hen geen eigenlijke betekenis. Het is slechts het ontbreken van het goede. In het christendom wordt het kwaad gezien als een onderdeel van Gods wijsheid. Alleen zo kan Gods algoedheid naar voor komen (bestond er immers geen kwaad, dan ook het goede niet). De eerste die het kwaad onderzocht voor wat het was, was Kant(1724-1804). Voor hem kon het kwaad slechts ontstaan als men de ander niet als doel, maar als middel beschouwt. Dit is waarschijnlijk een juiste visie. Hij had eraan kunnen toevoegen dat dit gebeurt, wanneer het natuurlijk ik dominant is op het morele ik. Wanneer we geloven in de evolutieleer, dan moeten we het kwaad beschouwen als een onvolmaaktheid in een dynamische wereld, die hoe dan ook evolueert naar het goede.

Net zoals de moraliteit krijgt het kwaad slechts zijn betekenis op basis van de intentie van de dader. Ten gronde ligt het kwaad in het voortbrengen van lijden. Het lijden zelf is slechts mogelijk door de kwetsbaarheid van het slachtoffer. In ons huidig evolutietijdstip moeten we, met Habermas, vaststellen dat het kwade heerst over het goede, dit terwijl we tot het goede aangetrokken worden. In een film nemen we systematisch partij voor de "goeden". We verkiezen ook een "happy end". Waarom dan het succes van het slechte? Zoals gezegd, is de reden, de overheersing van het natuurlijk ik. Zolang dit niet bedreigd wordt, kiezen we voor het goede. Als echter dit ik in het gedrang komt, verandert de ingesteldheid van velen op abrupte wijze.

De Soorten Ethiek.

De ethiek is op verschillende manieren te onderverdelen

1. Zoals Weber, M in een nuttig onderscheid in:

- De ethiek van de overtuiging, waar uitgegaan wordt van de principiële opvatting over hetgeen goed is.
- De ethiek van de verantwoordelijkheid. Hier gaat men uit van wat haalbaar is.

2. De klassieke indeling:

A. De plichtenethiek (kan men ook imperatieve of deontologische ethiek noemen).

Hier is de ethiek een onvoorwaardelijk gebod. Het beoordeelt het handelen op grond van normen: plichten, geboden, regels. Het is nog te splitsen in twee delen:

1) Met een externe norm, dus niet door het individu gemaakt, maar door een vreemde bron opgesteld (meestal een godsdienst)

2) Met een interne norm. De bron is hier het ik zelf. Dit is de zelfwetgeving van Kant. Zijn theorie is de categorische imperatief: handel steeds zo, dat uw handelen tot algemene gedragsnorm kan verheven worden. De rede is hier de leidraad. De categorisch imperatief is :

a) universeel

b) noodzakelijk om hemzelf, onvoorwaardelijk

Dit houdt in dat het:

- een a priori oordeel is: het overstijgt de ervaring. Het stelt dat de moraliteit van een handeling niet is af te leiden uit ervaringen. De categorisch imperatief zegt wel dat ik dwingend moet handelen, maar zegt niet hoe. Bvb. een behoeftige moet geholpen worden. Hoe, zegt de categorisch imperatief niet.
- synthetisch is: de rede zegt me dat mijn gedragsregels tevens gedragsregels zijn voor elk redelijk wezen. Net zoals o.a. voor Aristoteles, de stoïcijnen, Hugo Grotius, was voor Kant de moraal dus synoniem van redelijkheid. Later zou ook Rawls dit verband onderstrepen.

Er zijn aan de plichtenethiek zowel nadelen als voordelen.

De nadelen:

1) Voor deze met een externe bron

- De strikte toepassing leidt tot verstrakking (Bevehl ist Bevehl). Nemen we als voorbeeld het vijfde gebod: gij zult niet doden. De strakke toepassing van dit gebod zal als gevolg hebben dat ge, gewapend met een geweer, een man die een kind aan het wurgen is, zijn gang laat gaan. De heilige Augustinus stelde: u mag niet doden, soms moet het. Ik kan dit niet anders dan als volgt interpreteren: doden mag men niet, behalve als de ethiek het beveelt. In uitzonderlijke gevallen is het individu dus toch niet onaantastbaar. Dit kan alleen maar het geval zijn bij een confrontatie met het extreem slechte.
- Men let niet op de gevolgen van de handeling.

2) Voor deze met een interne bron

- de categorisch imperatief zegt niet hetgeen ik moet doen, alleen dat ik moet handelen.
- ook hier wordt er met de gevolgen geen rekening gehouden. Nemen we het volgende klassieke voorbeeld: stel dat gedurende W.O.2 je een gezochte verzetstrijder in huis hebt. Duitsers dringen je huis binnen en vragen of die persoon zich in je huis verbergt. Volgens Kant mag men niet liegen en bijgevolg moet bevestigend geantwoord worden.

De Voordelen:

1) Voor deze met een externe bron

- Het is gemakkelijk: men heeft slechts regels te volgen
- Het kan een verheffend effect hebben (bvb. het christelijk humanisme)

2) Voor deze met interne bron

Hier maakt het individu zich maximaal vrij van alle extern inwerkende factoren. Het is een ethiek die volledig autonoom is.

B. De teleologische ethiek (de gevolgenethiek)

In boeken wordt slechts over één vorm van teleologische ethiek gesproken. Persoonlijk onderscheid ik er twee. De eerste vorm, de enig besprokene ook, is het utilisme van Jeremy Bentham en John Stuart Mill. Het kernidee is hier, net zoals in de Boeddhistische ethiek: het geluk en het genot zijn het enige goede, pijn en leed het enige slechte. In hun theorie krijgt het nut een hedonische invulling: de hoeveelheid genot en geluk door de handeling verkregen. Intrinsiek is geen enkele handeling hier verkeerd. Dit is een slecht begrepen utilisme. Het doel is de hoeveelheid genot en geluk te maximaliseren. Het houdt een streven in van the greatest happiness of the greatest number. Een handeling is hier goed als het leidt naar meer genot en geluk, dan het eventueel veroorzaakte leed en pijn. Met die theorie mag men dus zelfs iemand martelen als het maar heel nuttig is. Die filosofie zou volgens hen aansluiten met de natuur, daar alle mensen streven naar genot en geluk. Het geweten werd afgewezen, daar dit subjectief is, en zij een objectieve benadering wensden. Het doel heiligt hier de middelen (bvb. is hier, iemand omkopen, niet fout als het voldoende goede gevolgen heeft). Weinig burgers zullen zich met die ethiek kunnen verzoenen, veel democratieën passen dit principe echter wel toe. Die ethiek is onverdedigbaar: hoe het genot, geluk, pijn en leed kwantificeren? Daarbij doet die theorie afbreuk aan de onschendbaarheid van de persoon. In de tweede vorm, het goed begrepen utilisme, tracht men niet om het even welk genot en geluk te verwezenlijken, maar is er een specifieke gerichtheid naar de behoeftigen (zoals eerder reeds uitgelegd). Daarbij houdt men rekening met het gebruikte middel en wordt de onschendbaarheid van de persoon gerespecteerd.

De geschiedenis van de ethiek in een notendop.

Waarschijnlijk was Socrates de eerste moraalfilosoof en kan hij als de vader van de ethiek beschouwd worden. Naar alle waarschijnlijkheid is zijn filosofie een reactie op die der sofisten, die meer belang hechtten aan het gelijk krijgen dan aan het gelijk hebben. Voor hen waren de aangewende middelen zonder belang. Met Socrates zou de filosofie inhoudelijk volledig veranderen: het streven naar de waarheid kwam nu op het voorplan te liggen. Wel was dit streven nog gesteund op het daimonium (het goddelijk geweten in ons). Aristoteles deelde in grote lijnen de filosofie van Socrates, maar bouwde daarbij de logica als stelsel uit, ter ondersteuning van zijn filosofie. Ook de stoïcijnen waren op ethisch gebied baanbrekers met hun gelijkheidsgedachte. Later zou het Romeins Recht een cruciale rol spelen. Tot aan het

monotheïsme was de moraal sterk streek gebonden. Met het monotheïsme ontstond een wereldwijde verspreiding. Met dit soort godsdienst kwam de nadruk te liggen op de plichten. In zowel het judaïsme als in het christendom golden hun onderscheiden tien geboden als ethische richtingaanwijzers, terwijl in de islam, de islamitische wetten tevens morele wetten zijn. De gelovigen moesten die maar gedwee opvolgen. Verder kon er niks mislopen. Doordat al die godsdiensten een sterke verspreiding kenden, kwam er, per geloofsbelijdenis, eenheid in het ethisch denken. Kant verwierp die externe dwang en voerde een nieuwe plichtenethiek in, waarbij de dwang nu intern werd. Later kwamen Bentham en Mill met een gans nieuwe ethiek: de gevolgenethiek. Tenslotte waren het de moderne moraalfilosofen zoals Ayn Rand, Nozick, Greene, maar vooral Rawls, die de ethiek een nieuw gezicht gaven, door het een praktischere gerichtheid te geven. Men kan gerust stellen dat het vooral deze laatste was, die de fundamenteën van de rechtvaardigheidsleer legde.

De diepe zin van de ethiek.

Ge kunt onmogelijk gelukkig zijn als ge de indruk niet hebt het goede nagestreefd te hebben.
Aristoteles

De ethiek moet de basisstructuur zijn van alle menselijk handelen. Anderzijds constateert men dat de basis van de crisissen steeds het gemis aan moraliteit is.

De ethiek is niet alleen een "goed" op zich, maar tevens de basiswaarde voor het ontstaan van zowel een bloeiende economie, een harmonieuze maatschappij en het individueel geluk.

Dankzij de ethiek ontstaan immers meer banden (net zoals meer banden de moraliteit verhogen) en groeit het vertrouwen onder de mensen. We kunnen gerust stellen dat de ethiek het kleefcement van de maatschappij is. Dankzij de moraal kunnen voor elkaar vreemde individuen tot samenhang gebracht worden. Hoe nefast een gebrek aan ethiek en vertrouwen op een maatschappij kan inwerken bleek in het vroegere U.S.S.R., toen veelvuldig gebruik werd gemaakt van verklikkers. Iedereen had angst voor iedereen, de samenhang onder de burgers veraf, het goed gevoel in de maatschappij verdwenen.

Dankzij de ethiek kan het individu meer weerstand bieden aan de centripetale krachten, zich bevrijden van zijn egoïsme en zich daardoor verheffen boven een grotendeels leeg natuurlijk bestaan om een zinvol collectief leven op te bouwen.

Net zoals Aristoteles, denk ik dat de egoïstische mens niet gelukkig kan zijn. Aangezien altruïstisch handelen betrekking heeft op de ander, bijgevolg op het geven, zullen dus slechts diegenen gelukkig zijn, die graag geven.

In de samenleving ontstaat met de ethiek een wisselwerking: door het goede na te streven is men niet alleen zelf gelukkig, maar creëert men ook geluk bij de medemens. Dit heeft als gevolg dat die medemens ook gemakkelijker het goede zal nastreven. Het omgekeerde is ook waar: telkenmale blijkt dat het "kwaad", zelf voortbrenger is van het slechte. Zo zal een kind dat dikwijls geslagen wordt door zijn ouders, later ook gemakkelijk zijn kinderen slaan. Dit blijkt zelfs zo te zijn wat incest betreft. Overal zijn zichzelf versterkende invloeden merkbaar: rechtvaardigheid leidt naar meer rechtvaardigheid, onrechtvaardigheid naar nog meer onrechtvaardigheid. Het "goede" is verbonden met al hetgeen goed is, het "slechte" met al hetgeen slecht is.

Zo vormen het vertrouwen, de ethiek, de homogene maatschappij, de economische groei één geheel.

Ethiek valt soms, maar niet altijd, samen met rechtvaardigheid. Een korte analyse.

De Rechtvaardigheid

De rechtvaardige is diegene die niet meer neemt dan wat hem toekomt en al het kwaad voor zich neemt waarvoor hij verantwoordelijk is.

Aristoteles

Daar men het recht niet sterk kon maken, heeft men wat sterk was tot recht gemaakt.

Plato

Wanneer het recht onrechtvaardig is, heeft men het recht haar te bestrijden.

Plato

Het is zowel een begrip uit de ethiek als een deugd. Het kan als waarde gebruikt worden om de ethiek te toetsen aan de werkelijkheid. Daartoe moeten regels opgesteld worden. Net zoals een voetbalwedstrijd zonder regels praktisch niet te spelen zou zijn, is ook een maatschappij zonder regels niet te realiseren. Ofwel worden die regels opgesteld door filosofen met de moraal als basis, en ontstaat een morele rechtvaardigheid met morele wetten, ofwel door de overheid en gebeurt dit dan zonder systematische navolging van morele regels en ontstaat de formele (de feitelijke) rechtvaardigheid. Politiekers zeggen dus hoe de wetten zijn (dit is de formele rechtvaardigheid), filosofen hoe ze zouden moeten zijn (dit is de morele rechtvaardigheid). Zo krijgt de filosofie een politieke inhoud. De formele rechtvaardigheid behelst voornamelijk hetgeen ge niet mag doen, de morele rechtvaardigheid hetgeen ge moet doen. In die laatste is de ethiek de leidraad, in de formele rechtvaardigheid dikwijls het eigenbelang. Dan wordt sociaal onrecht gecreëerd dat liefst onder de mat geveegd wordt om zich moreel niet te moeten verrechtvaardigen. Filosofen moeten dit onrecht kenbaar maken. Dit is hun morele zending.

In tegenstelling met de morele rechtvaardigheid die een absolute waarde heeft, noch ruimte of tijd gebonden is, bezit de formele rechtvaardigheid slechts een relatieve waarde, is ze wel ruimte en tijd gebonden. Filosoof zijnde, stelde Kant uiteraard ook de morele rechtvaardigheid boven de formele rechtvaardigheid. Zo schrijft hij: de moraliteit leeft in het diepste van elk redelijk denkend wezen en stelt zijn eis als een verplicht zijn aan ons mens-zijn, niet als een müssen, een dwang tot gehoorzaamheid aan een uiterlijke wetgever (formeel recht), maar als een sollen, een verplicht zijn aan ons eigen mens-zijn (morele rechtvaardigheid).

Een gevolg van het absoluut karakter van de morele rechtvaardigheid is dat het rechtvaardig is een onrechtvaardige wet te bestrijden, men zelf schuldig is als men het onrechtvaardige niet aanklaagt. Die zienswijze werd o.a. door Augustinus verdedigd en valt samen met het reeds aangehaalde dictum van M.L.King.

Is de Tocqueville de grote filosoof van de gelijkheid, Rawls is die van de morele rechtvaardigheid. Net zoals voor Aristoteles is de rechtvaardigheid voor Rawls slechts na te streven door de rede, alleen het door de rede bereikte ook legitiem. Wetten moeten dus door de rede verdedigd kunnen worden (dit staat ten andere in de Belgische grondwet). Voor Rawls is rechtvaardigheid, redelijkheid. Aangezien het redelijk is het nuttige na te streven, heeft de rechtvaardigheid een band met het nut. Zo is het helpen van een arme nuttig, dus ook rechtvaardig, het financieel helpen van een welstellende onnuttig en bijgevolg geen daad van rechtvaardigheid.

Kenmerkend aan de rechtvaardigheid is dat het de enige waarde is, die in absolute zin goed is: men kan onmogelijk té rechtvaardig zijn. Het is de enige waarde die geen evenwichtstoestand moet nastreven.

Voor veel filosofen is de rechtvaardigheid de schijngestalte van de liefde. Dat het dus voldoende is te beminnen om ook rechtvaardig te zijn (zie Augustinus: ama et fac quod vis: bemin en doe wat je wilt). Persoonlijk deel ik die mening niet: uit liefde kan men immers ook onrechtvaardig zijn. Daarbij heeft de rechtvaardigheid het immens voordeel universeel en tijdloos te zijn. De liefde daarentegen is zuiver gevoel en kan veranderen.

Voor Kant en Rawls is de dwingende eis die de rede ons stelt, bereid te zijn om de rechtvaardigheidsprincipes die we op ons toegepast willen zien, ook toe te passen op alle anderen. Uit die filosofie kunnen we afleiden dat rechtvaardigheid, egalitarisme inhoudt. Dit is zodanig handelen dat elk mens, in relatie tot elk ander mens, evenwaardig is. Daardoor kan men slechts rechtvaardig zijn als men rechtvaardig is voor elk individu. Door die theorie in praktijk te brengen, komen we tot de stelling van Aristoteles, Cicero, Augustinus, Spinoza en anderen: rechtvaardigheid is aan iedereen het zijne geven. Het zijne is een gelijk deel of een naar verhouding juist deel. Dit zou dan de basisstructuur van ons handelen moeten zijn. Om de rechtvaardigheid praktisch te kunnen toepassen heeft Rawls wetten opgesteld.

De wetten van Rawls(1921-2002)

De eerste wet: het basic equal liberty principle.

Iedereen heeft recht op evenveel basisrechten. Dit volgt uit de natuurrechten. De staat moet ervoor zorgen dat die wet nageleefd wordt, voor iedereen verzekerd is.

Het verlenen van die basisrechten heeft een dwingend moreel karakter. Als we die rechten gelijkstellen met de algemene mensenrechten, houdt die wet dus in dat de staat primordiaal aan elke burger die algemene mensenrechten moet verschaffen.

Die wet veroordeelt de participatie en de sociale statuten. Het navolgen van die wet zou het armoedeprobleem oplossen in de welvaartsstaten.

De tweede wet: het difference principle.

Deze wet is volgens Rawls niet af te leiden uit de natuurrechten, wel uit de logica.

Het volgt uit het principe van de compenserende ongelijkheden: bestaan er sociale ongelijkheden, dan moeten de minstbedeelden een voorkeurbehandeling krijgen (in het Belgisch S.Z.S. wordt een tegengesteld principe toegepast: globaal gezien krijgt degene die het meest bezit, ook het meest. Bvb. een universiteitsprofessor krijgt een hoger pensioen dan een onderwijzer, terwijl hij meestal welstellender is). Met die wet zou bvb. het minimum belastbaar inkomen verhoogd moeten worden. Die tweede wet beoogt meer gelijkheid in de maatschappij.

De derde wet: de fair equality of opportunity principle (iedereen moet gelijke kansen krijgen).

De toepassing van de wetten van Rawls leiden tot een meer rechtvaardige maatschappij, dus ook tot een meer gelijke maatschappij. Rawls stelt duidelijk dat de politieke macht onderworpen moet zijn aan rechtvaardigheidsregels (net zoals Thomas Morus het vroeger trouwens reeds stelde). Basisrechten zijn alleen al op morele basis afdwingbaar.

Een natie waar men op nadrukkelijke wijze moet opkomen voor zijn rechten is manifest immoreel. Steeds moet goed voor ogen gehouden worden dat onrechten slechts mogelijk zijn als humanitaire verplichtingen niet worden nagevolgd. Dit kan op staatsniveau slechts gebeuren als de formele rechtvaardigheid primeert op de morele rechtvaardigheid. Dit zou nooit het geval mogen zijn, daar de formele rechtvaardigheid duidelijk haar beperkingen toont met het "loyale instrument model", waar ze op manifeste wijze blijkt een minderwaardige vorm

van rechtvaardigheid te zijn: stel dat de overheid je de opdracht geeft iets duidelijk moreel verwerpelijk te doen, bvb.: iemand martelen. Als goede burger moet u dit dan doen, als goed mens niet. Onderliggend moet steeds de gedachte opkomen: slechts het slechte kan het slechte aanbevelen. De gelovige kan voor hetzelfde probleem staan: bvb. als gezagsdragers je opdragen mensen te doden. Bepaalde filosofen hebben gepoogd het noodzakelijke van de rechtvaardigheid aan te tonen. Zo heeft Plato betoogd, dat het beter was onrecht te lijden dan zelf onrechtvaardig te handelen: wie onrechtvaardig handelt tast immers zijn eigen menselijkheid aan.

Hoe is de formele rechtvaardigheid geëvolueerd?

Het formeel recht vindt zijn oorsprong in het Romeins Recht (Cicero en Ulpianus zijn hier de belangrijkste figuren). Toen viel het formeel recht nog goed samen met het moreel recht. In ieder geval poogden de rechtsgeleerden het feitelijk recht in het spoor te plaatsen van het moreel recht. De leidraad was het "suum cuique", hetgeen inhoudt: aan iedereen het zijne geven. Plato had dit ook reeds vooropgesteld. Het Romeins Recht voegde daar echter nog het: "neminem laedere" aan toe (niemand schaden). Het "suum cuique" betekent ten gronde: geven hetgeen iedereen naar rechtvaardigheid toekomt (en hier bedoelde men met rechtvaardigheid uiteraard de morele rechtvaardigheid). De band formele rechtvaardigheid, morele rechtvaardigheid is in het Romeins Recht overduidelijk. Dit "suum cuique" had zelfs voorrang op de regels van het feitelijk recht (de wetten). Dit heeft men, vooral vanaf de 20ste eeuw, veranderd om voorrechten te kunnen verlenen. Het principe werd: aan iedereen niet het zijne geven. Een afgang van het recht. De band tussen recht en moraal werd verbroken. Dit gebeurde vooral door de secularisatie. Het christelijk geloof bood een ethisch kader (de K.K. veel minder), was een stevig ethisch bastion, dat nu grotendeels weg was. In een christelijke maatschappij staan de geboden centraal: het is een plichtenmaatschappij. Met de secularisatie zijn de plichten minder belangrijk geworden en evolueerde men naar een rechtenmaatschappij. Meer specifiek kwam de nadruk te liggen op de groepsrechten. Voor de maatschappij had dit enorme gevolgen: vooral sterke groepen eisten van de staat meer en meer. Ze eisten niet alleen maar algemene rechten, maar ook specifieke voorrechten. Zo ontstond de staatsadel: de hogere ambtenarij. Door al die voorrechten hadden ze zich boven de rest van de maatschappij verheven.

De kloof tussen formeel recht en moreel recht werd alsmaar groter. In de rechtsfilosofie kwam dit tot uitdrukking in het rechtspositivisme. Zo vond jurist Hans Kelsen dat recht en moraal strikt gescheiden moesten blijven en dat men met de morele rechtvaardigheid niet het feitelijk recht mocht beoordelen (het toetsingsrecht)! De leuze werd: auctoritas non veritas facit legem (het gezag, niet de waarheid maakt de wet). Die mening werd gedeeld door veel advocaten en natuurlijk ook door veel politici. Dat advocaten het formele recht plaatsen boven het morele recht is in zekere zin logisch: het zijn tenslotte maar sofisten, waarvoor dus het gelijk krijgen belangrijker is dan het gelijk hebben. Met het moreel recht kan zelden geschipperd worden: iedereen voelt en kent het moreel recht evengoed als een jurist. Het feitelijk recht echter is het terrein van de advocaten. Daar kunnen ze hun suprematie en hun noodzakelijkheid bewijzen. Dat ook politici het feitelijk recht boven het moreel recht plaatsen is eveneens logisch: het moreel recht beknot hun macht al te veel. Het geven van voorrechten, hun cliënteel verzorgen, zou veel moeilijker worden.

Burgers zouden goed moeten beseffen dat slechts in welvaartsstaten een armoedeprobleem kan ontstaan wanneer die immoreel handelen, er discriminatie is. Dat tevens door de verwantschap van verschillende ondeugden, de onrechtvaardige maatschappij ook een ongevoelige, een meedogenloze maatschappij is. Dat immoraliteit daarenboven kan leiden tot

crisissen. Een ongelukkig genoeg zeer actueel gegeven: de bankencrisis van 2008. Hier werden de hoogdagen van de immoraliteit beleefd: C.E.O.'s die tot 400 keer het loon van de andere medewerkers verdienden, banken die hoegenaamd niet gecontroleerd werden, terwijl president Roosevelt, in 1932 met de New Deal nochtans een Bankcommissie had opgericht om de banken te controleren. Die Bankcommissie heeft echter niet of bijna niet gefunctioneerd, met de gekende nefaste gevolgen.

Een illustratief voorbeeld van de spanning tussen formeel en moreel recht vinden we terug in de veroordeling van wielrenner Armstrong, Lance. De feiten:

1) Armstrong wordt door het USADA schuldig bevonden aan dopinggebruik en levenslang geschorst en dit als enige renner zonder ooit positief getest geweest te zijn.

2) Alle klassementrenners namen in die tijd doping.

Stelt zich de vraag of, alhoewel formeel schuldig bevonden, hij het moreel ook is. De derde rechtvaardigheidswet van Rawls geeft ons een duidelijk antwoord: op moreel gebied is hij onschuldig. Die wet stipuleert ondubbelzinnig dat iedereen gelijke kansen moet krijgen. Namen zijn concurrenten doping, dan had ook hij het recht zich te dopen. De enige voorwaarde uiteraard is dat dit aan anderen geen schade mocht berokkenen. Het is evident dat het persoonlijk gebruik van prestatiebevorderende middelen voor de anderen een neutraal gegeven is.

De onschuldige veroordeling van Armstrong is ook op onrechtstreekse wijze aan te tonen: het beoogde doel van de morele rechtvaardigheid is meer gelijkheid te bereiken, terwijl de veroordeling van Armstrong integendeel, een bijkomende ongelijkheid creëert (alleen Armstrong wordt vervolgd en gestraft, de andere gedopeerden niet).

Er is reeds gewezen geweest op het feit, dat het slechte verbonden is met het slechte. Hier is dit niet anders: die onterechte veroordeling is een aanfluiting van de rechtsstaat, die gestut is op de principes van rechtsgelijkheid en rechtszekerheid. Dat de rechtsgelijkheid niet is gerespecteerd is hierboven al aangetoond, de rechtszekerheid is dit al evenmin. Dit principe houdt inderdaad in dat elke burger recht heeft op een eerlijk proces, terwijl Armstrongs' straf reeds bij de beschuldiging werd vastgelegd, dus zonder enige vorm van proces.

Niet Armstrong moet met een beschuldigende rechtvaardigheidsvinger nagewezen worden, wel het USADA. De filosofische bedenking van Plato, dat aangezien men het recht niet sterk kon maken, men dan maar hetgeen sterk was tot recht gemaakt heeft, komt met de Armstrongaffaire duidelijk naar voren.

In de morele rechtvaardigheid zijn de natuurrechten nadrukkelijk aanwezig: de vrijheid als noodzakelijke voorwaarde om moreel te kunnen handelen, de grotere gelijkheid als het gevolg van de morele handeling.

De vrijheid

Men is slechts vrij als iedereen vrij is.

Hegel, Bakoenin, Kropotkin

De politiek vertegenwoordigt de macht die de vrijheid van de mens opslorpt.

Habermas

Ik ben het niet eens met wat je zegt, maar ik zal het recht om het te zeggen tot de dood toe verdedigen
Voltaire

De vrijheid is geen absolute waarde. Enerzijds kan men haar ook gebruiken om het slechte te doen, anderzijds kan de vrijheid van de ene, de vrijheid van de ander opheffen. Dit zal o.a. het geval zijn wanneer twee personen hetzelfde materiële goed begeren, maar slechts één het kan bekomen. Daarbij is ze, ethisch beschouwd, beperkt door het schade beginsel (de vrijheid van handelen mag anderen niet schaden).

Binnen de natuurlijke sfeer wordt aan geen enkel wezen een vrijheidsbeperking opgelegd. Dit is slechts het geval in de menselijke samenlevingen. De vrijheid heeft slechts waarde in de sfeer van de rechtvaardigheid. De grenzen van de vrijheid vallen samen met de ethische grenzen.

Brengen we dit even in praktijk: een Deense cartoonist kwam op het onhebbelijk idee de spot te drijven met Mohammed. Daardoor kwetste hij veel moslims. Het is niet ethisch mensen te kwetsen. Hier misbruikte hij duidelijk de persvrijheid. Deze mag de grenzen van het ethisch terrein niet overschrijden. Er moet een duidelijk onderscheid gemaakt worden tussen humor (dat onpersoonlijk is, dus niet kwetsend en derhalve ethisch toelaatbaar) en spot (dat persoonlijk is, dus eventueel kwetsend en derhalve ontoelaatbaar).

In de ethische sfeer moet de vrijheid wel gemaximaliseerd worden. Dank zij die vrijheid kan het individu immers zijn talenten maximaal ontwikkelen, waardoor niet alleen het individu, maar ook de ganse gemeenschap optimaal kan groeien. De vrije ontplooiing van elk individu is een absolute voorwaarde voor de ontplooiing van allen.

Een onvrij mens is in zijn mens-zijn zelf aangetast: slechts door de vrijheid kan de mens ethisch handelen en daardoor volledig mens worden. Het is vooral de staatsmacht, die de individuele vrijheid kan inperken, haar zelfs teniet kan doen (zie Mao's culturele revolutie). Ook economische en godsdienstige krachten kunnen de individuele vrijheid negatief beïnvloeden, echter wel in mindere mate. Die vrijheidsberoving kan zeer insidieus verlopen, zonder dat het individu er zich bewust van is. De gebruikte tactiek is, door overstimulering van het gevoelsbewustzijn, het rationeel bewustzijn lamleggen. In de economie gebeurt dit voornamelijk door de reclame. Nodeloze behoeften worden opgewekt om potentiële klanten tot kopen aan te zetten. De gemanipuleerde burger is dan een deel van zijn vrijheid kwijt, hij is deels slaaf geworden.

Daar elke vrijheidsberoving een ethisch aspect heeft, moet elke vrijheidsbeperking steeds rationeel ondersteund worden. Alleen de rechtvaardigheid mag de vrijheid beknotten, niet de staat (of een andere macht) als dusdanig.

De soorten vrijheden.

A. De negatieve vrijheid (formele vrijheid)

Deze houdt de afwezigheid in van uitwendige belemmeringen. Deze vrijheid betreft de bescherming van de zogenaamde civiele vrijheidsrechten. Ze worden ook aangeduid als burgerrechten. Het waren de eerste soort rechten. Ze behelzen o.a.

- het recht op bewegingsvrijheid
- het recht op vrije meningsuiting

- het recht op godsdienstvrijheid
- het recht op ondernemen
- het recht op bezit
- het recht op privatie

De negatieve vrijheid is de vrijheid als zelfbeschikkingsrecht: men is vrij beroep te doen op die rechten, echter wordt men niet geholpen om die rechten ook effectief te verwerkelijken. Die rechten kosten niks. Bvb. met alleen maar die rechten zal de staat je niet verhinderen dat je voor de gezondheid van het gezin zorgt, echter komt hij daarvoor niet tussen in de kosten. Die rechten houden een discriminatie in: voor sommigen zijn die rechten zinvol (voor al diegenen die over voldoende middelen beschikken), voor anderen zijn die rechten zinloos (voor diegenen die over onvoldoende middelen beschikken). Voor die laatste groep veranderen die rechten niets aan hun toestand. Feitelijk zijn die rechten cynisch: het is zeggen aan een drenkeling: je mag jezelf redden, echter zal ik je daarbij niet helpen. Is dit in onze moderne maatschappij een irreële visie? Heel zeker niet. Elk jaar sterven daklozen van de koude, zieken door gebrek aan geldmiddelen. Ook hier zegt de overheid: jullie hebben het recht voor jezelf te zorgen, maar dan zonder onze hulp. Armen sterven in ons land gemiddeld vijf jaar eerder dan de rest van de bevolking.

Het zijn de verlichtingsfilosofen die de aanzet voor die rechten hebben gegeven. Ze ontstonden eerst in de V.S. en in Frankrijk (na de Franse Revolutie). Dra volgden alle W.-Europese landen.

B. De positieve vrijheid (feitelijke vrijheid)

Die vrijheden worden uitgedrukt in de Universele Verklaring van de rechten van de mens (1948). Door alle landen van de Verenigde Naties ondertekend, worden ze echter nog steeds niet nageleefd. Spijtig genoeg zijn die rechten niet afdwingbaar. Er gebeurt dus net hetzelfde als met de grondwetten (die ook geen dwingend karakter hebben): de staten houden er geen rekening mee. Een toch wel onwaarschijnlijk gegeven: staten die een ondertekend contract niet nakomen!

De lezer zal opgemerkt hebben dat rechten en vrijheden gelijkgesteld worden.

De Gelijkheid

Alleen de ongelijkheid die de vooruitgang van de beschaving bespoedigt, zal blijven voortbestaan.
Condorcet

Grote sociale ongelijkheid holt de sociale samenhang uit.
Aristoteles

Het gelijkheidsideaal is een fictie, het is bedrog. Noch de sterke groepen, noch de politici wensen die.

De gelijkheid is slechts een relatieve waarde. Het ongebreideld streven naar gelijkheid leidt, zoals de Tocqueville het vroeger reeds stelde, naar dictatuur: de meest talentrijken zullen onderdrukt moeten worden om de totale gelijkheid te kunnen bekomen. Het verschil tussen een absolute waarde en een relatieve waarde komt met de vergelijking tussen de

rechtvaardigheid en de gelijkheid duidelijk naar voor: naar rechtvaardigheid (een absolute waarde) kan ongelimiteerd gestreefd worden, naar gelijkheid niet.

Hoe relatief de gelijkheid als waarde is, kunnen we illustreren door het toe te passen op het loon. In een systeem met stukloon (de arbeider wordt dan betaald a rato van het aantal afgewerkte stukken) zal de minder begaafde of zwakkere arbeider minder verdienen dan zijn meer begaafde of sterkere collega, terwijl hij, meestal toch, niet verantwoordelijk is voor zijn inferioriteit. In een systeem met vast loon zal de meer begaafde of sterkere arbeider niet beloond worden voor zijn capaciteiten. Welk systeem men ook toepast: betaling naar het aantal afgewerkte stukken of betaald worden naar het aantal gepresteerde uren, steeds ontstaat een ongelijkheid: in het systeem met stukloon kan een gelijke inspanning leiden naar een verschillend loon, in het systeem met uurloon zal talent of grotere inspanning niet vergoed worden.

Net zoals de vrijheid is de gelijkheid beperkt tot het gebied van de rechtvaardigheid (hetgeen het relatieve van haar waarde benadrukt). De algemene mensenrechten bevinden zich in dit gebied. Op die rechten moet het gelijkheidsstreven dus van toepassing zijn: aan eenieder moeten die rechten bijgevolg toegekend worden en dit in gelijke mate. Het gelijkheidsstreven heeft als eigenschap de willekeur en de discriminatie onmogelijk te maken. Het streven naar meer gelijkheid heeft waarschijnlijk een aanvang genomen met die merkwaardige vorst, Hammoerabi, om dan veel later met Socrates een theoretische basis te krijgen. Echter was die gelijkheid, net zoals later bij Aristoteles, beperkt tot die groep burgers die men toen als volwaardig beschouwde. Waren uitgesloten, de vrouwen, de slaven, de metoïken.

Merkwaardig voor die tijd is dat Plato de vrouwen wel evenwaardig achtte. De Stoïcijnen gingen nog een hele stap verder: voor hen gold de universele gelijkheidsgedachte (zelfs slaven waren voor hen dus evenwaardige mensen). Met hun verdwijning, verdween ook hun ideaal, om pas met het christendom weer te voorschijn te komen. Echter heeft het christelijke zich georganiseerd en gestructureerd waardoor de gelijkheidsgedachte de plaats moest ruimen voor het idee van de verscheidenheid. Pas met de Verlichting werd het gelijkheidsstreven als ideaal herontdekt.

Het gelijkheidsprincipe is samen met de vrijheidsgedachte ook van doorslaggevend belang gebleken voor het ontstaan van de democratie. Zonder het besef, dat iedereen gelijkwaardig is, is het ontstaan van het democratisch principe onmogelijk.

Het oplossen van een bepaalde ongelijkheid heeft dikwijls als gevolg dat daardoor een andere ongelijkheid niet kan worden opgelost. Dit komt door de schaarste. Als u iemand in nood helpt, kunt ge niet tegelijkertijd een andere noodlijdende helpen (schaarste aan tijd). Iemand financieel steunen belet je wellicht een andere behoeftige te helpen (schaarste aan middelen). Ook voor landen geldt die regel. Een land dat veel uitgeeft aan gezondheidszorg, waardoor meer gelijkheid onder de burgers kan ontstaan op dit specifiek gebied, zal als gevolg hebben dat er minder kan uitgegeven worden in andere sectoren, in wegeninfrastructuur bijvoorbeeld. Diegenen die zich beroepshalve veel moeten verplaatsen worden dan gediscrimineerd. Het gelijkheidsstreven toont duidelijk zijn beperkingen. Een hogere waarde zal hier ter hulp moeten komen om de juiste beslissingen te kunnen nemen. De gelijkheid is slechts een algemene richtingaanwijzer, een waarde in dienst van de rechtvaardigheid.

Een land waar veel ongelijkheid bestaat, samen met veel armoede, is altijd een onrechtvaardig land. Daar geldt het recht van de sterkste, met sociale ongelijkheid als gevolg.

De verhouding vrijheid en gelijkheid.

De vrijheid en de gelijkheid hebben een gespannen verhouding met elkaar (Aristoteles had dit 2500 jaar reeds opgemerkt). Het gelijkheidsstreven kan inderdaad in strijd komen met de

vrijheid: wie de zwakken wil helpen, moet de sterken soms aan banden leggen, terwijl anderzijds een te ver doorgedreven gelijkheidsstreven niet kan zonder onrechtvaardige vrijheidsberoving. Er moet bijgevolg tussen vrijheid en gelijkheid een evenwicht bestaan wil de vrijheid niet opgeofferd worden aan de gelijkheid of de gelijkheid aan de vrijheid. Voor de Tocqueville moet de triomf van de gelijkheid ook de triomf van de vrijheid zijn. Tussen beide waarden bestaat inderdaad niet alleen spanning, maar ook correlatie: door de ongelijkheid ontstaat relatieve armoede en daardoor relatieve onvrijheid. Bij grote ongelijkheid zelfs reële armoede en daardoor grote onvrijheid. Vrijheid en gelijkheid moeten met elkaar harmoniëren. In de sfeer van de rechtvaardigheid zal dat ook zo zijn. In de staat zal iedere burger dan vrij zijn, omdat hij als volkomen gelijkwaardige wordt behandeld, hij tevens ook gelijkwaardig zal zijn, omdat hij even vrij is. Gelijkheid is niet tegengesteld aan vrijheid, zoals men soms beweert, daar juist in de vrijheid de mens gelijkheid verlangt.

Rawls stelde dat vrijheid en gelijkheid hun evenwicht vinden in de rechtvaardigheid. Dat de vrijheid alleen beperkt mocht worden omwille van de rechtvaardigheid, niet omwille van de gelijkheid. We zouden ook kunnen stellen dat de beperking van het gelijkheidsstreven slechts kan omwille van de rechtvaardigheid, niet ter wille van de vrijheid.

De werkzame krachten in het streven naar rechtvaardigheid, vrijheid en gelijkheid zijn de deugden.

De Deugden

Deze ontstaan uit het altruïsme. Die deugden moeten daarenboven nog samenwerken. Nemen we als voorbeeld de rechtvaardige daad.

Deze vereist bezonnenheid (weten wat het goede is, voor wie de daad gesteld moet worden, enz.), matigheid (de handeling moet maat houden), moed (de daad durven stellen). Het sluitstuk is dan de deugd van de rechtvaardigheid, die de andere drie omsluit. De Oude Grieken noemden die vier deugden, de kardinale deugden, daar ze noodzakelijk zijn voor alle andere deugden. De rechtvaardigheid wordt dan ook beschouwd als de deugd der deugden. Om effectief te zijn moeten deugden dus gegroepeerd voorkomen bij individuen. Dit blijkt in de werkelijkheid ook zo te zijn.

Aangezien ze uit het altruïsme ontstaan, is het bij altruïstische mensen dat men ze geconcentreerd aantreft. Descartes stelde vast dat de edelmoedigsten meestal ook de nederigsten zijn, terwijl die ook de barmhartigsten zijn. Augustinus had anderzijds opgemerkt dat daar waar nederigheid is, ook naastenliefde aanwezig is.

Anderzijds ontstaan de ondeugden uit het egoïsme. Het zijn dus bij de egoïsten dat men veel ondeugden zal aantreffen. Zo zijn grote criminelen altijd egoïsten. Deze zijn niet alleen onrechtvaardig, maar tevens ongevoelig, onbarmhartig, wreed, enz. In het Frans bestaat een spreuk die dit samenvallen van ondeugden beklemtoont: *la paresse est la mère de tous les vices* (de luiheid is de moeder van alle ondeugden). Beter zou zijn: het egoïsme is de vader van alle ondeugden, het altruïsme de vader van alle deugden. Deugden (ook de ondeugden natuurlijk) zijn alleen bij de mens aanwezig en daarom kon Montaigne stellen dat de waarde van een persoon bepaald wordt door zijn deugdzaamheid. Zo voelen velen het ook aan: als "grootste" belg werd pater Damiaan verkozen, een persoon voornamelijk geroemd om zijn deugdzaamheid. En toch moet iedereen als gelijkwaardige beschouwd worden. Een deugdzaam mens zou inderdaad geen voorkeurbehandeling tolereren. Zegt Spinoza: als men een beloning voor zijn deugdzaamheid krijgt, wordt deugd bederf.

Het egoïsme is een dierlijk kenmerk. Net zoals dieren onmogelijk gelukkig kunnen zijn, kunnen ook egoïsten het niet. Het drama van de egoïst is dat hij nooit het geluk zal vinden, en daarenboven ook onmogelijk kan beseffen, waarom niet.

Aristoteles gebruikte een metafoor om de deugden te situeren: ze zijn als zovele bergen tussen twee dalen. Ze zijn een evenwichtstoestand, dat geen middelmatigheid is, maar redelijkheid. Zo kan de spaarzaamheid omschreven worden als het midden tussen de gierigheid (een ondeugd) en de verspilzucht (ook een ondeugd). De enige deugd die aan die beperking ontsnapt is de rechtvaardigheid: men kan nooit te rechtvaardig zijn. Er is kritiek geuit op die theorie van het evenwicht door te wijzen op het feit dat de evenwichtstoestand niet exact te situeren is. Echter kan men met de hulp van het "gezond verstand" (dit is de fronesis van Aristoteles) het ongeveer wel. Tussen de deugden en de rede bestaat immers een innig verband. Deugden zijn altijd redelijkheid.

Deugden verenigen mensen, er is dan een groot wij-gevoel, waardoor een homogene maatschappij ontstaat, die daardoor efficiënt werkt en geluk kan bijbrengen. Ondeugden daarentegen scheidt hen: er ontstaat een heterogene maatschappij met sterke wij-zij gevoelens. Inefficiëntie en het zich minder gelukkig voelen van de burgers is het gevolg. Daarenboven bestaat een positieve wisselwerking: de homogene maatschappij heeft namelijk eveneens een positieve invloed op de deugden.

Volgens sommigen zijn deugden verworven (voor André Comte bvb.). Persoonlijk denk ik dat ze deels aangeboren, deels verworven zijn (net zoals de intelligentie, dat voor 2/3 aangeboren, en voor 1/3 verworven blijkt te zijn). Deugden kunnen dus aangekweekt worden en dit vooral door opvoeding, maar tevens door positieve ervaringen (zie het positieve effect van de homogene maatschappij). Aristoteles had opgemerkt dat het ondervinden van goede handelingen een positieve invloed, het ondergaan van slechte, een negatieve invloed had. Deugden hebben altijd betrekking op "anderen". Om ons morele ik te verwezenlijken, ons mens-zijn te ontplooiën, hebben we bijgevolg steeds de anderen nodig. Het individu moet dus in een gemeenschap leven. Kluizenaars zijn mis: men mag zijn leven niet volledig aan contemplatie wijden. De christelijke onder hen zondigen zelfs tegen hun geloof, daar in het christendom de naastenliefde centraal staat, een handelen in de maatschappij geëist wordt.

Banden en maatschappij

Voor velen is de maatschappij een samenraapsel van losse individuen. Ze is echter iets totaal anders: een zelfstandige eenheid, waarin elk individu wel zijn rol te spelen heeft, maar toch meer is dan de som van haar delen, ook iets totaal verschillend. Net zoals een uurwerk bvb., meer is, en gans verschillend van de som van zijn delen, zo is ook de maatschappij een zelfstandige eenheid, gans verschillend van haar samenstellende delen. Heeft links het dan bij het rechte eind met het leggen van de nadruk op het geheel? In een materialistische maatschappijvisie, heel zeker. Echter is hun ankerpunt verkeerd: niet het materiële is voor de mens primordiaal, wel de moraal. Met de ethiek als vertrekpunt is het niet het geheel, wel het deel (het individu) dat centraal moet geplaatst worden: alleen het individu heeft een geweten, niet de maatschappij, die totaal gewetenloos is.

Net zoals in een uurwerk alle delen goed moeten functioneren, moet dit ook het geval zijn in een samenleving. Het afhaken van individuen van dit geheel is het ergste wat in een samenleving kan gebeuren. Het leidt naar disharmonie en een disfunctionele maatschappij. Om dit te vermijden moeten er tussen de leden sterke banden bestaan. Hét sleutelbegrip voor elke samenleving is de verbondenheid tussen de leden. Slechts dan ontstaat cohesie, een homogene

maatschappij, waardoor zowel welvaart als welzijn maximaal bevorderd kunnen worden. Er bestaan verschillende soorten banden.

A. Spontane banden.

Ze ontstaan door interne krachten. Het individu staat hier centraal. Die banden zijn nog te onderverdelen in:

1. natuurlijke banden, bestaande uit:

a) familiale banden.

Er bestaat een natuurlijke aantrekkingskracht tussen bloedverwanten. Hierbij behoort ook de band tussen geslachtspartners. Het is in het gezin dat de eerste samenlevingsverbanden gelegd worden. Het is daar dat het kind leert zijn drang naar persoonlijk belang te beheersen en zich verder bindt met de andere leden van het gezin. Die bindingen zijn misschien wel de belangrijkste, daar ze ongecensureerd het bewustzijn binnendringen. Daarenboven kunnen ouders door het schenken van ouderliefde, het kind zelfvertrouwen en stabiliteit geven, noodzakelijke elementen om later optimaal te functioneren. Het is niet verwonderlijk dat criminaliteit en asociaal gedrag het meest voorkomt bij mensen uit labiele gezinnen. Het is logisch dat het gezin de sociologische eenheid is, het is immers ook de natuurlijke eenheid. De liefde van man en vrouw en de liefde van de ouders voor hun kinderen zijn de basis van het menselijk emotioneel leven. Kinderen mogen zeker van hun ouders niet gescheiden worden. De zienswijze van sommige linkse strekkingen zoals het communisme, het anarchisme, de stadstaat Sparta, waarbij gesteld wordt dat om nefaste invloeden van de ouders te vermijden (maar ook om de burgers van jongsaf te kunnen indoctrineren), men de kinderen een staatsopvoeding moet geven, is totaal verkeerd:

- het is onnatuurlijk. Ouders en kinderen willen samenleven. In de natuur is het ook gebruikelijk bij de hogere diersoorten.
- een staatsopvoeding ontnemt het kind grotendeels de ouderliefde, zo noodzakelijk voor het zelfvertrouwen en de stabiliteit van het kind.
- Dankzij de ingeboren banden tussen kinderen en ouders ervaart het kind gemakkelijker de grenzen van zijn egoïsme.

Die voorkeur voor een staatsopvoeding is een goed voorbeeld, hoe verkeerd het is, het geheel te doen prevaleren op het deel.

b) gevoelsbanden.

Dit zijn Dürckheims' mechanische banden. Hier overheerst het gevoelsbewustzijn. Het zijn banden die ontstaan tussen mensen die in ongeveer dezelfde situatie vertoeven. Deze banden waren bijgevolg sterk ontwikkeld in primitieve maatschappijvormen, waar bijna iedereen leefde in dezelfde (erbarmelijke) levensomstandigheden. Later voornamelijk ook tussen mensen die hetzelfde werk doen. Deze band ontstaat dus vooral door gelijkheid, waardoor het individu zich gemakkelijk met anderen kan identificeren.

Het collectief bewustzijn is hier sterk ontwikkeld, bij zoverre dat bijna niemand er aan denkt de morele consensus te betwisten. Dit wordt immers steeds als het "goede" verondersteld. De persoonlijke identiteit wordt grotendeels gevormd door identificatie met de groep. Er is bijgevolg maar weinig ontwikkeling van de persoonlijkheid. Daarentegen is het samenlevingsgevoel zeer groot, maar beperkt tot de groep. In primitieve maatschappijen was het individu, verstoten van de groep, sociaal dood. Met die banden ontstaat een uitgesproken wij-en-zijgevoel. Het solidariteitsgevoel ontbreekt hier volledig.

c) rationele banden.

Dit zijn Dürckheims' organische banden. Die banden ontstaan tussen mensen, waarvan het levensniveau wel verschillend is, maar waarvan het levenspeil van die anderen afhankelijk is. Dit is bvb. het geval bij mensen die een verschillend werk verrichten, maar waarvan hun werk afhankelijk is van dit van de anderen. Die band kan ook, maar in een zwakkere vorm, ontstaan tussen mensen die wel verschillend, maar allen nuttige arbeid verrichten. Rationeel wordt ingezien dat nuttige arbeid meer welvaart oplevert. De ontstane samenhang is hier het gevolg van nuttige ongelijkheid. In die gevallen wordt het individueel bewustzijn niet tegengewerkt en kan de individuele persoonlijkheid zich ongeremd ontwikkelen. Ook hier ontbreekt de solidariteit.

Alhoewel die banden, rechtstreeks, geen gevoel van welzijn met zich meebrengen, ontstaat gemakkelijk waardering voor de ander en eventueel een ander soort band.

2. Morele banden.

Deze zijn bijzonder belangrijk, daar de moraliteit een opperste waarde is. Initieel ontstaat door het mededogen een band met de behoeftige. Hierop kan een morele daad volgen waardoor later, ook de begunstigde gemakkelijker bereid zal zijn moreel te handelen. Morele handelingen hebben immers een zichzelf versterkende werking. Zo kan een heel sterk sociaal weefsel ontstaan, een homogene maatschappij, ook dus een gelukkigere samenleving.

Aristoteles had uiteraard ook ingezien dat morele handelingen een positieve spiraal doen ontstaan, maar hij had daarenboven vastgesteld dat door het doen van het "slechte" men dreigt terecht te komen in een negatieve spiraal.

3. Metafysische banden. Dit zijn hoofdzakelijk de liefdesbanden. Er zijn veel soorten, maar voor de samenleving is voornamelijk de naastenliefde belangrijk, daar alleen zij solidariteit verwekt.

B. Opgelegde banden.

Hier zijn de inwerkende krachten extern, het individu niet centraal. Er zijn twee soorten:

1. Politieke banden. Deze ontstaan door dwang en zijn vooral aanwezig in het linkse gedachtegoed, waar het geheel prevaleert op het deel (het individu). Hier primeert de overtuiging dat tegenstellingen in de maatschappij met dwang onderdrukt moeten worden (zie Marx). Die banden steunen op een conflictvisie van de maatschappij en gaan steeds gepaard met het creëren van een profitaat, dus steeds met de vorming van wij-en zijgroepen. De staat slaagt er meestal in die opgelegde banden te realiseren daar zij over het geweldsmonopoly beschikt. Daar staten als orgaan geen gelaat hebben, is het individu hier gebonden aan onpersoonlijke banden. De burger voelt zich dan ook volledig machteloos. Die banden verminderen meestal de solidariteit (dit zijn de banden van Spencers militaire maatschappij. Zie verder).

2. Ideologische banden. Mensen met dezelfde ideologie hebben banden met elkaar. Ook die banden verminderen de solidariteit, daar ook hier wij-en- zij groepen worden gevormd.

Voor de samenleving zijn de morele banden en de naastenliefde verreweg het belangrijkste. Slechts die banden leiden naar een solidaire maatschappij, en ontstaat een grote, zichzelf versterkende wisselwerking. Hier is een dynamiek aanwezig, die grotendeels ontbreekt bij andere soorten banden. Banden met de natuur bvb. evolueren weinig door een gebrek aan respons. Het grootste gevaar voor de samenleving is bijgevolg het gebrek aan deze banden. Dit ontstaat vooral door bepaalde grote sociale ongelijkheden. Het is wel niet zo, dat alle ongelijkheden leiden naar een verminderde homogeniteit. Zo zullen sociale verschillen voortspruitend uit deze in verschil in talent door de burgers meestal moeiteloos aangenomen worden. Gans anders wordt het ontbreken van culturele raakvlakken ervaren (zie de

spanningen in België tussen walen en vlamingen). Vooral de verschillen in levensbeschouwing en taal blijken anomiebevorderend te zijn.

Tönnies had een gelijkaardige maatschappijvisie, maar omschreef die anders. Hij maakte een onderscheid in Gemeinschaft en Gesellschaft. In de Gemeinschaft is er de wil om met de anderen samen te gaan: de "Wesenwille". De anderen worden als doel op zich beschouwd. Hier is het altruïsme sterk ontwikkeld. In de Gesellschaft is de ander daarentegen slechts middel. Er is een beredeneerde keuze om met anderen samen te werken: de "Kurwille". Hier is het egoïsme sterk aanwezig, de banden hoofdzakelijk zakelijk. De Wesenwille is duidelijk meer aanwezig in dorpen, de Kurwille in steden. Door de trek naar de steden is er een evolutie van de Gemeinschaft naar de Gesellschaft.

Het enorme belang van de solidariteit.

Door de solidariteit zullen de burgers hun mens-zijn intenser beleven, zich ook sterker (dus minder kwetsbaar) en gelukkiger voelen, veel onderling vertrouwen hebben. Dit vertrouwen is van enorm belang. Zonder hem zijn we gevangen in de slechts mogelijke cel: in ons egoïstisch ik. De solidariteit leidt naar de vorming van een homogene maatschappij. Dit is een maatschappij met veel gelijkheid, stabiliteit en evenwicht. Het resultaat is dan dat welvaart en welzijn gemaximaliseerd worden. In tegenstelling hierbij heeft een gebrek aan solidariteit als gevolg dat burgers onderling weinig vertrouwen hebben, ook zeer kwetsbaar zijn, waardoor de egoïstische reflex versterkt wordt. Het materialisme is dan nadrukkelijk aanwezig, daar egoïsme en materialisme hand in hand gaan. Een egoïst is altijd een materialist, waardoor het egoïsme nooit opgegeven kan worden zonder dat ook het materialisme opgegeven wordt. Dit egoïsme is te mijden als de pest, het heeft alleen maar nadelige gevolgen:

- het maakt nooit gelukkig, herleidt het bestaan tot iets onzinnigs. Maakt ook anderen ongelukkig.
- het is de bron van alle ondeugden.
- het ligt aan de basis van het instorten van de maatschappelijke cel, het gezin. Zelfs soms van ganse naties (zie Hitler).

Door een gebrek aan solidariteit ontstaat de heterogene maatschappij. Dit is een maatschappij met veel ongelijkheid, instabiliteit en onevenwicht. Crisissen zijn het gevolg. Alle crisissen hebben een of ander onevenwicht als oorzaak. Welvaart en welzijn worden in dergelijke maatschappijen sterk aangetast.

Wordt solidariteit gekenmerkt door identificatieprocessen het gebrek aan solidariteit wordt dit door vervreemdingsprocessen. Die twee soorten processen staan dus diametraal tegenover elkaar. Het vervreemdingsproces leidt in de regel tot de vorming van in-en outgroups (dit zijn wij-en zijgroepen). Behoort u tot de outgroup, dan wordt u uitgesloten. In Nederland bvb. werden tot diep in de 20ste eeuw de joden en de rooms-katholieken uitgesloten van staatsfuncties. De basis van het vervreemdingsproces is het egoïsme. De basis voor de vorming van in-en outgroups dus ook. Dikwijls is wreedheid er een gevolg van (zie de wreedheid van nazi's tegen joden). Om de afstand met de outgroups zo groot mogelijk te maken, gaat de ingroup zich zo homogeen mogelijk opstellen. Hiervoor gebruikt ze technieken zoals het kwaadspreken. Hetzelfde begrip verkrijgt dan een verschillende inhoud, naargelang het gebruikt wordt voor leden van de ingroup, dan wel voor die van de outgroup. Zuinigheid, toegepast op leden van de ingroup, betekent dan spaarzaamheid (een deugd). Diezelfde zuinigheid wordt echter bij leden van de outgroup gedegradeerd tot een ondeugd: gierigheid. Voor de outgroup geldt: wat u ook doet, u doet het verkeerd. Systematisch wordt de outgroup negatief beoordeeld. Typisch is hoe veel Europeanen de V.S. beoordelen: deze blijken steeds slecht te handelen. Dit was gedurende lange tijd ook het geval voor ondernemers in België.

Diegenen die een briljante carrière konden opbouwen werden gestigmatiseerd als uitbuiters, diegenen die niet slaagden, als mislukkelingen.

Volgens Popper (ook voor mij) is het vervreemdingsproces hét hoofdprobleem in de maatschappij. Het leidt immers naar uitbuiting en wreedheid. Is het vervreemdingsproces aanwezig in wetteksten, dan moet men zich volgens Popper kanten tegen blinde gehoorzaamheid aan wetten. Uitbuiting is slechts mogelijk als er nutteloze ongelijkheden worden gecreëerd.

De visie van "Links" die de samenleving indeelt in groepen, die voortdurend met elkaar strijden, is totaal fout. De samenleving mag heel zeker geen strijdperk tussen burgers zijn. Deze heeft niet meer onenigheid, wel meer eenheid nodig. Het is de hoogste tijd dat iedereen inziet dat de maatschappelijke problemen (de armoede, het vandalisme, de agressiviteit, de criminaliteit, enz.) als hoofdoorzaak, een gebrek aan solidariteit hebben. Als men zich weinig verbonden voelt met de samenleving hebben geweten en plichten veel minder betekenis. We dreigen dan heel gemakkelijk op het pad van de onmenselijkheid te belanden. Iemand die dit, historisch gezien, bijzonder snel heeft beseft is Hammourabi, een koning van Babylon in de 18^e eeuw voor christus! Door rechtvaardige wetten uit te vaardigen, waarbij iedereen als gelijke werd beschouwd, wilde hij zoveel mogelijk eenheid in zijn rijk realiseren. Deze vorst zou als voorbeeld mogen dienen voor onze politici.

Het ideaal van de solidariteit is nu nog verre toekomstmuziek. We zijn geëvolueerd van maatschappijen met veel banden, maar tussen weinig mensen (in de primitieve gemeenschappen), naar maatschappijen met weinig banden, maar tussen veel mensen (in de moderne samenlevingen). Ons ideaal moet zijn te streven naar een solidaire maatschappij. Een aparte vorm van het in-en- outgroup verschijnsel is het racisme, daar hier de uiterlijke kenmerken toonaangevend zijn. Door zijn egoïsme stelde de mens zich niet tevreden met een neutrale opstelling t.o.v. van de andere rassen. Hij achtte zijn ras superieur. Dit racisme is een constant gegeven in de geschiedenis. Zo noemden de atheners de andere volkeren "barbaroi". Steeds werd daarbij een rationele fundering gezocht voor die superioriteit: zo waren zwarten minder intelligent. Steeds betrof het deelaspecten van de mens, terwijl alleen de ethische inhoud de totale mens omvat, de menselijke waarde bepaalt. Daar de ethische inhoud echter zelf sterk afhankelijk is van culturomstandigheden is het a priori onmogelijk een waardeoordeel uit te spreken over een persoon of een ras. Slechts door contacten kan men het eventueel voor het individu. Is het niet relevant rassen met elkaar te vergelijken, de vergelijking van culturen is het des te meer (het nazisme vergelijken met de scandinavische cultuur bvb.).

De indeling van de maatschappij.

Men kan de maatschappij op verschillende manieren indelen, maar aangezien de moraliteit het belangrijkste is, is het logisch het volgens dit uitgangspunt in te delen.

A. De immorele (=de egoïstische) maatschappij.

Hier is er slechts verantwoordelijkheid voor het eigen ik.

B. De morele (=de altruïstische, de solidaire, de egalitaire) maatschappij.

Hier is er verantwoordelijkheid voor de ander. Dit houdt uiteraard veel sociale verplichtingen in. Terwijl men in de immorele maatschappij moet vechten voor zijn basisrechten, is dit in de morele maatschappij niet nodig. Die worden sowieso verkregen. Een Belgische staatssecretaris moest eens bekennen: ik heb het nog nooit meegemaakt dat zonder strijd rechten verkregen

werden. Een wel heel droevige bekentenis: het houdt in dat in België totaal geen solidariteit bestaat! Dramatisch is dan het lot van de arme die over geen middelen beschikt om te strijden. Terwijl in een immorele maatschappij daarenboven voorrechten (ten onrechte verkregen rechten) kunnen bekomen worden door de machtige groepen, is dit onmogelijk in de morele maatschappij. Het egalitarisme moet het ankerpunt zijn van elke maatschappijvisie. Voor de staat moet dit leiden tot het maken van ethische wetten.

De waarde van een maatschappij wordt gemeten aan zijn moraliteitsgraad en deze aan de wijze waarop behoeftigen geholpen worden. De armoedegraad is bijgevolg een goede graadmeter. Een land kan slechts groeien als het ethisch groeit, daar de ethiek in al het maatschappelijke verweven is. In de moderne maatschappijen constateert men een ethisch verval, een verminderde solidariteit, een groeiend egoïsme. Hoe is dit te verklaren? Uit het voorgaande kan men afleiden: door een afzwakking van de solidariteit. Blijft uiteraard de vraag: waarom deze zo verminderd is? We moeten het antwoord zoeken bij de steunpilaren van de solidariteit

- De familiale banden
- De goede wetten
- De geloofsbanden
- Het idealisme

Al die steunbalken zijn in het modernisme sterk geërodeerd. Daardoor zijn veel individuen in een waardenvacuüm terecht gekomen, waardoor ze geen richtingaanwijzers meer bezitten. Van een plichtsbewuste maatschappij is men afgegleden naar een samenleving gericht op rechten en dan vooral op specifieke rechten. Daarenboven kan het individu nu veel moeilijker terugvallen op die familiale-en geloofsbanden. Hij staat er nu alleen voor, waardoor hij kwetsbaarder en dus ook egoïstischer is geworden. Het gevolg is een vermeerdering van het burn-out syndroom, van depressies, van zelfmoorden, van vandalisme, enz....

Het modernisme is een schoolvoorbeeld van het failliet van het materialisme: spijs meer van de specifieke behoeftes bevredigd worden, is de moderne mens blijkbaar ongelukkiger.

Om meer banden te verkrijgen hechtte Aristoteles bijzonder veel belang aan rechtstreeks contact. Hij stelde daarbij vast dat alleen door onderlinge gelijkheden over belangrijke zaken vriendschap mogelijk was. Die zienswijze is totaal in tegenstelling met het moderne linkse denken waarbij overeenkomsten opgedrongen worden, dit met behulp van de ideologieën van het politiek correct denken en van de opgedrongen gelijkwaardigheid van de culturen. Die belangrijke punten van overeenkomst om tot een vriendschapsrelatie te kunnen komen zijn:

A. de gelijke levensbeschouwing (vooral dezelfde godsdienst).

Dit is een inhoudelijk gegeven. In West-Europa is met de secularisatie de godsdienst minder belangrijk geworden, echter is ze in andere werelddelen nog zeer belangrijk.

Zie hoe in Irak, soennieten en sjiïeten elkaar naar het leven slaan, in Noord-Ierland de twee godsdienstgemeenschappen elkaar haten, in het vroegere Yougoslavië, moslims en christenen elkaar uitmoordden. Symbolisch was hier het opblazen van de brug in Mostar, die het christen grondgebied verbond met het stadsdeel van de moslims. Beide cultuurgemeenschappen wilden geen uitstaans meer hebben met elkaar. In de middeleeuwen was ook in West-Europa de haat jegens andere godsdiensten diep ingeworteld. Daarom werd met de vrede van Augsburg in 1555 bepaald dat het de regerende vorst was die moest beslissen welke godsdienst er in zijn grondgebied bedreven werd: *cujus regio, eius religio* (wiens streek, diens godsdienst).

Hierdoor vermeerde men godsdienstoorlogen, zag men in dat gelijkheid bindt, verschillen scheidt. Dit evident gegeven wil men nu om politieke redenen niet meer inzien. Iemand die

integendeel overtuigd is dat levensbeschouwelijke tegenstellingen een groot gevaar inhouden is Huntington. Voor hem zal de volgende grote oorlog er een zijn tussen beschavingen.

B. Dezelfde taal.

Dit is een eerder vormelijk gegeven, wel minder belangrijk dan de gelijkheid van levensbeschouwing: men verandert gemakkelijker van taal dan van godsdienst.

Het is evident dat gelijkheid leidt tot attractie, naar een maatschappij die insluit.

- Door de gelijkheid van opvatting krijgen we het gevoel dat onze mening juist is.
- Mensen willen behoren tot een grotere eenheid. Ze zoeken banden, die bij gelijkheid, gemakkelijker gevormd worden.
- Iedereen wil gewaardeerd worden. Dit zal veel gemakkelijker gebeuren, indien er veel punten van overeenkomst bestaan.
- Is er veel gelijkheid, dan ontstaat een versterkende wisselwerking, waardoor men zich gemakkelijk met de samenleving kan identificeren. Een liefdesband behoort nu tot de mogelijkheden, de vaderlandsliefde, bvb. Daardoor doet men gemakkelijker iets voor het vaderland (zie het verzet gedurende de 2de wereldoorlog), moeilijker iets tegen het land (geen daden van vandalisme).

In 2010 is in België duidelijk gebleken hoe belangrijk de gelijkheid is. De spanningen tussen de verschillende taalgemeenschappen was zo groot, dat het land dreigde uiteen te spatten. Een ander spanningsveld is dit tussen autochtonen en allochtonen. Ten gronde blijkt niet het verschil van ras, maar wel het cultuurverschil tot onenigheid te leiden. Links heeft gepoogd de toenadering van de verschillende culturen een theoretische basis te geven met het cultuurrelativisme.

Cultuurrelativisme en multiculturalisme.

Terwijl het voor de modale burger een evident gegeven is dat tussen de verschillende culturen, waardeverschillen bestaan, is het volgens de huidige linkse ideologie onmogelijk zich uit te spreken over de waarde van een cultuur. Er zou namelijk geen enkele objectieve maatstaf bestaan om de waarde van een cultuur te bepalen: alle maatstaven zouden immers steeds zelf cultureel bepaald zijn. Dit is een typisch voorbeeld van een dogmatisch denken: het houdt inderdaad in, dat de mens zich onmogelijk kan losrukken van tradities. Dat dit moeilijk is, weten we ondertussen, dat het echter onmogelijk is, is de waarheid geweld aandoen. Aangezien er volgens die linkse denkers geen waardeverschillen tussen de verschillende culturen kunnen bepaald worden, moeten deze bijgevolg als gelijkwaardig beschouwd worden. Dit is het cultuurrelativisme. Cultuurrelativisten voelen zich misschien geruggensteund door de filosofie van Hegel die stelt dat geen enkele stelling als wezenlijk waar kan beschouwd worden, daar tegenover elk argument een tegenargument kan geplaatst worden. Die linkse theorie is echter duidelijk fout: als geen waardeoordelen kunnen uitgesproken worden, hoe dan beweren dat culturen gelijkwaardig zijn? Ofwel kunnen we objectief oordelen over waarden en kunnen we eventueel tot het besluit komen dat culturen gelijkwaardig zijn, ofwel kunnen we dit niet, maar dan kunnen we ons ook niet uitspreken over de gelijkwaardigheid van de culturen. Die theorie houdt nog een andere tegenstrijdigheid in: zijn alle culturen gelijkwaardig, dan bestaat er op dit niveau zelfs geen waarden. Iets is slechts mooi, goed, enz., als het in vergelijking met een ijkingspunt, mooi, goed is. Die linkse stelling wordt zelfs

walgelijk als die voorhoudt dat het nazisme een gelijkwaardige cultuur is. Beweren dat alle culturen gelijkwaardig zijn, uitgenomen die cultuur die alle culturen niet gelijkwaardig acht, is ook al een contradictie.

Uiteraard is het duidelijk dat een cultuur geen waarde op zich is, het slechts een waarde verkrijgt door zijn inhoud. Het is die inhoud die cultuurrelativisten als niet relevant beschouwen. Aan die inhoud een waarde toekennen is voor hen een blijk van discriminatie. Het is maar al te duidelijk dat het cultuurrelativisme verstrekkende gevolgen heeft: daar culturen hier inhoudelijk evenwaardig zijn, kunnen we niks bijleren uit de geschiedenis van de verschillende culturen, moet men ook niet streven naar verbetering, bestaat ook geen universele moraal die de perfectie nastreeft. Het cultuurrelativisme leidt naar onverschilligheid en dit is tegengesteld aan een morele houding, die bewogenheid veronderstelt. Niet willen oordelen is weigeren zich als moreel wezen in te zetten. O.a. M.L.King heeft duidelijk dit laxisme veroordeeld. Cultuurrelativisten beschouwen de culturen als een statisch gegeven, terwijl deze nochtans steeds geschapen worden, nooit verworven zijn. Men moet ze beschouwen als een kapitaal, dat net zoals het economisch kapitaal een groeipotentieel heeft. Net zoals het economisch kapitaal, kapitaal moet creëren om meer welvaart te kunnen scheppen, moet cultuur, cultuur genereren om meer welzijn voort te brengen. Het heeft dus net zoals het economisch kapitaal een sociale dimensie.

Het cultuurrelativisme, dat dus weigert culturen te evalueren kan niet anders, dan ook te weigeren personen te beoordelen, daar ook daar die beoordeling cultuurgebonden is. Dit betekent het einde van de moraalfilosofie, het einde van de ethische zingeving. De ethische zin houdt de faculteit in van het gradueren. Bezit men die eigenschap niet, dan kent men ook het verschil niet tussen goed en kwaad. Ook de ethische ontroering is dan onmogelijk. Men is dan zelfs geen volwaardig mens meer.

Persoonlijk ben ik van mening dat het cultuurrelativisme ontstaan is uit het multiculturalisme. In ieder geval zijn cultuurrelativisten ook voorstander van het multiculturalisme. Dit is de maatschappijvisie die stelt dat het naast elkaar bestaan van verschillende culturen een verrijking betekent. Dit standpunt houdt het evenwaardig zijn in van de verschillende culturen: het voorhouden dat minderwaardige culturen, meerwaarden zouden opleveren zou al te belachelijk zijn. Hetgeen die verrijking precies inhoudt ben ik echter nooit te weten gekomen. Volgens cultuurrelativisten, zeker geen cultuurverrijking, daar volgens hen, culturen nooit vermeerderen in waarde. Het volgen van het standpunt van cultuurrelativisten is wel bijzonder moeilijk. Aan de ene kant houden cultuurverschillen een verrijking in, aan de andere kant mogen die verschillen het verschil niet maken.

Heeft cultuurvermenging een positieve, dan wel een negatieve impact.

Zonder praktische gegevens zouden we moeten stellen: negatieve, en dit op basis van verschillende inzichten.

1) De stelling van Aristoteles.

Consensus brengt mensen bij elkaar, verschil van mening drijft ze uit elkaar.

2) De stelling van Rawls.

In zijn boek: "The political liberalism", stelt Rawls dat voor fundamentele zaken alle groepen in de samenleving het eens moeten zijn. Bepaalde normen en waarden moeten door iedereen onderschreven worden. Wel mogen mensen verschillen over hetgeen niet essentieel is, bvb. de invulling van het privéleven.

3) De stelling van Bernard Shaw.

Ook deze filosoof stelt dat geen enkele samenleving kan blijven voortbestaan als er geen consensus is over fundamentele waarden. Mensen met verschillende culturen kunnen enkel

goed met elkaar samenleven als hun basiswaarden niet met elkaar in botsing komen. Zonder waarde-uniformiteit is voor Shaw geen integratie mogelijk.

4) De proeven van Newcomb

Hieruit bleek dat men het meest aangetrokken is naar mensen met dezelfde opvattingen. Volgens hem is het verkeerd een multiculturele samenleving na te streven.

Wordt de juistheid van die theoretische inzichten door de praktijk bevestigd?

Heel zeker. De voorbeelden ter staving van het failliet van de cultuurvermenging zijn al te talrijk:

- De spanningen tussen vlamingen en walen
- De splitsing van Tsjecho-Slowakije, van Joegoslavië, van Cyprus
- De strijd tussen protestanten en katholieken in Noord-Ierland, tussen hindoes en moslims in Indië, tussen hutu's en tutsi's en nog zoveel andere .

Het multiculturalisme is duidelijk een conflictmodel van de maatschappij. Het blijkt een multivervreemding te veroorzaken: de autochtonen voelen zich minder thuis in eigen land, de allochtonen als vreemden in een voor hen achterdochtige, soms zelfs vijandige omgeving. Het gezond verstand zegt ons dat als het verschil tussen belangrijke waarden in verschillende culturen te groot is, dit spanningen veroorzaakt. Die spanningen anderzijds gemakkelijk negatieve gevoelens kunnen veroorzaken. Voor zijn gevoelens is men echter niet verantwoordelijk, onafhankelijk als ze zijn van onze wil. Men kan die burgers, met negatieve gevoelens voor andere culturen, dan ook niks verwijten. Deze voelen zich ten andere ook niet schuldig, integendeel zelfs, voelen sommigen zich slachtoffer. De ontstane situatie is hen immers opgedrongen.

Politiekers zouden toch moeten beseffen dat het binnenhalen van arme ongeschoolden voor het land een negatief effect heeft. Armoede invoeren kan toch geen optie zijn. Het is het land blootstellen aan de uitwassen van de armoede: de vermeerdering van de criminaliteit, de stadsverloedering, het vandalisme, het verminderd veiligheidsgevoel, een daling van het nationaal inkomen/inwoner. Angstvallig houdt men het prijskaartje verborgen van die vreemdelingenintocht. De invoer van vreemdelingen is slechts positief als deze voldoende geschoold zijn om werkzaamheden uit te voeren, waartoe de autochtone bevolking niet bekwaam is (zo voeren de V.S. indische ingenieurs in omdat er in hun land onvoldoende zijn), of als deze investeringsprojecten hebben. Het zou veel beter zijn investeringen in arme landen te subsidiëren, dan armen in te voeren. Alleen investeringen kunnen het armoedeprobleem structureel, wereldwijd, oplossen.

Het armoedeprobleem

Samen delen is een verboden woord in de politieke discussies.

Citaat uit het tweede rapport van de club van Rome.

De middelen zijn aanwezig om de behoeftigen een betere toekomst te geven. We hoeven slechts de ketens die dit verhinderen los te maken.

Zolang de armen geen plaatsje in ons hart zullen veroverd hebben, zullen ze ook geen plaats veroveren in de samenleving.

De definities van armoede:

Armoede is op verschillende wijzen te definiëren:

- De middelen niet hebben te leven naar het minimaal leefpatroon van de maatschappij waarin men leeft.
- De middelen niet hebben zich te voorzien in de basisbehoeften.
- De relatieve armoedegrens: als men minder dan 60% van het gemiddeld inkomen van zijn medeburgers niet haalt. Volgens Adam Smith moeten mensen volgens de gangbare gewoontes van hun maatschappij kunnen leven. Zo is het begrip relatieve armoede ontstaan. Het beduidt dat men bepaalde goederen, gemeengoed in uw maatschappij, niet bezit. Als men het niet bezit heeft men ook de vrijheid niet ervan te genieten. Indien dit goed niet of slechts weinig voorkomt in uw maatschappij, zal men het ook niet als een tekort ervaren. Men voelt zich niet in zijn vrijheid aangetast. De nadruk ligt dus niet op de goederen zelf, maar op de vrijheden, die door het bezit van die goederen verkregen worden. Armoede betekent dan een gebrek aan vrijheden. Het gebrek aan goederen is alleen instrumenteel belangrijk, als middel. Het gebrek aan vrijheden is intrinsiek belangrijk, als doel. Als de staat bijgevolg armoede creëert doet ze aan vrijheidsberoving. Aangezien de staat ten gronde slechts aan vrijheidsberoving doet, wanneer hij de universele rechten van de mens schendt, zou men die rechten als armoedegrens moeten nemen. Dit nemen als ondergrens heeft het voordeel dat het inkomen van de armsten welvaartvast wordt gemaakt. De relatieve armoede is de gebruikelijke armoedebepaling van de meeste landen (België is een uitzondering).
- De subjectieve armoedegrens: hoeveel de burgers denken nodig te hebben om boven de armoede uit te stijgen.
- De budgetmethode. Dit is de oudste methode. Hier wordt een korf van goederen gebruikt, die noodzakelijk geacht wordt, om boven de armoede te geraken. Het voordeel is hier de koopkrachtvastheid.
- In België is het leefloon de gebruikte methode. Dit is volkomen arbitrair bepaald en ligt onder de relatieve armoedegrens, bij zoverre dat de armoedecijfers gepubliceerd door politiciers veel lager zijn dan deze bekendgemaakt door Eurostat bvb. Op dit leefloon hebben alle burgers recht. Dit beduidt feitelijk dat in België het leven in armoede beschouwd wordt als een rechtvaardige, een normale toestand.

De armoede kan verschillende oorzaken hebben. Owel is die oorzaak intern, ofwel extern. Intern als de basis van de armoede te zoeken is bij het individu. Dit zal zowel het geval zijn als het individu zelf schuld heeft aan zijn toestand(bvb. bij druggebruik), als wanneer hij er geen

schuld aan heeft (bvb. bij ziekte, ongeval). Bij de externe oorzaken zijn o.a. te vermelden : het leven in een arm land, in een land met een gebrekkige sociale wetgeving, in tijden van oorlog. Uiteraard is, ethisch gezien, de gewilde armoede belangrijk. In zijn " theorie of Justice" pleit Rawls voor een rechtvaardiger sociaal contract: nadruk op het egalitarisme en dus op een juistere herverdeling van de inkomens. Voor Rawls mag enkel worden afgeweken van het gelijkheidsprincipe, indien dit ten goede komt aan de minstbedeelden. (In België geldt het tegengesteld principe: zie de perequatie). Er moet, ethisch gezien, een duidelijk onderscheid gemaakt worden tussen armoede in een welvaartstaat en armoede in een arm land. In dit laatste geval is armoede bijna onvermijdelijk. Zonder hulp geraakt een arm land niet uit de miserie. Buitenlandse investeringen zijn onontbeerlijk, maar daarenboven moeten de burgers de mogelijkheid krijgen zelf rijkdom te scheppen. De belangrijkste middelen hiertoe zijn:

-het levend maken van dood kapitaal, voornamelijk door het formaliseren van eigendommen(zie het hoofdstuk kapitalisme)

-het verlenen van microkredieten aan armen. Zeer belangrijk is het oprichten van banken voor armen, alhoewel zeer riskant, hebben idealisten zoals Muhammad Yunus het aangedurfd. In arme landen is het armoedeprobleem meestal zowel een economisch als een politiek probleem. Heel dikwijls is het grootgrondbezit de hoofdreden van de armoede. Dit wordt maar al te duidelijk als we de welvaartsstijging zien in landen waar de grond verdeeld werd (in ZuidKorea en Taiwan, bvb.). Het grootgrondbezit is niet alleen nadelig voor de totale welvaart, maar eveneens voor de verdeling van die welvaart.

In welvaartstaten is de oorzaak van de armoede meestal de gevoerde onrechtvaardige politiek. Armoede is dan hoofdzakelijk een gevolg van grote machtsongelijkheid, als die leidt naar machtsmisbruik. Dit kan slechts indien er dominantie bestaat van de ondeugden op de deugden. Gezien de enorm hoge armoedecijfers in de meeste welvaartsstaten komt men tot de evidente conclusie dat het meestal niet de meest deugdzamen zijn die landen besturen. In de rijke landen is de armoede praktisch altijd het gevolg van uitsluitingprocessen. Aangezien in België vooral zelfstandigen uitgesloten worden, bestaat hoofdzakelijk in die groep armoede. Het S.C.P. (sociaal en cultureel planbureau) stelde vast dat de kans om in armoede te geraken vier maal groter was bij zelfstandigen en dit zowel gedurende de actieve loopbaan als bij de gepensioneerden.

Daar in de rijke landen de armoede het duidelijkst bewijs is van een falend overheidsbeleid, wordt dit dan ook zo zorgvuldig mogelijk weggestopt. Petrella's analyse is vernietigend voor de staat: de armoede wordt niet uitgeroeid omdat de politieke wil ontbreekt om dat te doen! Volgens Petrella zouden de staten zelfs hun soevereiniteit moeten verliezen. Het politiek-juridisch referentiepunt zou de mens moeten zijn, niet de staat. De staten die mensenrechten schenden zouden zich dan niet meer kunnen verschansen achter het argument van de niet-inmenging. Volgens prof. M.Eyskens zouden de mensenrechten aan een supranationale instelling toevertrouwd moeten worden, daar die te belangrijk zijn om ze alleen aan politiciers over te laten.

In rijke landen is de hoofdreden van de armoede, de privébehartiging van bevoordeelden door de staat. Deze is schuldig van zodra hij het algemeen belang niet meer nastreeft. Armen moeten zich echter aan niet veel beterschap verwachten: geen enkele arme wordt een belangrijke politicus en geen enkele voorname politicus is arm. Het drama van de armoede is dat niemand zich schijnt verantwoordelijk te voelen. Nochtans zou de armoede het geluk van elk integer mens moeten belasten. Onze zogenaamde welvaartsstaat blijkt slechts schijn te zijn, want zoals filosofen het stellen: geen enkel mens is vrij, als niet iedereen vrij is.

Alhoewel de vrije markt voldoende rijkdom creëert wordt die rijkdom onoordeelkundig aangewend. Linkse intellectuelen leggen dikwijls de schuld van het bestaan van armoede bij het kapitalistisch stelsel. Een totaal foute beoordeling, daar een economisch stelsel zelf niet kan

zorgen voor een billijke verdeling van de nationale rijkdom (zie hoofdstuk kapitalisme). Alleen de staat kan dit: alleen hij is verantwoordelijkheid verschuldigd. Politiekers reduceren de armoede tot iets abstracts, het concrete menselijk leed lijkt niet door hun egoïstisch pantser door te dringen. Elke arme wordt nochtans in zijn elementaire mensenrechten geschonden: hij is in de onmogelijkheid zich volledig te ontplooiën. Iedereen moet in de eerste plaats “mens” kunnen zijn, echter wordt de arme gedegradeerd tot een haast dierlijk bestaan. Alhoewel elk redelijk mens de armoede veracht, doen de staten weinig om dit probleem op te lossen. Geconfronteerd met de armoede vraagt rijkdom om een verrechtvaardiging. De vraag naar de bron van de rijkdom wordt op zeer acute wijze gesteld. Is het bekomen door inzet, door bovenmatige inspanning, door het nemen van risico's, of is het een van de maatschappij gekregen rijkdom? In dit laatste geval gaat dit steeds ten koste van de gemeenschap. Rawls veroordeelt ten eerste dergelijke praktijken. Sommige filosofen gaan zelfs verder en spreken van een plicht tot burgerlijke ongehoorzaamheid (bvb. Thoreau in 1948: on the duty of civil disobedience) of zelfs van opstand (Locke, Augustinus).

De gevolgen van de armoede

Deze zijn enorm. In de eerste plaats natuurlijk voor de arme zelf: getroffen in zijn elementaire mensenrechten, kan hij zich zelfs niet volledig ontwikkelen. Hij zal zich ook machteloos voelen. Arm is men pas echt, wanneer men niet op eigen kracht uit de armoedeval kan geraken. Die machteloosheid gaat dan meestal gepaard met een gevoel van moedeloosheid. Armoede leidt ook tot sociale isolatie (zonder geld moet u nergens zijn), nog versterkt door het verlies aan sociaal aanzien. Door het geldgebrek voeden de armen zich slechter, hebben ze een slechtere hygiëne, gaan ze minder snel naar de dokter, kopen ze misschien noodzakelijke geneesmiddelen niet, enz.. Het gevolg is dat bij hen de morbiditeit groter is, de mortaliteit dus ook. Hetgeen sociologen meestal vergeten is dat de armen daarenboven met lede ogen moeten zien hoe erg hun kinderen benadeeld zijn. Die achterstelling is daarbij dikwijls niet beperkt in de tijd. Het is niet alleen met de schoolvriendjes niet mee op skiverlof kunnen gaan, maar ook minder kans hebben verder te kunnen studeren, geen startkapitaal bezitten om talenten tot ontplooiing te laten komen, enz.. Ook voor de gemeenschap is het armoedeprobleem een ellendig feit: burgers die geconfronteerd worden met te veel criminaliteit, te veel vandalisme, enz., terwijl ze zich anderzijds onbehaaglijk voelen bij de gedachte dat medeburgers in dergelijke lamentabele omstandigheden moeten leven, ze ook beschaamd zijn voor het negatief imago van hun land. Het armoedeprobleem hoeft zeker niet te bestaan. Mits politieke wil is die schande weg te werken, is dit probleem spoedig opgelost.

Er bestaan vijf pijlers waarop de armoedebestrijding steunt.

1) Het terugdringen van de vaste kosten (bvb. het verlenen van huishuursubsidies, het kwijtschelden van taksen).

2) Inkomensondersteuning (in de V.S. bvb. krijgen lagere inkomens in bepaalde gevallen een bijkomend staatsinkomen). Men zou ook kunnen denken aan een verhoging van de kinderbijslagen voor de armen.

3) Het bevorderen van de arbeidsparticipatie (o.a. door aangepaste kosteloze scholing)

4) Het terugdringen van het niet-gebruiken van de beschikbare voorzieningen.

5) De verhoging van de belastingsvrije inkomens.

De armoede is een schandvlek voor elke welstellende samenleving. Kunnen we zelfs nog spreken van een samenleving, als leden ervan als gevolg van extreme discriminatie dit aards

bestaan moeten ruilen voor het hiernamaals? Zeker is het geen maatschappij waar de naastenliefde een hoofdrol speelt, terwijl dit voor het individu een essentiële waarde is.

De Liefde

Je zult bemind worden op de dag dat je je zwakheid zult kunnen tonen, zonder dat de ander daarvan gebruik maakt om zijn macht te benadrukken.

Pavese

Wanneer men vrienden is, heeft men geen rechtvaardigheid nodig, maar wanneer men rechtvaardig is, heeft men nog altijd vrienden nodig.

Aristoteles

Er is een grote noodzaak aan moraal door het grote gebrek aan liefde.

Het beste krijgt ge gratis: de liefde.

Er is één woord dat ons bevrijdt van de last en de pijn van het leven: dat woord is liefde.

Sophocles

In dit boek wordt de liefde beschouwd als de positief werkende kracht van het metafysisch ik. Het wordt dus vooropgesteld als zijnde van een andere orde dan de deugden. Klassiek wordt de liefde nochtans bij de deugden gerekend. Dit is zowel het geval in het christendom, waar de liefde samen met de hoop en het geloof, de drie goddelijke deugden vormen, als in de cultuur van de Oude Grieken. Tussen de liefde en de deugden bestaan echter te veel essentiële verschillen, om ze niet van elkaar te onderscheiden. Zo is in tegenstelling met de deugden, de liefde zuiver gevoel. We hebben er geen vat op, het overvalt ons, los van ons willen. Het is een zuivere gave, van persoon tot persoon zeer verschillend in kracht en volume. In tegenstelling met de deugden is ze met de rede niet te benaderen, dus ook niet te onderzoeken. Ze is een onbegrijpelijk gegeven, alhoewel ze enorm krachtig kan zijn en maatschappelijk heel nuttig. Ze blijkt op eenzame hoogte te staan, omgeven door tal van vraagtekens. Dankzij haar kunnen we gemakkelijk ontsnappen aan de krachten van het natuurlijk ik, terwijl dit met de hulp van de deugden veel moeilijker is. Ze stelt ons in staat onszelf te overtreffen. Haar kracht put ze uit haar vermogen geluk te verschaffen: iets wat ge uit liefde doet, doet ge met vreugde. Het omgekeerde is ook waar: iets wat u met tegenzin doet, doet ge niet met liefde. De liefde is bijgevolg rechtstreeks verbonden met het geluk, terwijl de deugden slechts voorwaarden zijn om gelukkig te kunnen worden. Aangezien de zin van het leven het geluk is, is de liefde het allerbelangrijkste in ons leven. Ons leven verkrijgt door de liefde een gans andere dimensie: luisteren naar muziek die ge heel graag hoort is een bron van geluk, is zeer zinvol, terwijl luisteren naar muziek die ge niet waardeert geen gelukkig gevoel scheidt. Net zo is het vertoeven in de aanwezigheid van een geliefd persoon heel aangenaam, in het gezelschap zijn van iemand die je onverschillig laat een neutraal gegeven. De mate van ons vermogen te beminnen zal bepalend zijn voor ons vermogen gelukkig te zijn. Deugden veronderstellen banden, liefde nog véél inniger banden, bij zoverre, dat we in de liefde steeds een beetje onszelf verliezen. Als de liefde groot genoeg is, kan er zelfs een ervaring van eenheid met de ander ontstaan, zodat we onszelf helemaal verliezen, we als het ware opgaan in de ander. Hier bereikt het geluk zijn hoogtepunt. In tegenstelling hiermede zal de

egoïst, bij definitie iemand zonder veel banden, onmogelijk intens kunnen liefhebben, dus ook onmogelijk heel gelukkig kunnen zijn.

Daar het geluk de zin zelf van het leven is, is een andere onderverdeling van het ik, zinnol: een onderverdeling gebaseerd op het volume aan liefde in ons, met als uitersten, aan de ene kant, "de koele kikkers", personen met een zeer klein volume aan liefde en aan de andere kant deze met een enorm volume aan liefde. Het is een misvatting te denken dat die "koele kikkers" sterke persoonlijkheden zijn. Het zijn integendeel zwakkelingen, daar ze door gebrek aan liefde (dus aan kracht) onmogelijk boven zichzelf kunnen uitgroeien. Ze geraken niet veel hoger dan een dierlijk bestaan. In tegenstelling hierbij hebben mensen met een heel groot vermogen aan liefde dingen verwezenlijkt, die voor de modale mens niet te begrijpen zijn. Bovenmenselijke prestaties. Denken we maar aan iemand zoals Pater Damiaan, die zijn leven geheel wijdde aan de medemens. Slechts uit liefde is dit mogelijk.

Andere verschillen tussen de deugden en de liefde zijn: het feit dat de deugden handelingen veronderstellen, de liefde niet, deugden, in tegenstelling met de liefde, versterkt kunnen worden (o.a. door opvoeding), het doel ook verschillend is. Bij de deugd is het doel steeds gericht naar een toestand, een behoefte, iets specifiek. De liefde daarentegen kan op alles gericht zijn, zelfs op het slechte, voor zover toch, het doel waardevol wordt geacht: we kunnen immers onmogelijk iets dat we als waardeloos beschouwen beminnen. Terwijl men niet deugdzaam kan handelen voor een niet-lijdende mens, kunnen we deze daarentegen wel beminnen. Het doel is bij de deugden steeds extern, iets buiten ons, bij de liefde kan het ook intern zijn, iets binnen ons. Het zijn Spinoza en Hume die daar op gewezen hebben: we kunnen ook de deugden in ons beminnen. Dit zou dan inhouden dat we deugdzaam handelen, niet omdat we het als een plicht beschouwen, maar omdat we de deugd zelf beminnen. Dan wordt het deugdzaam handelen uit liefde gedaan en is het dus verricht met vreugde. De vreugde is dan niet enkel meer het gevolg van de deugdzame handeling, maar gaat er mee samen. De deugd is dan geëvolueerd van opgave naar bron van geluk. In dit opzicht blijkt de liefde zelfs superieur aan de deugden: terwijl de deugden ons verlossen van een zuiver dierlijk bestaan, maar ons daarbij in een morele dwangbuis steken, verlost de liefde ons van deze dwangbuis. Liefde is geluk, de deugden slechts voorwaarden om gelukkig te zijn.

Daar de liefde door iedereen als het waardevolst wordt ervaren, streeft iedereen er wanhopig naar en dreigt men op een dwaalspoor terecht te komen: steeds moet de liefde een doel blijven, het mag nooit middel worden. Een geliefde, een vriend zoeken, om daardoor gelukkig te worden is fout. Deze instrumentalistische ingesteldheid verhindert ons juist dat we de liefde vinden.

Veel mensen vinden de zogenaamde, "grote liefde" niet (zie het Franse gezegde: *le grand amour est quelque chose qu'on cherche toujours, mais qu'on ne trouve jamais*). Dit deed Philip Roth waarschijnlijk besluiten, dat mensen wel héél ongelukkig moesten zijn, dat ze zo erg naar genot streven. Hoe meer men echter naar genot zoekt, hoe moeilijker het wordt het geluk te vinden.

De liefde in het christendom.

De liefde heeft heel veel verschillende gedaantes, maar in het christendom gaat het, naast uiteraard de liefde voor God, steeds over één bepaalde vorm van liefde, namelijk de naastenliefde. Daar bekleedt ze zo'n belangrijke plaats, dat ze als voornaamste deugd wordt beschouwd, een waarde dus boven het geloof. Men mag gerust stellen dat de naastenliefde de zedelijke kern vormt van het christelijk geloof. De eerste christenen affirmeerden: het enige wat Christus ons vraagt, is elkaar te beminnen. Dit trachtten ze trouwens ook in praktijk te brengen: de bezittingen van eenieder werden onder allen verdeeld. Armoede onder de gelovigen mocht niet bestaan. Naastenliefde houdt in se in: de ander beminnen zoals deze is. Het is een schenkende liefde: het is een geven zonder tegenprestatie te verwachten, dus louter

op de ander gericht. Het is ook een universele liefde: gelijk voor elk individu. Daardoor is in de naastenliefde de ware verhouding der dingen, hun totale gelijkheid. Ongelijkheid creëren is bijgevolg een daad in tegenspraak met de naastenliefde. Door die gerichtheid op iedereen is ze verwant met de goedheid: iemand die de ganse mensheid bemint moet wel goed zijn. De naastenliefde heeft als praktisch gevolg, dat elke onderschikking van individuen onmogelijk is. Daar de naastenliefde zo diep verankerd zat in het christelijk geloof, kon de Heilige Augustinus het gedrag van de gelovigen als volgt opleggen: *ama et fac quod vis* (bemin en doe wat je wilt). Augustinus heeft het ongerijmde van zijn gebod niet ingezien: *ama* is een gebiedende wijze en men kan niemand verplichten te beminnen. Dit behoort immers niet tot onze mogelijkheden: de liefde is niet oplegbaar. Daarom prees Kant de praktische liefde aan: handel alsof ge bemint. Dit zou de lijfspreuk van de plicht moeten zijn. De moraal zou dan de schijngestalte van de liefde worden. Het christelijk geloof heeft door zijn klemtoon op de naastenliefde de westerse beschaving positief en diepgaand beïnvloed. Het is dan ook niet verwonderlijk dat met de secularisatie de maatschappelijke desintegratie in een stroomversnelling is geraakt. Voor de meesten onder ons is de naastenliefde slechts een ver ideaal. Dat ze bij de eerste christenen toch zo nadrukkelijk aanwezig was, vraagt om enige uitleg. Het is alleen te verklaren doordat het individu zich wegcijfert voor een hoger "iets". Voor de christen mens is dit zijn God. Daardoor wordt alles hetgeen God geschapen heeft, beminnenswaard. Ten gronde bemint de gelovige slechts zijn naaste omdat hij God bemint. Hoe dan ook is het resultaat verbluffend. Voor de ongelovige bestaat die transcendentie niet. Hij ziet de anderen bijgevolg slechts zoals ze in de realiteit zijn: biologische wezens. Zoals ook Kant het had ingezien, is het voor een ongelovige onmogelijk iedereen te beminnen. Het christelijk humanisme is dan ook veel gemakkelijker realiseerbaar dan het atheïstisch humanisme.

Klassiek wordt de liefde, nu nog steeds, ingedeeld zoals dit bij de Oude Grieken gebruikelijk was: namelijk in:

- A. De eros
- B. De philia
- C. De agapè.

De agapè (de naastenliefde) is al besproken, blijven beide andere vormen van liefde.

A. De eros

Voor mij is dit geen liefde: de ander is hier geen doel, alleen middel. De werkzame krachten zijn in de eros centripetaal gericht (naar het ego toe), niet centrifugaal, zoals in de filia en de agapè. Een man die naar een vrouw verlangt enkel en alleen omdat die vrouw voor hem een lustobject is, bemint die vrouw niet, hij begeert haar alleen. Hier heerst het natuurlijk ik, niet het metafysisch ik. Aangezien we de liefde situeren in die metafysische sfeer, is de eros zeker niet onder te brengen in de verzamelterm liefde.

B. De philia

Hier heerst de vriendschap, de wederzijdse genegenheid. Er is reciprociteit. Het betreft zowel een geven als een krijgen. Zo houdt het ook billijkheid in.

Feitelijk heeft het begrip liefde een heel ruime betekenis: men kan om het even wie of wat beminnen, voor zover men er ook achting voor heeft.

Daar de naastenliefde zo innig verbonden is met het christelijk geloof is het noodzakelijk dit even te bespreken. Daarenboven heeft het christendom voor de vorming van onze ethiek een essentiële rol gespeeld.

Godsdienst en geloof

Nu het hemelse baldakijn scheuren vertoont, fikst men met vlieg-en kunstwerk een zelfgemaakt dak boven het hoofd.

Reszohazy

Wat is deze wereld anders dan de afwezigheid van God ,zoals het gebed aangeeft: onze vader die in de hemelen zijt. In de hemel dus, niet op aarde.

Simone Weil

Onvermijdelijk komt de tijd dat het materialistisch en atomisch denken de geest van alle wijze mensen zal verlaten. Wanneer dit dan gebeurt zal de goddelijkheid van de levende natuur zich des te helderder voor onze ogen ontvouwen.

Johan Wolfgang von Goethe

Het “geloven” staat in oppositie met de kennis, met het weten. Wisten we met wetenschappelijke zekerheid dat God bestond, dan zou er geen geloof meer bestaan. Dit zou plaats gemaakt hebben voor een weten. Evenzo natuurlijk zou het geloof verdwijnen indien op wetenschappelijke basis het niet-bestaan van God kon bewezen worden. Men moet dus een onderscheid maken, enerzijds in de waarschijnlijkheidsgraad van het geloof en godsdiensten en anderzijds in hun sociologische waarde.

A. Het waarschijnlijkheidsgehalte van het christelijk geloof en godsdienst.

-Dit geloof wordt vooral door twee filosofische bedenkingen aangetast.

a. Hoe de almachtige, goede God verzoenen met het lijden op aarde. Dit is het probleem van de theodicee. Het schijnbaar onmogelijk kunnen samengaan van die twee begrippen. Twee theologische constructies zijn gevormd geweest om die tegenstelling tussen de almachtige, goede God en de ellende op aarde te verklaren.

1) De theorie van Wilhelm von Leibniz (de ontwikkelaar van het differentiaal-en integraalrekenen): God laat het lijden toe met het oog op een hoger doel.

Volgens mij kan dit hoger doel slechts de creatie van de moraliteit zijn, daar zonder het lijden geen moraliteit mogelijk is. Leibniz stelt dus dat God wel almachtig is, maar niet algoed.

2) De theorie van Voltaire(1694-1778): God heeft alleen maar alles in gang gestoken . Hij was niet bij machte de verdere evolutie te bepalen. Voltaire noemde God: le grand horloger. Voor hem was God algoed, niet almachtig.

Hedendaagse theïsten stellen dat God, niet almachtig is. Dit lijkt evident, daar met macht ook het slechte kan gedaan worden. De macht mag slechts middel zijn, geen doel en God is zeker geen middel.

b. De denkoefening van Sartre.

Als God alles weet, dus ook de toekomst, welke is dan nog de zin van onze vrijheid? Als we weten dat zonder die vrijheid we niet volledig mens zijn en die vrijheid feitelijk niet bestaat, zijn we zelfs niet menselijk meer. Hier zou men kunnen repliceren: het verband dat Sartre legt tussen de menselijke vrijheid en het goddelijk weten bestaat niet. Onze vrijheid heeft niks met het goddelijk weten te maken. Als mens kunnen we vrij kiezen. Dat God al of niet onze

beslissing vooraf kent, heeft voor ons geen enkel belang. Sartre maakt hier de fout het begrip vrijheid centraal te stellen, terwijl het de mens is die centraal moet geplaatst worden.

-Hoe waarachtig is de Katholieke Kerk?

Veel van wat in de katholieke leer wordt verkondigd, roept vragen op. Bvb. de erfzonde. Alleen voor zijn eigen daden kan men schuldig zijn, voor hetgeen Adam en Eva misdaan hebben kan niemand anders dan zichzelf verantwoordelijk gesteld worden. De erfzonde is bijgevolg larie: zonden kunnen onmogelijk geërfd worden. Ook de wijze waarop de christelijke God wordt voorgesteld kan onmogelijk juist zijn. In het symbolum (de samenvatting van de geloofsbelijdenis van de apostels in twaalf artikels) staat vermeld: God is transcendent en almachtig. De Katholieke Kerk heeft gedacht dat het beter was God een fysische gedaante te geven. Volgens de katholieke leer zou de gelovige slechts door het aanschouwen van God, na zijn dood dus, het absolute geluk vinden, hetgeen uiteraard zeer moeilijk te begrijpen is, indien God metafysisch zou zijn. Echter kan een fysische God onmogelijk almachtig zijn, daar Hij ook, dan onderworpen zou zijn aan fysische krachten. Hier spreekt de K.K. zichzelf tegen.

Kant had die tegenstelling ingezien en stelde dat juist door zijn metafysisch zijn, God kon ontsnappen aan de fysische krachten. Voor de islam is Allah trouwens wél transcendent. In ieder geval is duidelijk dat de Kerk de voorstelling van God heeft gemanipuleerd.

De Katholieke Kerk heeft vooral veel van haar geloofwaardigheid verloren door de weg die hij is ingeslagen: van een liefdesontplooiing tot God met de daarbij horende naastenliefde, naar een machtsinstrument. Met de kerk is het geloof als beleving sterk verzwakt. Het katholicisme is op een dwaalspoor terecht gekomen. De kerk is niet kunnen ontkomen aan het dominant element in alle menselijke verhoudingen: de strijd om de macht. Daardoor heeft ze het contemplatieve in het christendom doen verdampen, het evangelie vertekend. Niet het geloof, wel de kerk heeft het secularisatieproces in gang gestoken.

Hetgeen mij persoonlijk heel argwanend maakt tegenover godsdiensten is de rode draad die doorheen hen allen loopt: de hoofdpersonen zijn hoofdzakelijk mannen: Jezus (maar ook andere profeten uit zijn tijd: Apollonius van Tyana, Magus Simon, Bar Kachba, Mithras), de apostels, Mohammed, Ali, Boeddha, enz...Godsdiensten blijken een mannenaangelegenheid te zijn. Daarbij is Eva de hoofdschuldige in het Bijbelverhaal: zij liet zich verleiden door een slang en verleide daarenboven nog Adam. Ze is dus tweemaal schuldig, Adam slechts eenmaal. Met een goede advocaat zou hij nog vrijgesproken kunnen worden en bleef alleen Eva als schuldige achter. Men zou het zo voorstellen dat in Eva's verleidingskunst de kiem van alle menselijk kwaad besloten ligt. Dit gegeven om de vrouw als schuldige aan te wijzen vinden we trouwens ook terug in de Griekse mythologie: het is Pandora die alle ondeugden op de wereld heeft uitgestrooid. Tussen Kerk en geloof gaapt dus een afgrond, terwijl atheïsten meestal Kerk en geloof vereenzelvigen. Godsdienstoorlogen bvb. hebben in se niks met het geloof te maken. De eminente verlichtingsdenker Voltaire riep zelfs de breuk uit tussen Kerk en geloof. Met zijn uitroep: "tuez l'infâme" (doodt de eerloze), waarmede hij de Katholieke Kerk bedoelde, benadrukte hij maar al te duidelijk het waardeverschil tussen geloof en Kerk.

Dat men wantrouwig staat tegenover de Kerk is bijna vanzelfsprekend. Daarom moet men echter zijn christelijk geloof nog niet verliezen. Veel grote denkers (Descartes, Newton, Diderot, Voltaire) waren antiklerikaal, maar tezelfdertijd diep gelovig.

Veel filosofen hebben getracht het godsbestaan te bewijzen. Spinoza, Locke, Voltaire, Descartes (deze met behulp van zijn causaliteitsbeginsel. Volgens die theorie heeft alles een oorzaak. Tenslotte moet men bij God uitkomen), Kant met zijn "postulaat van de praktische rede": het kan niet anders dan dat God bestaat. Recentelijk is Stephen Unwin met een zeer gesofisticeerde

formule tot de conclusie gekomen dat de kans dat God bestaat, 67% is. Einstein verwierp, door de wetmatigheden in de natuur, de toevalligheden van de natuurlijke verschijnselen. Hij stelde het zo: de toevalligheden in de natuur zijn zo onwaarschijnlijk, als dat een versnipperd woordenboek, in de lucht geworpen, zou neerkomen in zijn oorspronkelijke staat. Voor hem lijkt de natuur meer op een wetenschappelijk wonder dan op een toevalstreffer.

Voor Jacques Monod is de mens een abnormaliteit in de natuur: hoe kan een amorele natuur, een moreel wezen voortbrengen? De Copernicaanse omwenteling die er met de menswording heeft plaatsgevonden, past in het geheel niet met de kleine en trage veranderingen van de evolutieleer. Hier gaat het om een revolutie, die daarbij niet natuurlijk is.

De fout die westerse atheïsten maken is enerzijds het christelijk geloof en de Kerk als één geheel te beschouwen en anderzijds geen rekening te houden met de mogelijkheid van het bestaan van een ander soort God, eenvoudigweg, een zuiver geestelijk "iets", dat we dan maar gemakshalve, ook God zouden kunnen noemen. Cruciaal is hier de vraag: is het heelal alleen maar materie, is alles in se zinloos? Of is in het universum een geestelijke component te ontwaren? In de natuur is de logica op een onthutsende wijze aanwezig, terwijl niks in de natuur dit logisch gebeuren kan verklaren. Men heeft dan maar de evolutietheorie naar voor geschoven om de natuurlijke fenomenen uit te leggen. Echter kan die theorie de involutie in de natuur bevoorbeeld niet verklaren, alleen de logica kan dit. Hoe met de evolutietheorie een verklaring vinden voor het snelle atrofiëren van spieren bij immobilisme. Ook de ontwikkeling van de bevruchte eicel naar boreling is met het darwinisme in het geheel niet uit te leggen. Bepaalde filosofen hebben uit de complexiteit van natuurlijke componenten geconcludeerd dat deze onmogelijk uit evolutie konden zijn ontstaan. Dit zijn de aanhangers van de "Intelligent Design" theorie. Ook zij besluiten dat er een God moet bestaan.

B. De sociologische waarde van het christelijk geloof.

Deze ontstaat doordat dit geloof geen afzonderlijk bestaan leidt. Het gelovig zijn bepaalt op stringente wijze onze maatschappijvisie, dus ook ons maatschappelijk handelen. Meer in het bijzonder legt de naastenliefde het accent op de participatieve zin van het zijn. Het leven krijgt meer zin. Zo ontstaat een schril contrast met veel linksdenkenden, waar dikwijls het nihilisme triomfeert, de zinloosheid van het bestaan wordt erkend.

Het gelovig zijn houdt een streven in naar perfectie, daar God de perfectie is. Zo ontstaat de gedreven mens. Dit staat in schril contrast met de Bourgondische levenswijze die slechts een streven is naar het onvolmaakte aardse bestaan. Voor de gelovige heeft het leven niet alleen een zin, het houdt voor hem ook een radicaal ethisch appel in: door de naastenliefde wordt gewezen op het doen van het goede. Iemand met weinig naastenliefde in zich zal nooit diepgelovig worden, daar die liefde de kern uitmaakt van het christelijk geloof.

In tegenstelling met het kerkelijke, is het goddelijke de absolute rechtvaardigheid.

Dit houdt in dat voor de gelovige de rechtvaardigheid deel uitmaakt van het geloof. Men kan onmogelijk gelovig zijn zonder ook rechtvaardig te zijn. Voor de gelovige vallen vroom en ethisch leven samen. In het bijzonder in de moraal valt de kloof op tussen Kerk en geloof.

Net zoals de natuur, streeft ook de gelovige naar het betere. Zo past de evolutieleer in het geloof. Voor de gelovige bestaat hijzelf door Gods wil, terwijl de ongelovige zijn bestaan wijt aan het lot. Voor de gelovige is de mens dus een doel op zich en draagt hij een grote verantwoordelijkheid (de plichten staan bijgevolg centraal in zijn leven). Iets van zijn leven te maken, wordt als een plicht ervaren. Zo ontstaat de bewogen mens.

De medemens is voor hem een gelijke: zoals hij door God geschapen is, is ook de andere het. De andere is bijgevolg niet belangrijker, maar ook niet minder belangrijk dan hemzelf. De gelovige is dus een bescheiden mens (bescheiden is hier uiteraard als deugd beschouwd). Door zijn liefde voor God, bemint de gelovige ook de schepsels door God geschapen: de gelovige is een

meelevende mens. Niet toevallig zijn zoveel “edele” mensen, diep gelovig: pater Damiaan, moeder Theresa, pater Pierre, enz.. Door het uiterste belang van elk individu (alle zijn kind van God) is er primauteit van het individu op het geheel.

Voor de ongelovige is zijn aanwezigheid hier op aarde toevallig, zoals alles voor hem toevalligheid is. Zijn redenering is dan logischerwijs: ik zal van mijn leven maar het beste maken, verdere ambities kan ik toch niet hebben. Zo ontstaat de gelaten mens. Daar hij niet in het metafysische gelooft, gelooft hij enkel het waarneembare: hij is materialist, dus egoïst. Daardoor is hij ook ongevoeliger, zelfs cynisch. Bewogenheid voor de ander opbrengen is voor de ongelovige geen vanzelfsprekendheid. Hij zal slechts door dieper inzicht tot humanisme kunnen komen, terwijl dit voor de gelovige een evidentie is. Het christelijk geloof is dus nuttig en dit om zijn hoofdkenmerk: de naastenliefde. Die eigenschap is van essentieel belang gebleken in de strijd tegen armoede (vooraleer staten zich met het armoedeprobleem bemoeiden was de armenzorg in handen van gelovigen).

Dit religieus engagement zou doorgewerkt moeten hebben in de katholieke kerk. Ongelukkig genoeg is deze in zijn taak schromelijk tekort geschoten. Voor de gelovige zelf is zijn naastenliefde een zegen: het helpt hem te transcenderen, de geest te plaatsen boven het lichamelijke, zich dus te kunnen verheffen boven zijn egoïsme. Daardoor zal hij zijn leven veel zinvoller ervaren, gelukkiger zijn. De ongelovige daarentegen zal op zoek moeten gaan naar een diepere zingeving, zich ook trachten te onttrekken aan de zelfcontemplatie, zijn zuivere materialistische levensvisie vaarwel moeten zeggen. Zijn probleem is daarvoor een basis te vinden. Waarschijnlijk zal de ongelovige slechts door rationeel inzicht zijn weg vinden in het woestijnlandschap waarin hij zich bevindt. Zuiver theoretisch beschouwd blijkt het christelijk geloof nuttig. De praktijk brengt de bevestiging van dit theoretisch gegeven:

- Het geloof was vroeger de enige tegenkracht voor de staatsmacht. Daardoor kon een pril begin van individuele vrijheid ontstaan.
- Door de verwevenheid van geloof en ethiek is het van enorm belang geweest voor de ontwikkeling van de moraal.
- Het vrijwilligerswerk en de caritas is veel hoger bij gelovigen.

Enerzijds brengt het geloof meer geluk bij, anderzijds ook meer weerstand in moeilijke periodes. Bij gelovigen bemerkt men veel minder depressies en zelfmoorden. De secularisatie heeft geleid tot een spectaculaire vermeerdering van de criminaliteit en het vandalisme. Dit is de logica zelf, daar geloof en immoreel gedrag in oppositie staan met elkaar.

Dürckheim heeft nadrukkelijk op het maatschappelijk belang van het geloof gewezen. Voor hem was het geloof het cement van de samenleving daar het bij uitstek een anti-individualistische kracht is, waardoor de sociale cohesie versterkt wordt.

Het katholiek geloof heeft echter een heel groot nadeel: het leidt naar een samenleving waar de persoonlijke inzet op economisch gebied niet wordt gestimuleerd, integendeel zelfs. Daardoor is het een rem gebleken op de economische ontwikkeling en deze is nochtans noodzakelijk om een sociaal zekerheidsstelsel te realiseren. Op een economisch kerkhof kan men heel zeker geen sociaal paradijs bouwen.

De Sociale Zekerheidsstelsels.

Daar de moraliteit de basisstructuur van alle menselijk handelen is, moet elk S.Z.S., de solidariteit als basiswaarde hebben. Dit houdt in dat alle burgers er in gelijke mate moeten in ondergebracht worden en er van hen geen tegenprestatie mag geëist worden. Een S.Z. S. niet gestut op solidariteit zal steeds een corrupt stelsel zijn, daar in die stelsels het solidariteitsprincipe geweigerd wordt om bepaalde groepen te kunnen bevoordelen. Een goed S. Z. S. zal steeds gesteund zijn op het principe van het egalitarisme, als gevolg hebben dat de armoede slechts een randverschijnsel is en het haar middelen put uit de algemene middelen (belastingen, taksen, enz....). Elk S. Z. S. berust op een bepaald verdelingsprincipe. Er zijn er vier:

A. Het billijkheidsprincipe.

Hier gaat men uit van het principe dat een billijke verhouding goed is en dat onbillijke verhoudingen als onjuist worden ervaren. In die theorie legt men het accent op het beloningsperspectief: men verkrijgt in functie van de gestorte bijdragen. De ethiek wordt hier wel nagestreefd, echter niet bereikt. Men gaat hier voorbij aan de kernfunctie van de staat: het nastreven van het algemeen belang. Door te belonen a rato van gestorte bijdragen wordt het particulier belang nagestreefd, niet het algemeen belang. Al diegenen die gedurende hun actieve loopbaan heel weinig succesvol zijn geweest, dus zeer weinig bijdragen hebben kunnen betalen, blijven later in de kou staan. Het is een stelsel waar de solidariteit totaal ontbreekt.

B. Het gelijkheidsprincipe.

Met dit stelsel ontvangt men hetzelfde. De algemene middelen zijn de bijdragebron. Men poogt aldus meer verbondenheid, meer harmonie in de samenleving te brengen. Met dit principe wordt de gelijkheid van de burgers immers maximaal benadrukt. In se betekent dit principe al een opbrengst op zich. Om de onredelijkheid van de gelijkschakeling van de arme en de rijke te compenseren, worden o.a. in Zweden die speciale ontvangsten belastbaar gemaakt, zodat de arme toch veel meer overhoudt dan de rijke. Hier wordt duidelijk de rechtvaardigheid nagestreefd.

C. Het behoefteprincipe.

Met dit principe wordt de nadruk gelegd op de behoeftigen en op de verantwoordelijkheid van de maatschappij die armen te helpen. Dit principe is te minimalistisch: het is onmogelijk alle behoeftigen te detecteren en wat gedaan met al die randgevallen?

D. Het ego-principe.

In dit principe domineert het egoïsme. Het leidt naar een heterogene maatschappij, dus naar een weinig efficiënte samenleving, naar een weinig gelukkige communautiteit. Hier worden de principes van Nietzsche verwerkelijkt: de sterkere moet de zwakkere domineren, medelijden is een teken van zwakte. Uiteraard zijn met dergelijke principes de intermenselijke relaties zwak, de verantwoordelijkheidszin bijzonder klein. Wie zegt egoïsme, zegt streven naar eigenbelang, naar het maximaliseren van het verschil in uitkeringen. Voor het land heeft dit principe steeds rampzalige gevolgen: het leidt altijd naar crisissen. Zie de crisissen in 2010 in Griekenland, de nakende crisissen in Italië, Spanje, Portugal, België. Overal is de onderliggende oorzaak dezelfde: het veel te veel afnemen van het privékapitaal, om een klasse van bevoorreedden te creëren en een kolossaal staatsapparaat te kunnen oprichten. Hier wordt van levend kapitaal, dood kapitaal gemaakt. Men heeft in al die landen juist het tegenovergestelde gedaan, van

hetgeen prof. De Soto vooropstelde: van dood kapitaal, levend kapitaal maken. Dit doden van levend kapitaal is een belangrijke reden van de breuk tussen vlamingen en walen. In Wallonië werden vooral in de jaren 1960-1990 de ondernemers dermate slecht voorgesteld dat dit negatief imago er oorzaak van was dat slechts heel weinig jongeren zich geroepen voelden ondernemer te worden. De gevolgen kent men en waren niet moeilijk te voorzien: de Waalse economie stuitte in elkaar, waardoor Vlaanderen wel moest bijspringen, en België opgezadeld werd met een enorme staatsschuld.

Terwijl men in een morele democratie iedereen als een gelijkwaardige beschouwt, doet men dit met het ego-principe natuurlijk niet: het is bijgevolg reeds principiële fout en zou uiteraard nooit mogen toegepast worden. Aanhangers van dit principe zullen opwerpen dat het toch normaal is om op te komen voor zijn rechten en dat de ongelijkheden er slechts komen door toepassing van het democratisch principe (de meerderheid maakt de wetten). Hierbij vergeten ze dat in een morele maatschappij basisrechten altijd verleend worden en dat men wel mag strijden voor die basisrechten, echter niet om voorrechten te bekomen of te behouden.

In België zijn de voorrechten enorm groot en talrijk, de rechten van de zwakkeren zeer klein. Zo ontstaan armenrijke landen.

Merkwaardig is dat links zogezegd streeft naar een verdeling naar behoefte (zie hun leuze: volgens ieders vermogen, naar ieders behoefte), maar in de praktijk het ego-principe huldigen (zie de nomenclatura in het voormalige U.S.S.R., of het S.Z.S. in België, een verdeling naar macht, een links ontwerp van Achille Van Acker).

Op het verschil tussen de essentiële rechten en de bijkomstige rechten is reeds gewezen geweest. Die rechten bestaan slechts omdat er overeenkomstige noden bestaan. Primaire noden die leiden naar de essentiële rechten en in het verlengde daarvan naar de algemene mensenrechten, en de bijkomstige noden die het ontstaan gegeven hebben aan de bijkomstige rechten. De eerste groep noden is bij iedereen aanwezig, de tweede groep is veranderlijk van persoon tot persoon. Die tweede groep kan bijgevolg niet gelinkt worden aan een bepaald algemeen mensenrecht. Voor de tweede groep zou het individu zelf moeten instaan, daar het algemeen belang er geen uitstaans mee heeft.

De staat, de behoeder van het algemeen belang, moet bijgevolg alleen zorgen dat de basisnoden verholpen worden. Aangezien die voor iedereen gelijk zijn moeten de basisrechten ook voor iedereen gelijk zijn. In de praktijk geeft dit dus, toegepast op de pensioenen: iedereen krijgt een gelijk pensioen, dat hoog genoeg is om de basisrechten van iedereen te waarborgen. Het individu kan dan eventueel zorgen voor een surplus.

Een hoog pensioen geven aan bepaalde personen is geen zaak van het algemeen belang (uitgezonderd die personen heeft niemand er baat bij, integendeel zelfs). De staat, die feitelijk alleen het algemeen belang moet behartigen, is dus niet gemachtigd dit te doen. Anderzijds is een pensioenstelsel dat tot armoede leidt, wel een zaak van algemeen belang. Hier zou de staat steeds moeten ingrijpen (al doet de Belgische staat het niet).

De verschillende staten hebben zich laten leiden door gans verschillende principes om hun sociaal stelsel vorm te geven, die daardoor ook gans verschillend zijn. We kunnen voornamelijk drie soorten sociale stelsels onderscheiden.

A. Het liberaal type.

Dit type wordt vooral gebruikt in de Angelsaksische landen. Het steunt op het behoefteprincipe. Alleen in nood komt de staat tussen. Historisch was dit het eerste type, door Bismarck ingevoerd.

B. Het sociaaldemocratisch type.

Dit type is voornamelijk gebruikelijk in de Scandinavische landen en Denemarken. Voorzieningen gelden hier voor alle burgers en staan los van de arbeidsmarkt. Dit is zonder twijfel het beste type. Het heeft als gevolg dat de armoedecijfers veel lager zijn. Hier geldt het

gelijkheidsprincipe. Dit systeem wordt gefinancierd door de belastinggelden. Het staat het dichtst bij de sociaaldemocratische ideologie en nochtans zijn in België voornamelijk de zogezegd sociaaldemocraten er tegen! Links poneert wel de verdeling naar behoefte, past echter in de praktijk de verdeling naar macht toe.

C. Het conservatiefcorporatistisch type.

Dit type is vooral gebruikelijk in continentaal europa (ook in België). Hier worden de sociale transfers geconcentreerd bij welbepaalde (de sterkste) bevolkingsgroepen. De band tussen de sociale zekerheid en de solidariteit is hier verbroken. Dit type leidt naar extreem bevoordeelden en extreem benadeelden, bij zoverre dat alleen die laatsten in de armoede kunnen terecht komen. Het is uiteraard het type waar de armoede het meest voorkomt. Het verdient zelfs de benaming, sociaal zekerheidsstelsel niet, daar het inhoudelijk bepaalde burgers in armoede stort.

Hoe hebben filosofen het bestaan van dergelijk verschillende stelsels uitgelegd? En dan meer in het bijzonder, het wezenlijk verschil tussen het sociaaldemocratisch en het conservatiefcorporatistisch type? Dit eerste zou zijn historische basis vinden in de afwezigheid van sterke feodale structuren, en het vigerend geloof: het protestantisme, dat de gelijkheid nastreeft, tegen elke vorm van hiërarchie is. Daardoor wordt egalitarisme een vanzelfsprekend gegeven. In tegenstelling hierbij zouden staten zoals België met een sterk feodaal verleden en een sterke hiërarchische katholieke kerk als geloofsverspreider, tot gevolg hebben dat de nadruk niet komt te liggen op de gelijkheid, maar op de verscheidenheid, op het onderling onderscheid tussen de burgers. Dit maatschappijtype leidt tot een samenleving met boven-en-ondergeschikten, naar een immorele maatschappij. De mate van ongelijke behandeling is dan ook een maatstaf voor de mate van onrechtvaardigheid van die maatschappij, het zal tevens het armoedepoel bepalen.

De nadelen van het conservatiefcorporatistisch systeem zijn legio. Die verschillende nadelen werken daarbij versterkend op elkaar in.

a) Het is niet gesteund op waarden, wel op machtsverhoudingen, hetgeen meestal leidt tot machtsmisbruik en immoraliteit. Dat bedienden een beter statuut hebben dan arbeiders is niet ingegeven door welke waarde dan ook, wel het gevolg van een machtiger positie van de bedienden. Wie de sterkste is blijkt geen gelijk nodig te hebben. Die bepaalde ongelijkheid van statuten werd door minister Theo Lefèvre reeds in 1960 gehekeld. Ongelijkheden van statuten hebben steeds een negatief effect op de economie. Denken we maar aan werkloze bedienden, die werk als arbeider weigeren wegens het nadeliger sociaal statuut.

b) Het leidt naar een verregaande immorele verdeling van de nationale rijkdom. Voor de staat heeft die verdeling ook een ethisch aspect. De ethiek gebiedt dat vooral de armen geholpen moeten worden. In België, maar eveneens in andere landen, gebeurt echter het tegenovergestelde: de kloof tussen rijk en arm wordt groter en groter. Bij een indexaanpassing, zal de arme door de prijsstijging geen voordeel doen, de bevoordeelde gepensioneerde echter zal bij elke indexstijging meer opzij kunnen leggen. Daarenboven zal door de perequatie de meest bevoordeelde groepen een steeds groter deel van het nationaal inkomen naar zich toe trekken. Ter illustratie: in België ging eventjes 25% van de stijging van het Bruto Nationaal Product de laatste jaren naar de vermeerdering van de staatspensioenen, zodat die pensioenen reeds 6% van het B.N.P. uitmaken. Het is een leugen te beweren dat de vergrijzing een begrotingsprobleem vormt. Alleen de spectaculaire vermeerdering van het aantal nieuwe gepensioneerde ambtenaren en hun te hoge pensioenen vormen een probleem. De onbetaalbaarheid van die pensioenen is op termijn een mathematische zekerheid.

Het rijkelijk leven ten koste van de maatschappij werd ook door Saint-Simon veroordeeld. Heel gevat deelde hij de maatschappij in twee delen in: de parasieten en de werkers (een veel nuttiger indeling dan deze in het Belgisch S.Z.S.).

Het Belgisch Sociaal Zekerheidsstelsel nader bekeken

L'enfer des pauvres fait le paradis des riches
Victor Hugo

Statuten zijn een dolksteek in het hart van de democratie

Het Belgisch S.Z.S. is een schoolvoorbeeld van een discriminatoir systeem. Het is een stelsel dat gekenmerkt wordt door de onderverdeling van de burgers in drie socio-professionele groepen met gans verschillende statuten: het ambtenarenstatuut, het loontrekkerstatuut (nog onderverdeeld in een arbeiderstatuut en een bediendestatuu), het statuut van zelfstandigen.

Bemerkingen bij dit stelsel:

Het is het enige stelsel dat op dergelijke doorgedreven wijze de burgers in groepen onderverdeelt: nergens anders bestaat een zó verschillende regeling voor zelfstandigen. Dit stelsel is een aanslag op de solidariteit en dus op het humanisme, daar humanisme altijd solidariteit inhoudt.

Het is ook in strijd, zowel met het verdrag van de rechten van de mens, als met de grondwet. Zie het artikel 10 van de Belgische grondwet: er is geen onderscheid van standen in de staat. Artikel 11 stelt het nog duidelijker: het genot van de rechten en vrijheden aan de belgen toegekend moet zonder discriminatie verzekerd worden.

In die statuten zijn de bijdragen en de uitkeringen enorm verschillend.

De bijdragen

- Voor de staatsambtenaren: 3% van hun salaris. Dit is de bijdrage voor de ziekte en invaliditeitsverzekering (ook voor loontrekkers is dit 3%, voor zelfstandigen echter 8%). Voor hun pensioen en kinderbijslag hoeven ze niks te betalen. Wel bestaat er voor die groep een speciale levensverzekering met het gezin als begunstigde (daarvoor wordt 7,2% van hun salaris ingehouden).
- Voor de loontrekkers: 13,07% van hun loon. Daarenboven betaalt de werkgever een bijdrage van ongeveer 36% van het loon aan de kas van de loontrekkers.
- Voor de zelfstandigen: 22% op het netto beroepsinkomen.

Uiteraard moet de gemeenschap opdraaien voor de sociale zekerheid van de ambtenaren (aangezien zijzelf het niet doen). In het stelsel van de loontrekkers zijn de ontvangsten onvoldoende om de uitgaven te dekken. 96% van de btw. ontvangsten dienen om het deficit te helpen wegwerken (de 4% die overblijven zijn voor de kas van de zelfstandigen).

De uitkeringen.

Tussen de verschillende statuten geldt de omgekeerde verhouding: hoe minder bijdrage betaald moet worden, hoe meer staatstoelage men ontvangt! Zo krijgt de staatsambtenaar een hoger pensioen, alhoewel hij er nooit één frank voor betaald heeft en ontvangt de loontrekker meer pensioen dan de zelfstandige, alhoewel die laatste een hogere procentuele bijdrage heeft

gestort. Dit alles geeft duizelingwekkende cijfers: In 1995 waren de uitgaven in de sociale zekerheid de volgende: in het stelsel van de werknemers: 1274 miljard frank! In dit van de zelfstandigen: slechts 115 miljard frank!

De benadeling van de zelfstandigen gebeurt zowel kwantitatief: het meer moeten betalen om minder kindertoelage, een lager pensioen, een kleinere invaliditeitsuitkering, enz....te bekomen, maar ook kwalitatief: o.a. het niet verzekerd zijn tegen beroepsziektes, arbeidsongevallen of werkloosheid. Die benadeling poogt men dan te verrechtvaardigen door allerlei onnozele argumenten, zoals vermeld in het boek van Deleeck Herman:

- De zelfstandigen hebben geen hulp nodig! Dit, terwijl zowel bij actieve als bij gepensioneerde zelfstandigen, de armoede vier maal groter is dan bij de andere bevolkingsgroepen.

- Zelfstandigen betalen minder sociale bijdragen dan loontrekkers. Dit is fout: de loontrekker betaalt 13,07%, de zelfstandige 22% van het inkomen als bijdrage.

Om het verschil in uitkering moreel te verrechtvaardigen heeft men de patronale lasten als een door de loontrekkers betaalde bijdrage beschouwd. Dit is natuurlijk onjuist: bij een vermindering van de werkgeversbijdrage profiteert niet de loontrekker van dit geschenk, wel de werkgever. Het is dus wel degelijk die laatste die instaat voor de betaling. In tegenstelling hierbij zal bij een vermindering van de persoonlijke bijdrage van de werknemer (de 13,07% dus), deze wél meer loon overhouden. Tussen die twee soorten bijdragen bestaat bijgevolg een wezenlijk verschil. De persoonlijke bijdrage betaalt de loontrekker effectief, de werkgeversbijdrage betaalt hij echter niet. Dit wordt voor hem, niet door hem betaald. Dit gebeurt in eerste instantie door de werkgever, later, door de doorrekening van die kost in de prijzen, door de ganse gemeenschap. Daardoor komt de zelfstandige tweemaal tussen in de financiering van dit stelsel: eenmaal, zoals iedereen, als privé persoon, maar ook eenmaal als ondernemer.

Het Belgisch S.Z.S. is een discriminatoir, immoreel stelsel. Het verkracht voortdurend het solidariteitsprincipe, het egoïsme wordt er gelegitimeerd. Het is een systeem waar het collectief egoïsme triomfeert.

Het sociaal wanbeleid van de staat heeft uiteraard nefaste economische gevolgen. Hoe erg die zijn is echter moeilijk in te schatten, er zijn inderdaad te veel imponderabilia. Bepaalde cijfers zijn toch onrustwekkend: in 1946 waren er 1,1 miljoen verzekeringsplichtige zelfstandigen, in 2000 nog slechts 0,68 miljoen, een daling met 38%. Tegenwoordig kiezen slechts 2,5% van de schoolverlaters voor een bestaan als zelfstandige (alhoewel een ondernemersleven voor 50% hun ideaal is), tegenover 13% in de V.S.

Elk jaar verdwijnen 5% bakkers, 5% beenhouwers, 7% kruideniers. Het ontbreken van een bakker en een beenhouwer in kleinere dorpen is nu al de uitzondering niet meer. Sinds 1900 kan men een daling bemerken van het aantal zelfstandigen. Ergens bestaat er een kritisch punt, waaronder groei in het land onmogelijk wordt. In ieder geval zal de groei in België, bij ongewijzigd beleid, kleiner uitvallen dan in de V.S. De algemene wet dat het de ondernemers zijn die de groei positief beïnvloeden, maakt dit maar al te duidelijk.

Een bijkomend probleem van het slinkend aantal zelfstandigen is de stijging van de kosten voor de staat: een werknemer kost aan de gemeenschap eventjes 70% meer dan een zelfstandige. Het Belgisch budgettaire probleem lijkt dus ook nog uit gans onverwachte hoek erger te worden. In Wallonië heeft men in 2012 toch en eindelijk ingezien dat de economische heropstanding slechts kon bekomen worden door een vermeerdering van het aantal ondernemingen. Bepaalde voordelen werden gegeven aan diegenen die als hoofdberoep loontrekker, als bijberoep zelfstandige waren, mits ze nu volledig als zelfstandige wilden werken. Een premie van 12500€ werd dan toegekend.

Laten we de wanverhoudingen tussen de verschillende statuten illustreren met een voorbeeld dat boekdelen spreekt: wanneer in 2000, de artsen aan staatssecretaris De Galan verklaarden,

bereid te zijn, ambtenaar te worden, repliceerde deze: dit is onbetaalbaar. Mooier kan de wanverhouding in kostprijs voor de gemeenschap tussen zelfstandige artsen en hogere ambtenarij niet blootgelegd worden. Een korte studie.

Nemen we een artsengezin (man en vrouw zijn huisartsen) en een ambtenarengesin (man en vrouw zijn hogere ambtenaren). Op 60 jarige leeftijd gaan ambtenaren meestal met pensioen, we veronderstellen dus het artsenpaar ook. Het artsenkoppel ontvangt dan een pensioen van iets boven de 1000 euro per maand (op 60 jaar met pensioen gaan betekent voor de zelfstandige een verlies van 25% van zijn wettelijk pensioen. Aangezien daarenboven voor zelfstandigen en loontrekkers het pensioen berekend wordt in vijfenveertigsten en artsen wegens de lange opleiding ten voegste op 25 jaar hun loopbaan kunnen starten, hebben ze slechts recht op 35/45 van het pensioen voor zelfstandigen). Het ambtenarenkoppel een netto pensioen van ongeveer 5000 euro per maand. Een verschil van 4000 euro! Dit enorm verschil wordt deels verklaard door het feit dat de inkomsten van een ambtenarenkoppel afzonderlijk belast worden, niet worden samengevoegd. Op jaarbasis betekent dit een verschil van 48000 euro! Aangezien de gemiddelde levensverwachting van een 60-jarige ongeveer 20 jaren is, geeft dit: $48000 \text{ euro} \times 20 = 960000 \text{ euro}!!$ Men denkt te dromen, maar men droomt nochtans niet. Dit is de realiteit. In Belgische munt is het fabelachtige van het bedrag nog indrukwekkender: $960.000 \times 40 = 38,4$ miljoen Belgische frank. In ieder geval had de staatssecretaris gelijk het ambtenarenstatuut te weigeren aan de artsen. Zijn er nog lezers die verbaasd zijn over de begrotingsperikelen van de Belgische overheid?

Het Belgisch S.Z.S. is in de oorlogsjaren opgesteld geweest door een stel bureaucraten, die totaal geen voeling hadden met de realiteit. Het veroordeelt een categorie burgers tot een overlevingsbestaan, naar geïnstitutionaliseerde armoede en daardoor naar een voortijdig sterven (armen leven gemiddeld 5 jaren minder lang). Het Belgisch S.Z.S., een massamoordenaar!? Het is maar al te duidelijk dat dit stelsel doorrot is. Op welke basis kan dergelijk walgelijk stelsel gestut zijn?

De pijlers van het Belgisch S.Z.S.

Wettelijk is dit stelsel gebaseerd op twee basisprincipes:

1) het verzekeringsprincipe

2) het solidariteitsprincipe (wel gelimiteerd tot de zogenaamde horizontale solidariteit. Dit is de groepssolidariteit).

Een korte analyse

Vooreerst moet men opmerken dat die principes in tegenspraak zijn met het democratisch principe van de gelijkheid, zoals de kieswet het trouwens heel duidelijk aangeeft: "one man, one vote". Het is slechts om de ongelijke behandeling een schijn van rechtvaardigheid te geven dat men deze pijlers heeft gebruikt. Een ten gronde immorele poging. Volgens het humanisme moeten de algemene mensenrechten verleend worden aan elk individu en dit in gelijke mate, met als gevolg dat staatstoelagen voor iedereen ook gelijk moeten zijn. De toekenning van die rechten berust op de nakoming van de plichten van de anderen. Niet de noodlijdende is verantwoordelijk voor de nakoming van die rechten, wel de ganse maatschappij. Slechts voor de specifieke rechten is het individu persoonlijk verantwoordelijk, maar aangezien deze rechten geen zaak zijn van algemeen belang, moet de behartiger van het algemeen belang, de staat, zich er ook niet mee bemoeien. Het is bedroevend te moeten vaststellen dat de Belgische staat de rug toegekeerd heeft aan het humanistisch ideaal.

Kritiek op het verzekeringsprincipe zelf.

Volgens dit principe is men slechts verzekerd, wanneer men de verzekeringspremie effectief betaald heeft. Nochtans zijn ambtenaren wel verzekerd, alhoewel ze noch voor hun pensioen,

noch voor hun kindertoeslag enige bijdrage betaald hebben. Dat voor hen een andere regeling geldt, is dan een bewijs dat het verzekeringsprincipe niet algemeen van toepassing is. Daarbij wordt men met het verzekeringsprincipe vergoed a rato van de gestorte premies, hetgeen in het Belgisch S.Z.S. zeker het geval niet is. Dit stelsel toont nog andere beperkingen en tekortkomingen: tot 2008 was de zelfstandige niet verzekerd tegen de zogenaamde “kleine risico’s”, terwijl een gevangene, alhoewel hij daar nooit enige bijdrage heeft voor betaald, wel verzekerd is.

Kritiek op het solidariteitsprincipe (zoals hij opgevat wordt in het Belgisch S.Z.S.)

In dit stelsel geldt de horizontale solidariteit. Dit is groepsolidariteit en bijgevolg een *contradictio in terminis*, daar solidariteit steeds universalisme inhoudt. In de zogenaamde horizontale solidariteit speelt het egoïsme de hoogdrol, in de solidariteit het altruïsme. Alles in het Belgisch S.Z.S. lijkt bedrog en leugen te zijn: de ene betaalt te veel en krijgt te weinig, de andere betaalt te weinig en krijgt te veel. Roof op de staatskas is georkestreerd, minderheidsgroepen moeten de gegraven put maar delven. Een politicus noemde België terecht het land van de waanzin, een andere een apenland. Wie kan hen ongelijk geven? Een aantal OESO-landen hebben het reuzengroot probleem van de te hoge ambtenarenpensioenen aangepakt. Zelfs in Frankrijk waar de publieke sector zowat heilig is, heeft men maatregelen genomen (geen perequatie meer).

Hetgeen in dit afschuwelijk stelsel het meest opvalt is het ontbreken van hetgeen juist kenmerkend is voor de mens: het mededogen. Het heeft als praktisch resultaat dat er een enorm, voortdurend aanzwellend leger armen ontstaat. Het is mij een raadsel, zelfs rekening houdend met onze natuurlijke egoïstische geaardheid, hoe dergelijk walgelijk stelsel is kunnen ontstaan, en misschien nog erger, blijft voortbestaan. Een stelsel dat armoede inbouwt, terwijl haar voornaamste taak juist het bannen van de armoede moet zijn. Idioter kan niet, onrechtvaardiger ook niet.

Een bijkomend nadeel van de ongelijke behandeling in dit stelsel is dat het leidt naar een disharmonische samenleving, terwijl een rechtvaardig sociaal stelsel juist meer banden vormt, een harmonische maatschappij creëert.

Samengevat kunnen we stellen dat dit stelsel immoreel, inefficiënt en enorm kostelijk is. Voor die laatste twee punten is België trouwens door de Europese commissie op de vingers getikt. De omvang van de O.C.M.W. hulpverlening bewijst het failliet van de Belgische sociale wetgeving.

De staten

Niemand kan worden verplicht zich te onderwerpen aan normen die niet duidelijk worden gemaakt met de rede.

Larmore

De staat is de grote fictie, waardoor iedereen tracht te profiteren van iedereen.

Bastiat Frédéric

Alle kinderen van het volk zijn gelijk. (Finkielkraut heeft daaraan toegevoegd: uitgenomen in de werkelijkheid)

Eyskens Gaston

Bovenal is er nood aan meer ethiek in de politiek.

Eyskens Marc

Een mens is in de eerste plaats natuurwezen, slechts secundair burger. Als natuurwezen wordt hij vrij en gelijk geboren, als burger wordt die vrijheid ingeperkt. Hoe hebben filosofen de verhouding burger-staat opgelost? Voornamelijk in de 18^e en in de 19^e eeuw hebben ze zich beziggehouden met dit probleem. Zo ontstonden de zogenaamde contracttheorieën. Klassiek wordt het ontstaan van staten op twee verschillende manieren uitgelegd:

A. staten zouden op een spontane wijze ontstaan zijn. Dit is de theorie van de Schotse moraalfilosofen (o.a. Ferguson). In die theorie speelt het egoïsme de hoofdrol.

B. staten zouden door een contract ontstaan zijn. Men kan drie contracttheorieën onderscheiden:

1) de contracttheorie van Hobbes (de vader van het liberalisme).

Die theorie wordt beschreven in zijn werk, Leviathan (hetgeen staat betekent). Zijn vertrekpunt is een samenleving waar er nog geen staat bestaat, en waar door machtsstrijd iedereen tegen iedereen vecht (bellum omnium contra omnes). Aangezien dergelijke maatschappij niet leefbaar is, hebben de mensen besloten een deel van hun macht (en dus een deel van hun rechten) af te staan aan de staat. Dit contract is dus ontstaan op basis van de rede. De nadruk ligt hier op de formele rechtvaardigheid. De staat treedt hier dwingend op (vechters moeten uit elkaar gehouden worden). De burger is onderdaan. In die maatschappij geldt het conflictmodel. Tussen burger en staat ontstaat gemakkelijk een breuk.

2) De contracttheorie van Locke (de vader van de democratie. Voor sommigen tevens de vader van het liberalisme).

Zijn basisprincipe is dat de mensen van nature vrij en gelijk zijn. Dit zijn grondrechten, die onvervreemdbaar zijn. Om deze rechten beter te beveiligen hebben de mensen een maatschappelijk verdrag gesloten, waardoor de staat ontstaan is. Deze heeft als voornaamste taak die onvervreembare rechten van het individu te beschermen. Deze rechten moeten tevens in een grondwet opgenomen worden. Daarbij moeten er regels opgemaakt worden, waarbinnen een regering kan en mag optreden. Aldus legde Locke het fundament van de rechtsgelijkheid. Elke burger had dezelfde vrijheid afgestaan aan de staat (namelijk, de vrijheid geweld te mogen gebruiken). De staat moest dus dezelfde vrijheden toekennen aan alle burgers. Nu werd de rechtstoestand van een individu niet meer bepaald door zijn stand, wel door zijn mens-zijn, hetgeen onvervreembare rechten inhoudt. Volgens Locke kunnen

mensen niet in standen onderverdeeld worden. Hoe verschillend zijn veel filosofen ten overstaan van machtsheile bewindslieden!

3) De contracttheorie van Rousseau (1712-1778)

Rousseau was net zoals o.a. Socrates en Aristoteles overtuigd dat de mens van nature goed is. Hij vertrekt van het inzicht dat de mensen van nature wel gelijke rechten hebben, maar door hun onderlinge natuurlijke ongelijkheid in reële ongelijkheid leven, de wet van de sterkste heerst. Om die natuurlijke ongelijkheden te compenseren moest een "sociaal contract" opgesteld worden. Daarin zou hetgeen hij een algemene "Wil" noemde naar voor komen om het algemeen belang na te streven. Aldus zou een morele maatschappij ontstaan en zou iedereen er beter van worden. Hier worden waarden door de staat aangereikt, die voor de burgers gemakkelijk aanvaardbaar zijn. Met Rousseau is een consensus-model van de maatschappij ontstaan. Het is de enige contracttheorie gebaseerd op het altruïsme. Rousseau was tegen partijpolitiek daar dit leidt naar behartiging van het particulier belang. Net zoals Locke stelde hij dat alle burgers gelijke rechten hadden, daar ze allemaal evenveel aan de staat hadden afgestaan.

Persoonlijk ben ik van mening dat de factor macht de hoofdrol heeft gespeeld in de vorming van de verschillende staten. Dit zou een verklaring kunnen geven voor de verschillen in staatsstructuur (verschillende structuren door verschillende machtsverhoudingen).

Wat is de verrechtvaardiging voor het bestaan van staten?

Staten ontleen hun legitimiteit aan het feit dat de mens er baat bij kan hebben door te leven in staatsverband. Een georganiseerde samenleving kan immers veel voordelen bieden door samenwerkingsmogelijkheden (de vorming van scholen bvb.).

De onderlinge verhouding van de burgers in de staat.

Burgers zouden als gelijkwaardigen moeten behandeld worden. Het egalitarisme komt inderdaad nadrukkelijk naar voor:

- in de natuur
- in de logica. Hiervoor hoeven we ons slechts te laten leiden door twee logische beginselen: 1^e Elke pasgeborene heeft van nature dezelfde rechten. 2^e Met het burger worden verliest elk kind evenveel: een gelijk deel van zijn natuurlijke vrijheid. Voor de staat moet elk kind bijgevolg evenwaardig zijn.
- in de contracttheorieën. Aangezien iedere burger hetzelfde heeft afgestaan aan de staat (een gelijk deel van zijn natuurlijke vrijheid) moet iedere burger ook juist hetzelfde van de staat terugkrijgen.

Het egalitarisme houdt in dat de staat geen individuele voorrechten mag creëren (rechten die slechts gelden voor bepaalde burgers), wel basisrechten moet waarborgen. Dit zijn namelijk de onvervreembare rechten van ieder mens, die beantwoorden aan basisnoden. In 1948 werden die rechten verzameld in een document: de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Dit kunnen we gerust een ethisch document noemen. Die tekst werd door de meeste landen ondertekend (ook door België). Ons land heeft echter, net zoals de meeste ondertekenaars, schaamteloos die verbintenis verkracht.

Een zeer verkorte versie van dit contract.

Art.1. Alle mensen worden vrij en gelijk in rechten geboren (hiermede worden de natuurrechten beklemtoond, statuten veroordeeld).

Art.2. Iedereen heeft aanspraak op alle rechten en vrijheden, zonder enig onderscheid van welke aard ook (dit omschrijft en benadrukt art.1)

Art.7. Allen hebben aanspraak op gelijke bescherming tegen iedere achterstelling in strijd met deze verklaring (dit benadrukt nogmaals het egalitarisme).

Art.12. Niemand mag in zijn goede naam of eer aangetast worden (dit houdt wel een beperking in van de vrije meningsuiting, echter weet men dat de vrijheid slechts een relatieve waarde is).

Art.22. Eenieder heeft recht op maatschappelijke zekerheid (hier schendt het Belgisch S.Z.S. dit verdrag).

Art.25. Iedereen heeft recht op een levensstandaard die hoog genoeg is voor de gezondheid en het welzijn van zichzelf en zijn gezin (erg genoeg, een lachertje in België).

In die verklaring wordt duidelijk de gelijkwaardigheid van de burgers beklemtoond, dit in tegenstelling tot de Belgische sociale wetgeving waar de ongelijkwaardigheid van de burgers sterk wordt benadrukt.

Basisrechten zijn rechten die iedereen op basis van zijn mens-zijn toekomen: het zijn fundamentele rechten. Fundamenteel staat voor humaan. Dit beduidt dat elke burger in de eerste plaats mens is, slechts secundair burger. Deze rechten staan uiteraard boven de burgerrechten. In se houden ze in dat elke burger onvoorwaardelijk respect verdient en als doel op zich beschouwd dient te worden. Daar deze waardigheid onvoorwaardelijk is, is ze ook onaantastbaar. Dit is de kerngedachte van de ethiek...en toch wordt ze voortdurend geschonden, ook in België. We hoeven maar na te gaan hoe armen behandeld worden. Die werkelijkheid lijkt me zó onwaarschijnlijk, dat ik, slechts het feit dat niemand in het parlement zich persoonlijk voor al die ellende verantwoordelijk voelt, als reden voor een non-interventie kan opgeven.

De staat zou voor iedereen, zonder uitzondering, moeten zorgen, daar het tegenover elke burger een gelijke verantwoordelijkheid draagt. Wie zegt, nationale staat, zegt tevens nationale collectiviteit, en dit staat haaks op discriminatie.

De staat haalt trouwens voordeel uit de gelijke behandeling: hoe meer de burgers als gelijken worden behandeld, hoe meer ze zich als goede burgers zullen gedragen. Het is inderdaad moeilijker zich "slecht" te gedragen tegenover iemand die goed is voor jou dan tegenover iemand die je slecht behandelt.

Welke invalshoek ook gekozen wordt, steeds komt men tot dezelfde conclusie: alle burgers moeten op gelijke wijze behandeld worden. Een land kan voor de burgers slechts als vaderland ervaren worden als iedereen er dezelfde rechten heeft. Elke burger moet zich als kind van de staat voelen.

Het is maar al te duidelijk dat de staat slechts dan ethisch handelt, als hij ook het algemeen belang nastreeft. Het verlenen van torenhoge pensioenen aan een bevoorrechte klasse is zeker het algemeen belang niet behartigen, integendeel zelfs, daar er onterecht middelen aan de gemeenschap onttrokken worden. Abstractie gemaakt van de begunstigden, hebben alle andere burgers er nadeel bij. Bij gelijkheid van condities is een recht dat niet voor iedereen geldt, slechts een voorrecht, een ten onrechte gekregen voordeel.

Het geven van voorrechten is typisch voor staatsvormen waar niet het algemeen belang prevaleert, maar wel het eigenbelang. Basisrechten worden dan zelfs in vraag gesteld, de ongelijke behandeling tot wet verheven. De oorspronkelijke gelijke mens wordt nu bij wet een ongelijke burger, een tweederangsburger. Er heerst dan sociale verdeeldheid, een gesegmenteerde maatschappij, die door de binding van het sociale met het economische, ook minder performant zal zijn.

De participatie draagt de kiem in zich van de ondergang van een land. Hetgeen de participatie nóg walgelijker maakt is de verwaandheid van vele bevoorrechten die hun voordelen als rechtvaardig beschouwen. Hierbij vergeten ze dat medeburgers wel moeten instaan voor de financiering van die voorrechten, daaronder ook minder begoeden. De staat kan onmogelijk bijzondere voordelen toekennen aan sommigen, zonder een groter nadeel te berokkenen aan anderen. Het is de wereld op zijn kop zetten als arbeiders waarvan het loon kleiner is dan bepaalde pensioenen, een deel van hun loon moeten afstaan aan die bevoorrechte gepensioneerden (dit via belastingen). Groepen die profiteren van bestaande sociale wantoestanden hebben natuurlijk steeds gepoogd die te rechtvaardigen:

- hetzij door die voor te stellen als een door God gewild gegeven (de religieuze verrechtvaardiging).
- hetzij als een logisch gevolg van een eerlijke concurrentiestrijd (de liberale verrechtvaardiging)
- hetzij als een door traditie verworven recht (de historische verrechtvaardiging)

Steeds is de staat hierbij de hoofdschuldige, daar hij praktisch de enige is die doeltreffende tegenmaatregelen kan nemen. Het waanzinnige is dat ook de staat, integendeel, wantoestanden creëert.

Hoe gebeurt die discriminatie? Welk mechanisme gebruikt de staat om gelijke burgers toch ongelijk te behandelen?

In onze Belgische wetgeving wordt de mens-arbeider, de mens-bediende, enz... niet in de eerste plaats beschouwd als mens, zoals het zou moeten, maar als arbeider, bediende, enz... Neemt men als ijkpunt de "mens", dan kan aan niemand een speciaal voordeel gegeven worden, daar iedereen in gelijke mate "mens" is. Daarom deelt men de bevolking in groepen in, waardoor het individu nu niet meer als mens (als subject, als doel op zich) beschouwd wordt, maar als deel van een groep (als object). Een totale immorele handelswijze. Door dan ongelijke rechten te verlenen aan de verschillende groepen, kan men ook ongelijke rechten geven aan de verschillende individuen. In België is men in die discriminatie het verst gegaan: alleen in België vormen zelfstandigen een afzonderlijke groep, met uiteraard een afzonderlijk (minderwaardig) statuut. Merkwaardig toch dat België voor die schrijnende discriminatie door de Europese Unie niet op de vingers wordt getikt. Misschien is er toch een reactie gekomen van de Europese top daar, totaal onverwachts, in 2008 ook voor zelfstandigen tegemoetkoming voor de zogenaamde "kleine risico's" werd verleend. Actieve zelfstandigen hebben er wel een enorme prijs moeten voor betalen: meer dan 5% van hun netto inkomen! Vergelijk dit met de 3% die de andere groepen moeten betalen voor de ganse verzekering "ziekte en invaliditeit". In se bestaat er slechts één statuut: dit van mens-zijn. Alle andere in elkaar geknutselde artificiële stelsels zijn slechts uitgedokterd om bepaalde groepen te bevoorrechten, andere groepen te benadelen. Het is spijtig genoeg niet alleen Faust, die zijn ziel aan de duivel heeft verkocht.

Die wantoestanden zijn slechts mogelijk als het morele wordt gemarginaliseerd, het eigenbelang (het natuurlijk ik) de bovenhand heeft op het algemeen belang.

Door de noodlottige scheiding van het politieke en het ethische heeft de staat zich gedegradeerd tot immorele instelling, waar volgens o.a. Locke en Augustinus, de burger zelfs opstandig tegen mag optreden. Het is jammer, maar al te duidelijk, dat veel staten, die feitelijk waarden moeten uitdragen, zichzelf ontwaarden.

Immorele wetten kunnen er slechts komen, indien bepaalde voorwaarden vervuld zijn:

- 1^e een groot machtsverschil tussen de verschillende socio-professionele groepen.
- 2^e een gering ethisch gehalte van zowel politici als van de heersende groepen.

De wetgever moet inderdaad zo immoreel zijn, dat hij een nochtans ondertekend contract negeert (het Universeel Verdrag van de Mensenrechten), daarenboven de grondwet beschouwt als een overtollig vodge papier, een pro forma gegeven zonder inhoudelijke waarde.

Het verleden van een land zou een rol kunnen spelen: landen met een feodaal verleden blijken immoreler te zijn. Ook de beleden godsdienst blijkt van groot belang: zo zal het gelijkheidsideaal van het protestantisme ethisch positief, de nadruk op de verscheidenheid in islam en katholicisme een negatieve inwerking hebben.

Om die onrechtvaardige wetten nog een schijn van rechtvaardigheid te geven gebruikt men allerlei drogredenen. Een voorbeeld: een zelfstandige krijgt in België minder kinderbijslag. Daar men hiervoor natuurlijk geen zinnige reden kan vinden, heeft men er dan maar twee onzinnige bedacht. Eerste drogreden: dit "kindergeld" is geen recht van het kind (indien wel, zou elk kind niet op gelijke wijze worden behandeld en dit wil men uiteraard niet toegeven), maar van de ouders. Net alsof het voor het kind een verschil uitmaakt of die kindertoeslag een recht is dat hem persoonlijk toekomt, dan wel zijn ouders. Praktisch gezien wordt hij hoe dan ook benadeeld, gediscrimineerd, terwijl hij hoegenaamd geen enkele verantwoordelijkheid draagt voor die benadeling. Tweede drogreden: de zelfstandige betaalt minder sociale bijdragen. Een leugen, zoals blijkt uit het hoofdstuk S.Z.S.

De Politieke Systemen.

Feitelijk zijn er twee politieke systemen die lijnrecht tegenover elkaar staan. Volgens het ene systeem moet de staat veel doen, maar dan ook, uiteraard, veel nemen. Dit is het linkse standpunt. Volgens het andere systeem moet die actie beperkt zijn. Dit is het rechtse standpunt. Dyson deelde daarom de landen in twee groepen in:

- 1) Staatsgecentreerde landen (landen die veel acties ondernemen)
- 2) Maatschappijgecentreerde landen (deze met beperktere acties)

In de eerste groep wordt gestreefd naar voorrechten en wordt veel van de burgers afgenomen. Dit zijn dan vooral linksgeoriënteerde landen. Het verband tussen veel geven en veel nemen is duidelijk: men moet natuurlijk veel van de gemeenschap afnemen om veel voorrechten te kunnen geven. In de tweede groep wordt enkel gestreefd naar basisrechten.

Dat maatschappijgecentreerde landen een morelere onderbouw hebben is duidelijk. Streven naar basisrechten is streven naar het algemeen belang, zich afzetten tegen voorrechten. In die landen ontstaan gemakkelijk banden met de burgers, alsook tussen burgers onderling, waardoor burgerrechten zich kunnen ontwikkelen en een homogene maatschappij kan ontstaan, dat op zijn beurt leidt naar meer welvaart en welzijn. Van het grootste belang hierbij is dat de burgers de rechtvaardigheid belichaamd weten in de staat. Die rechtvaardigheidszin wordt dan bij de burgers verinnerlijkt (zie het collectief bewustzijn), waardoor de ganse samenleving ethisch groeit.

Ten tijde van het Oude Rome wist men dit reeds en golden: de gravitas (het verstandig kunnen oordelen), de pietas (het gewetensvol handelen) en de simplicitas (de eenvoudige levenswijze), als noodzakelijke eigenschappen van politieke leiders.

In tegenstelling met morele wetten veroorzaken immorele wetten heterogeniteit, een alles-voor-mij, niks-voor-de-ander mentaliteit, waarbij de ander niet meer als iets waardevol wordt erkend. De staat degradeert zich dan van dragende morele kracht naar object van uitbuiting (want immoraliteit leidt altijd naar een of andere vorm van uitbuiting). Het is dus van essentieel belang dat de staatsmacht beperkt wordt door de ethiek (zie verschil morele rechtvaardigheid en formele rechtvaardigheid). Als aan een abstracte, collectieve constructie zoals de staat een hogere waarde toegekend wordt dan de ethiek, belandt men gemakkelijk in

een totalitair denkbeeld van de staat. Het individu wordt dan niet meer als doel, maar slechts als middel beschouwd. Ter staving zijn er voorbeelden in overvloed: de slavernij was ooit legaal (slechts verboden in 1885 met de Congo-akte), genocide ooit legaal in nazi-Duitsland, zuiveringen (dit zijn dan dikwijls terechtstellingen) ooit wettelijk onder Lenin en Stalin, net zoals ze dit waren met de “Culturele Revolutie” van Mao.

Spencer heeft die twee staatsvormen van Dyson nader omschreven. Hij noemt ze de militaire maatschappij en de industriële maatschappij. In de militaire maatschappij worden waarden opgelegd. De sociale samenwerking is verplicht en wordt door de staat afgedwongen. Er is overheersing van het politieke op het economische. Dit is het linkse maatschappijtype. Het vergt, zoals links het ook wil, een sterke staat (sterk houdt feitelijk in: niet aan ethische regels gebonden). Hier is de staat het doel, de burger slechts middel. De burger is onderdaan, dit terwijl deze alleen onderdanig moet zijn aan de rechtvaardigheid. Er ontstaat een maatschappij van heersers en overheersten (Hegel zou spreken van meesters en knechten). In de industriële maatschappij worden waarden aangereikt. De sociale samenwerking gebeurt op vrijwillige basis. Er is overheersing van het economische op het politieke. Dit is het rechtse maatschappijtype. De staat heeft een ondergeschikte rol. Hij staat ten dienste van de burgers, heeft een dienstverlenende functie. De burger is hier doel, de staat slechts middel. In dit stelsel voelt de burger zich een volwaardig lid van de samenleving. Volgens Spencer gaat de militaire maatschappij gedurende het evolutieproces over in de industriële maatschappij. Dit is juist gebleken: uiterst links is bijna overal verdwenen en gematigd links is naar het centrum opgeschoven.

Met de moraliteit als leidraad is het duidelijk dat de militaire maatschappij verkeerd is: het individu moet centraal staan, niet de staat.

De staat bezit het monopoly over de macht. Daar de meeste filosofen een enorme angst hebben voor de factor macht, hebben ze steeds de staten gewantrouwd. Alhoewel men om het goede te doen ook over macht moet beschikken, identificeerden ze macht met machtsmisbruik. Voor lord Acton, een geschiedkundige, had macht altijd geleid naar machtsmisbruik, absolute macht naar absoluut machtsmisbruik. Dit is slechts mogelijk omdat de macht geperverteerd wordt door het streven naar eigenbelang. Dit blijkt o.a. duidelijk uit de evolutie van maatschappelijke bewegingen: zolang die grotendeels machteloos zijn, blijven ze trouw aan hun beginselen. Eens ze een machtspositie hebben verworven, treedt er een geleidelijk verval op van die beginselen. Dit is bvb. duidelijk merkbaar met de evolutie van de Katholieke Kerk. Zolang die geen machtsinstrument was, streefde ze een hoger doel na (de naastenliefde). Eens ze voldoende macht verkreeg werd dit nobel doel slechts als middel meer gebruikt om de bestaande macht te vergroten. Hetzelfde gebeurde met de socialistische beweging. Zolang deze geen politieke macht bezat leverde ze prachtig werk: de verbetering van het lot van de arbeiders. Eens aan de macht (in België vanaf 1910) werden haar etatisme en haar machtshonger een minpunt voor het land. De roep om een rechtvaardige maatschappij verstompte en werd vervangen door een roep om een maatschappij met voorrechten.

Filosofen hebben dan ook gepoogd die staatsmacht te beknotten. Locke in Engeland, Montesquieu in Frankrijk, Madison in de V.S. pleitten voor een splitsing van de staatsmacht in drie afzonderlijke delen: de wetgevende macht, de uitvoerende macht en de rechterlijke macht. Die drie machten moesten elkaar controleren en verhinderen dat één macht de bovenhand kreeg. Daarbij werd een grondwet opgesteld. Deze dient dus om de staatsmacht in te perken (niet om de rechten van de burgers te beknotten, integendeel zelfs). Om de naleving van de grondwet te controleren werd daarenboven een speciaal hof opgericht: het Grondwettelijk Hof. Echter bezit dit Hof bijna nergens een dwingende bevoegdheid. Het is dus grotendeels

waardeloos (niet echter in de V.S., waar aan de grondwet een “Bill of Rights” gevoegd is, die de macht van de staat inperkt. Dit wordt gecontroleerd door “The Old Nine”, een grondwettelijk hof, dat wél een bindend oordeel kan vellen). In de meeste landen blijkt de grondwet slechts een papieren tijger te zijn, krachteloos, dus ook feitelijk nutteloos. Ontworpen om de macht van de politiciers in te perken, is ze door die politiciers totaal ontkracht.

De macht is alom tegenwoordig:

- In de natuur: hier bepaalt het verschil in macht, het predator of het prooi zijn, de pikorde, de eetorde, wie het α -mannetje is, enz.
- In de intermenselijke verhoudingen. Hier komt hij nadrukkelijk naar voren wanneer er concurrentie bestaat: twee mensen kunnen elkaar als vijanden beschouwen en eventueel macht gebruiken, als ze beiden hetzelfde willen, maar slechts één het kan bekomen. Dit zal dus vooral het geval zijn voor materiële dingen. Het geestelijke kan door iedereen nagestreefd en eventueel bekomen worden. In onze westerse traditie is door het christendom (met zijn nadruk op de naastenliefde) het geestelijke ver boven het materiële verheven. Meestal terecht: streeft ge naar hetzelfde materieel goed, zijt ge concurrenten, streeft ge naar hetzelfde geestelijk goed, zijt ge bondgenoten. Het materiële scheidt, het geestelijke kan verenigen.
- In godsdiensten: in het judaïsme bvb. werd de oorlogsgod Jehovah verkozen tot enige aanbeden God omdat hij de meeste macht bezit. Alleen Hij kon zorgen voor overwinningen van de joden. Zie ook de kerkelijke ban, de aflaten, enz.
- In de economie (zie dit hoofdstuk).
- In (uiteraard) de politiek. Voor Marx is politieke macht in eigenlijke zin, de georganiseerde macht van één klasse ter onderdrukking van een andere klasse (tekst uit het communistisch manifest).

De verhouding individu-staat is al té ongelijk: bijna alle macht is bij de staat en tegen die almachtige staat is het individu praktisch machteloos. Als men door de staat onrechtvaardig behandeld wordt, kan men nergens terecht (zie de dokter door kanker aangetast, zie het geval Van Coillie in Oostende (ten onrechte veroordeeld voor fraude en daardoor failliet gegaan, werden de gebroeders slechts tientallen jaren later in eer hersteld!))

Adler (1870-1937) was de psycholoog die de factor macht nadrukkelijk naar voren bracht. Hij verwierp de theorie van zijn leraar Freud, die aan de seksualiteit een overheersende rol toebedeelde. Voor Adler was het de wil tot macht, die het belangrijkste is. De realiteit geeft hem gelijk: steeds maar vergelijken mensen zich met elkaar en proberen ze de beste te zijn (en daardoor meer macht te bezitten). Dit kan op twee manieren: door de eigen capaciteiten te vergroten (de moeilijke weg) of door de betere naar beneden te halen, dit vooral door het verspreiden van leugens en door achterklap. Volgens Adler zijn die mens-mens verhoudingen zo belangrijk dat het aanvoelen van een gebrek aan macht kan leiden tot een geestelijk ziek zijn. Op zijn beurt kan dit oorzaak zijn van een fysisch ziek worden (heel veel gastro-intestinale stoornissen hebben een geestelijke oorsprong). Om fysisch gezond te blijven, moet ook de geest gezond blijven. De Romeinen wisten dit reeds, vandaar het gezegde: mens sana in corpore sano (een gezonde geest in een gezond lichaam). Men moest trachten beide gezond te houden. Hetgeen geldt voor individuen, geldt ook voor de maatschappij: de leden van de maatschappij moeten een gezond geheel vormen, dit is een homogeen geheel. Cruciaal hiervoor is het streven naar een zo groot mogelijke gelijkheid. Persoonlijk deel ik de mening van Aristoteles, die stelde dat om werkelijk vrienden te zijn, er veel onderlinge gelijkenissen moeten bestaan. De staat moet dus ongelijkheden in de samenleving zoveel mogelijk wegwerken. In ieder geval geen bijkomstige ongelijkheden creëren. Net zoals het thermodynamisch rendement van machines door wrijving beperkt wordt, zo ook zullen de productieprocessen in de samenleving door sociale wrijving ondermijnd worden. Er is

optimale eenheid in de maatschappij nodig om een hoog rendement te bereiken en dit zowel op economisch, als op sociaal gebied.

Voor Spinoza en Hobbes was de macht een zó belangrijk element, dat ze recht en macht gelijk stelden: diegenen met de meeste macht hebben ook de meeste rechten.

Welke sociale ongelijkheid ook onderzocht wordt, steeds blijkt een wanverhouding in macht er de oorzaak van te zijn. Nemen we als voorbeeld de ongelijkheid van de vrouw ten opzichte van de man. Waarschijnlijk was in primitieve samenlevingen het verschil in fysieke kracht de oorzaak van de onderdrukking van de vrouw. Later werd ze in veel samenlevingen (zoals de Oudgriekse bvb.) als algemeen minderwaardig beschouwd. Als inferieur wezen kon ze uiteraard geen hogere functies waarnemen en bijgevolg moest ze niet geschoold zijn. De ene achterstelling volgde op de andere, met een minderwaardigheidsgevoel als gevolg. Samen met de geringere scholingsgraad is het de onderdanige positie van de vrouw die m.i. de oorzaak is van haar veel geringere prestaties op zowel wetenschappelijk gebied als op kunstgebied. Naar mijn mening is een onderdanig mens nooit creatief. Dit is een volgzaam persoon, iemand die zelf niets schiept. De factor macht heeft ons dus gespeend van de vrouwelijke inbreng in de vooruitgang.

Het is logisch dat de macht, zó belangrijk zijnde, ook bewonderd wordt. Zo worden o.a. Alexander de Grote, Karel de Grote, Napoleon verheerlijkt, alhoewel ze stuk voor stuk misdadigers geweest zijn.

Verliezen (een blijk van een gebrek aan macht) heeft altijd een pejoratieve betekenis. Zelfs in ons taalgebruik wordt de macht bewierookt. Zo zal een zin als: Brugge F.C. velt Anderlecht een appreciatie inhouden voor de overwinnaar, terwijl iemand vellen meestal immoreel is.

Bovenal mogen we niet vergeten dat slechts door gebruik van macht onrecht kan geschieden. Door het machtsmisbruik van de staten komt men logischerwijze tot het besluit dat de macht van de staat beperkt zou moeten worden tot het naleven van ethische regels. Zo stelt professor Eyskens, Mark, dat aangezien de eerbiediging van de mensenrechten boven de staatssoevereiniteit staat, de mensenrechten niet uitsluitend toevertrouwd kunnen worden aan de staat. Elk sociaal beleid zou onder toezicht moeten staan van een supranationaal ethisch hof, dat daarbij ook effectief zou moeten kunnen optreden.

De staat kan enorm veel kwaad veroorzaken, veel meer dan de verzamelde burgers samen. Het is dus zaak die staatsmacht in te perken. Nietzsche had dit duidelijk ingezien en bestempelde de staat als het koudste van alle monsters, het monster der monsters. De staat heeft inderdaad geen verantwoordelijkheid, geen geweten. Dikwijls heb ik de indruk dat politici zich volledig afgezogen hebben van de moraliteit.

Zolang de kerk nog een grote maatschappelijke rol speelde bestond nog een tegenkracht voor die staatsmacht. Met de secularisatie en het wegvallen van die macht zijn politici nu theoretisch onnipotent. Praktisch zijn ze dit echter niet in een democratie, daar ze steeds rekening moeten houden met het stemgedrag van de burgers. Om dit stemgedrag te manipuleren, hebben de meeste politici het moreel recht gemanipuleerd. Zo ontstond een inhoudelijk verschil tussen het moreel recht en het formeel recht.

Terwijl het rechtvaardige, het politieke zou moeten bepalen, gebeurt in de werkelijkheid het omgekeerde: het politieke bepaalt het rechtvaardige. Het gevolg is dat het rechtvaardige in alle landen niet dezelfde inhoud heeft, het zijn universalistisch aureool kwijtgespeeld is, het daarenboven zijn waarheidsideaal verloren heeft. Zo ontstond een nieuwe soort rechtvaardigheid: de formele rechtvaardigheid. Niet hetgeen inhoudelijk rechtvaardig is, wel hetgeen politiek het meest lonend is, wordt nu als zijnde rechtvaardig voorgesteld. Uiteraard leidt dit tot de ergste wantoestanden, zoals eerder reeds is vermeld. Thomas Morus (1478-1535) had nochtans reeds het verband tussen de ethische inhoud van bestaande wetten en de maatschappelijke structuur vastgelegd: een "goede" maatschappijstructuur was slechts

mogelijk met ethische wetten. Voor Thomas Morus is het grootste gebrek van de wetgever het ontbreken van een ethische code. De staatsmacht zou dus steeds door de ethiek beperkt moeten worden. Dat politici en advocaten absoluut het formele recht boven het morele recht willen plaatsen, kan m.i. slechts omdat ze immoreel willen handelen. Nochtans is de kern van de politiek het uitvaardigen van ethische wetten. Alleen op die wijze zal zowel de individuele burger als het geheel van de maatschappij er beter bij worden, zal ook een homogene samenleving kunnen ontstaan. De politiek zou zo een publieke realisatie van een zinvol leven voor zijn burgers zijn.

Al te veel is het formeel recht door de staten gebruikt geweest om de machtsuitoefening in termen van recht te formuleren. Zo wordt het rechtssysteem als instrument gebruikt om sociale wantoestanden af te dwingen. Marx betoogde met reden dat alleen de staatsmacht kon ontsnappen aan het morele recht. Het formele recht ontstaat vooral als de staatsmacht groot is, en dit is het geval bij grote sociale onevenwichten. Wederom gaan mijn gedachten naar Aristoteles en zijn theorie over de evenwichtstoestand als ideale toestand. Slechts als er veel evenwicht heerst in de samenleving zal de staatsmacht ingeperkt kunnen worden en zal ook een ethischere maatschappij kunnen ontstaan. Dit sociaal evenwicht veronderstelt het bestaan van een heel grote middengroep. Een maatschappij met héél weinig armen en weinig rijken. Rechtspositivisten en veel staatslieden zijn echter niet zo ethisch als Aristoteles en streven het eigenbelang na. Ze stellen dat het formele recht zich niet moet conformeren aan het morele recht. Uiteraard is dit een foutieve zienswijze. Met Aristoteles kunnen we stellen dat het samengaan van de deugden van de goede burger en die van de goede mens slechts mogelijk is in een ethische staat. Alleen in dit geval kan het individu zich maximaal ontwikkelen en daardoor een maximale bijdrage leveren aan het geheel. Terecht stelt Aristoteles dat als moreel recht en formeel recht niet samenvallen, de burger zich moet laten leiden door het morele recht. Het is natuurlijk evident dat geen enkele staatswerking mogelijk zou zijn, indien we alleen maar zouden gehoorzamen aan wetten waarmede we zouden instemmen, maar anderzijds zou geen enkele wet aanvaardbaar zijn, indien we uit gehoorzaamheid zouden afzien van de rechtvaardigheid. De politieke gemeenschap moet dus in de eerste plaats een morele gemeenschap zijn. Voor Augustinus was een staat ten andere niet meer dan een roversbende, indien ze zich boven de morele wetten stelde. Ongetwijfeld zullen veel benadeelden er net zó over denken. Het is in ieder geval duidelijk dat niet het bestaande (de formele rechtvaardigheid), maar het juiste nagestreefd moet worden (de morele rechtvaardigheid).

Staten streven steeds naar maatschappelijke orde, want dan is hun macht het meest effectief. Wanorde daarentegen tast hun macht enorm aan. De staat zal bijgevolg steeds streven naar een homogene maatschappij. Dit kan op twee manieren: ofwel wordt ze afgedwongen (in de militaire maatschappij van Spencer), maar dan is ze kunstmatig, onstabiel. Ofwel ontstaat ze op spontane wijze en is ze stabiel.

Het is merkwaardig vast te stellen dat het gedachtegoed van Nietzsche (de nihilist) overgenomen werd door de meeste landen, alhoewel zijn theorie uitblinkt van immoraliteit en hardvochtigheid:

- het streven naar ongelijkheid (in België werd dit ideaal van Nietzsche gerealiseerd door de vorming van kunstmatige standen met verschillende statuten)
- de verwerping van alle mededogen (zie hoe in België er voor de armen niks wordt gedaan, een deel van de bevolking dergelijk slecht statuut hebben dat de armoede hen steeds beloert)
- het uitbuiten van de zwakke groepen (als voorbeeld in België kan men de talrijke onrechtvaardige taksen ten laste van de zelfstandigen aanhalen)

De taken van de staat

Algemeen kan men stellen dat aangezien de zin van het individueel leven het gelukkig zijn is, dat anderzijds de staat, idealiter, ten dienste moet staan van de burgers, het de taak van de staat is de omstandigheden te scheppen waarbij de burgers het best het geluk kunnen bereiken. In de allereerste plaats dus het opheffen van de fysiologische noden (de bevrediging van het natuurlijk ik) en bijgevolg vooral het bannen van de armoede. De staat moet dus helpen het nationaal inkomen zo hoog mogelijk te krijgen en zorgen voor een ethische herverdeling. Deze principes zou men moeten terugvinden in de staatsbestedingen. Die kan men onderverdelen in twee gans verschillende delen:

1^e de overheidsinvesteringen. Bvb. wegenwerken, onderwijs, gezondheidszorg, enz. Veelal sorteren die op termijn terugverdieneffecten.

2^e de overheidsconsumptie. De belangrijkste twee componenten zijn hier

a) De ambtenarij (deze is meestal weinig rendabel en zou logisch gezien zo klein mogelijk gehouden moeten worden).

b) De sociale uitkeringen. Heel nuttig, indien het op ethische basis gebeurt (zie het Haavelmo-effect).

Het is maar al te duidelijk dat als de staat de keuze heeft tussen een vermeerdering van de investeringen en een vermeerdering van de ambtenarij, ze het eerste moet kiezen (België heeft nochtans, hoe onwaarschijnlijk, hoe onethisch en hoe idioot ook, meestal gekozen voor een stijging van het aantal ambtenaren. Dit is een prachtig voorbeeld hoe partijpolitieke belangen, het algemeen belang overstijgen.). Terwijl investeringskosten eenmalig zijn en intresten opleveren door het stimuleren van de groei, komen de meerkosten van het grotere ambtenarenleger ieder jaar terug en heeft het daarenboven een negatief effect op de groei. Uiteraard moeten ook de andere primaire noden van de burgers verholpen worden. Dit door rechtvaardige wetten op te stellen, zelf een voorbeeldfunctie te vervullen en de orde in het land te handhaven. Zo zal de staat schepper zijn van meerwaarden, zowel materiële, geestelijke als sociale.

De staatsvormen.

Historisch gezien is een evolutie merkbaar van de macht toebehorend aan één individu naar die verdeeld over de ganse volwassen bevolking. De eerste staatsvorm was de monarchie (van het Griekse monos: een, en arkhein: heersen) .Veelal is die erfelijk. Er bestaan twee soorten monarchieën: absolute monarchieën, waar de macht absoluut is en constitutionele monarchieën, waar de macht van de monarch vastgelegd is in de grondwet en meestal zeer beperkt is (in België bevoorbeeld, alleen een vetorecht).

Vervolgens ontstond de oligarchie (van het griekse oligos: weinig en arkhein). Hier is de macht in handen van enkelen uit een bevoorrechte klasse. Verder ook de aristocratie (van het Griekse aristeus: beste, en kratein: heersen). Die staatsvorm gaat uit van de stelling dat de meest bekwamen het land moeten besturen. De bekendste adept was Plato. Deze deelde de burgers in drie groepen in: diegenen met een gouden ziel, deze met een zilveren ziel en deze met een bronzen ziel. Een andere belangrijke voorstander van de aristocratie was Nietzsche, met zijn verheerlijking van de übermensch. Tegenwoordig wordt de democratie (van het Griekse demos: volk, en kratein: heersen) als de ideale staatsvorm beschouwd.

De Democratie

Alle mensen zijn gelijk, uitgezonderd in de werkelijkheid. Men weigert te erkennen dat de uitsluiting deel uitmaakt van het systeem.

Finkielkraut

De beste definitie van democratie komt waarschijnlijk van Abraham Lincoln: een staatsvorm met een regering van het volk, door het volk, voor het volk. Het is moeilijk het volkseigen karakter van de democratie beter vast te leggen.

Volgens De Tocqueville (de filosoof die waarschijnlijk de gelijkheid het diepst heeft geanalyseerd) is het hoofdkenmerk van de democratie, de gelijkheid, alhoewel hij anderzijds wel een onderscheid maakte tussen vrijheidsdemocratieën en gelijkheidsdemocratieën. Zijn idee is wel logisch: als we uitgaan van de grondrechten van het individu, die stellen dat iedereen vrij en gelijk in rechten geboren is, volgt dat iedereen evenveel recht heeft de wetten te maken. Zijn stelling dat gecentraliseerde (=parlementaire) democratieën, slechte democratieën zijn is dan ook logisch: wetten worden in dit geval door een zeer kleine groep bepaald. Daarbij wordt een politieke elite gevormd, terwijl de democratie, inhoudelijk, naar grotere gelijkheid streeft.

Historisch gezien, is een progressieve versplintering van de macht duidelijk merkbaar. Reeds vanaf het einde van de 9de eeuw is de vermindering van de macht van de Frankische keizers een evident gegeven. Die afbrokkeling van de macht heeft zich dan onophoudelijk en overal verder gezet. De verschillende democratische evolutievormen die België gekend heeft zijn daar een mooi voorbeeld van. In 1831 was slechts 1% van de bevolking stemgerechtigd. Men moest behoren tot het mannelijk geslacht en daarenboven voldoende belastingen betaald hebben. Dit was een gevolg van het denken van Locke, die stelde dat de voornaamste taak van de staat het beschermen van het bezit van zijn onderdanen was, daar die het gebruik van geweld aan de staat hadden overgedragen. Enkel was geweld van de burger toegelaten om zijn leven of dit van een ander te beschermen (dus niet om zijn bezit te beschermen). De bezitloze moest bijgevolg niet beschermd worden en had dan ook geen stemrecht. In 1893 ontstond het meervoudig mannelijk stemrecht. Alle volwassen mannelijke burgers waren stemgerechtigd, echter bezat de meer begoede meerdere stemmen. Pas in 1919 werd het enkelvoudig mannelijk stemrecht ingevoerd. In 1948 kregen vrouwen eindelijk het recht een stem uit te brengen. Het algemeen stemrecht was ook in België geboren (wel als een van de laatste Europese landen). De evolutie naar steeds verdere verdeling van de macht is duidelijk. De macht, eerst in handen van een bepaalde leidende klasse (een kleine groep), evolueerde, vooral vanaf 1919 naar het in handen krijgen van de macht van de massa. In 1919 gebeurde een werkelijke machtswissel. Dit had uiteraard enorme maatschappelijke gevolgen. Terwijl vóór 1919 een bepaalde minderheidsgroep bevoordeeld werd door de parlementsleden (denken we maar hoe streng stroperij bestraft werd), kregen nu de grote groepen meer en meer rechten.

De verschillende soorten indelingen van de democratie

1^e Naargelang wie de wetten stemt.

- a) De rechtstreekse democratie: alle burgers kunnen voor of tegen een wetsvoorstel stemmen, door middel van referenda. Dit was de eerste democratievorm, op zeer gebrekkige wijze toegepast in Athene in de 6e en 5^e eeuw vóór christus. Feitelijk kan men hier moeilijk spreken van een democratie, daar vrouwen, slaven, metoiken geen stemrecht hadden. Nu komt ze slechts voor in Zwitserland en in de staat Californië.
- b) De onrechtstreekse democratie (nog parlementaire democratie of representatieve democratie genoemd). Dit is dus verreweg de meest voorkomende vorm. De burgers bepalen wie, in hun plaats, wetten gaan uitvaardigen.

2^e Naargelang democratieën gestut zijn op waarden of niet.

- a) inhoudelijke democratieën (morele democratieën). Deze zijn gebaseerd op de idealen van de Franse Revolutie: de vrijheid, de gelijkheid, de broederlijkheid (dat in se naar solidariteit verwijst). Deze idealen zijn de natuurrechten van elk levend wezen, aangevuld met een waarde (de broederlijkheid) die de natuurrechten inperkt, zodat de rechten van de ene niet in botsing komen met deze van de anderen. Aanvankelijk had men in plaats van de fraternité, geopteerd voor de equité (de billijkheid). Die laatste waarde is veel objectiever te bepalen en bijgevolg superieur.

De morele democratie streeft het algemeen belang na, en zorgt aldus voor maximale welvaartsstijging. Door dit streven naar het algemeen belang laat het zich leiden door ethische motieven en zet het zich af tegen participatie.

- b) formele democratieën (feitelijke democratieën). Deze laatste groep zouden we ook inhoudloze democratieën kunnen noemen. Ze steunen inderdaad op geen enkele waarde en zijn ten gronde dus waardeloos. Het stemrecht is reeds voldoende om tot die groep te behoren. Deze democratieën streven het belang na van de grootste groepen. Ze vertegenwoordigen het particulier belang en remmen aldus de welvaartsstijging. Particuliere belangen mogen echter uiteraard door de staat niet nagestreefd worden. Dit zijn immers privé aangelegenheden. Aangezien in dergelijke staten de machtige groepen over alle macht beschikken, zijn de zwakke groepen machteloos, machtsmisbruik is dan bijna onvermijdelijk. Formele democratieën dragen de kiem in zich van de immoraliteit. In de formele democratie laten wetten zich leiden door het eigenbelang, niet door een hoger principe. Die wetten leven een eigen leven, dat meestal een immoreel leven is.

Van het grootste belang is de factor macht in dit soort democratieën (hoe meer macht, hoe meer machtsmisbruik). Wie zegt vermeerdering van de macht (vooral door linkse partijen nagestreefd) zegt centralisatie van die macht. Het onpersoonlijk karakter van die gecentraliseerde democratie heeft als gevolg dat veel burgers zich machteloos voelen tegenover die sterke, maar onzichtbare staat, zich ook niet verbonden voelen met het beleid en zich terugtrekken in hun private sfeer. Hetgeen in een maatschappij nagestreefd moet worden, de versterking van de homogeniteit, wordt hier tegengewerkt. Het is zelfs zo dat in veel formele democratieën de burger zich niet alleen machteloos voelt, hij het feitelijk ook is. Voor de overheid is de enkeling immers totaal belangloos, daar die toch geen invloed heeft op haar

machtspositie. Dat iemand doodvriest, omdat hij geen dak boven zijn hoofd heeft, zal misschien een politiker persoonlijk raken, de partij zeker niet. Dit is voor haar een gewoon fait divers. Nochtans is hier iemand gestorven, die niet moest doodgaan. Het was voldoende geweest een eerlijker sociaal stelsel uit te dokteren.

Een staat die zich laat leiden door de grondwet kan weinig verkeerd doen, het volgen van formele democratische regels echter leidt dikwijls tot catastrofes.

De benadeelde burger beseft maar al te goed dat niet het algemeen belang nagestreefd wordt. Hij weet dat hij in een arena leeft, waar er gestreden moet worden, maar dat hij over geen wapens beschikt om te strijden. Dat niet, zoals in de ethiek, de wet van de zwakste van tel is, maar zoals in de natuur, de wet van de sterkste, hij leeft in een ieder-voor-zich samenleving, feitelijk in een samenleving die naam onwaardig.

Diegenen die van voorrechten genieten, denken, juist door die voorrechten, dat ze boven de anderen verheven zijn (zie het rollenspel, cipiers-gevangenen: een aantal individuen wordt in twee gesplitst. De ene groep moet de rol spelen van cipier, de andere groep die van gevangene, en dit gedurende dagen. Na een zekere tijd blijken veel cipiers zich ook verheven te voelen boven de gevangenen. Bij ondervraging bleek dat ze niet hadden kunnen weerstaan aan die machtswellust). Anderzijds worden de benadeelden met hun neus op de feiten gedrukt, dat ze slechts tweederangsburgers zijn. Het egoïsme beleeft in dergelijke maatschappijvormen zijn hoogdagen.

3^e Vrijheidsdemocratieën versus gelijkheidsdemocratieën.

Beide maken de andere onmogelijk. In de gelijkheidsdemocratie tracht men zoveel mogelijk gelijkheid onder de burgers te brengen. Om dit te realiseren moeten de burgers wel veel vrijheden opofferen, hetgeen ze niet altijd gewillig doen. De staat moet hier dus veel doen. De vrijheidsdemocratie ijvert voor maximale vrijheid van de burgers en daardoor ontstaat ongelijkheid. Hier bestaat een recht op ongelijkheid. De staat hoeft weinig te doen.

Het ontstaansmechanisme van de democratie

Met de ontwikkeling van het kapitalisme gebeurde een belangrijke sociale verandering: de aristocratie (het verkrijgen door afkomst) werd verdrongen door de meritocratie (het verkrijgen door talent en inspanning). Zo ontstond een nieuwe klasse: de bourgeoisie. Deze economische macht eiste ook politieke macht, bekwam die, en veroorzaakte aldus een grotere verdeling van de staatsmacht, een essentieel democratisch gegeven. De bourgeoisie bracht dus niet alleen een economische en een sociale, maar ook een politieke omwenteling voort. Er ontstond een evolutie van oligarchie naar democratie. Dit was dus slechts mogelijk omdat de bourgeoisie over economische macht beschikte. Zoals reeds vermeld is verandering alleen mogelijk als tegenover de gevestigde macht een tegenkracht ontstaat. Moore stelt terecht dat zonder bourgeoisie heel moeilijk een democratie ontstaat en als die er toch zou komen, ze niet lang zou standhouden. Tijdens de Franse Revolutie bleek de bourgeoisie de enige kracht tegen het despotisme. Is de bourgeoisie zwak, dan is de democratie ook wankel. Afrika levert hiervoor veel voorbeelden. Bijna overal waar democratie werd ingevoerd zonder dat eerst de vrije markt bevorderd werd, was de afloop teleurstellend: de democratie eindigde meestal in een dictatuur.

Vrijheid heeft tot democratie geleid en niet omgekeerd democratie tot vrijheid. Eerst moet er kapitalisme bestaan, daarna slechts democratie. Democratie is zonder vrije markt niet bestaanbaar. Beide zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Diegenen die tegen de vrije markt zijn, zijn ook tegen de democratie. Zo verwerpen communistisch gezinden niet alleen de vrije markt, maar ook de democratie.

Het is merkwaardig vast te stellen dat in een democratisch land, een ondemocratische partij aan de macht zou kunnen komen en de democratie eventueel zou opheffen. De democratie zou aldus zichzelf vernietigd hebben. Dit is bevoorbeeld gebeurd met de opkomst van het nazisme.

Om tot vrije markt en democratie te komen moet vooreerst de grond verdeeld worden. Het grootgrondbezit maakt de evolutie naar de democratie onmogelijk. Daarenboven moeten diegenen die de grond bewerken, ook eigenaar zijn van die grond. Dit is duidelijk gebleken in communistisch China: slechts wanneer de boeren ook eigenaar werden van de grond, ging de productie spectaculair naar boven. De productiestijging leidt naar welvaartsstijging en een vrijkomen van de noodzakelijke arbeidskrachten om in de industrie te werken. Voor een evolutie naar een kapitalistisch stelsel moeten de arbeiders zich daarenboven concentreren in de steden, dichtbij de fabrieken. De verstedelijking is de tweede voorwaarde om tot kapitalisme en democratie te komen.

Schematisch hebben we dus: vrijheid kan tot kapitalisme leiden, dat door het scheppen van rijkdom een politieke omwenteling kan teweegbrengen, het creëren van een democratie. Op zichzelf brengt rijkdom echter geen democratie voort. Het blijkt dat het verdiende rijkdom moet zijn: in de zeer rijke olielanden is er geen evolutie geweest van landbouweconomie naar industrie. De rijkdom werd uit de grond gepompt. Met die rijkdom konden die landen gemakkelijk alle moderne voorzieningen kopen (ziekenhuizen, scholen, auto's, enz....). De verwende burgers wensten natuurlijk geen verandering en zo bleven die samenlevingen primitief. In tegenstelling hierbij evolueerden de meeste kapitalistische landen wél naar democratieën (uitzonderingen zijn China, Vietnam, Indonesië en Singapore, die wel kapitalistisch zijn, echter niet democratisch).

De schizofrene democratie

Het stemrecht is overal zo geëvolueerd dat elke volwassen burger exact één stem mag uitbrengen (one man, one vote principe). Daardoor erkent de democratie de evenwaardigheid van alle burgers en zou bijgevolg egalitarisme moeten heersen (alle burgers worden dan als gelijkwaardigen behandeld). Bij gelijkheid van condities is discriminatie van welke aard ook, dan uitgesloten. Dit houdt in se in dat alleen egalitaire staten, democratisch genoemd kunnen worden. Het egalitarisme houdt uiteraard ook een gelijkheidsstreven in (wellicht heeft de Tocqueville gelijk wanneer hij beweert dat de gelijkheid het hoofdkenmerk is van de democratie).

De gelijkwaardigheid sluit de uitbuiting uit van ook maar één burger. Door op artificiële wijze ongelijkwaardige burgers te vormen, wordt het democratisch principe zelf vernietigd. Dit gebeurt in bijna alle partijendemocratieën. Wie zegt partij, zegt immers veelal ook partijdigheid. Hierbij bevoordelen de regerende partijen diegenen door wie ze verkozen zijn. Wetten worden dan op maat gemaakt van die bevoorrechte klassen, onrechtvaardigheden voor eigen gebruik gecreëerd. Dit is in strijd met zowel het democratisch principe van gelijkheid als

met de rechtsstaat. In een rondvraag bij Belgische parlementairen bleek inderdaad dat de overgrote meerderheid, partijgenoten bevoordeelden. Dit heeft als gevolg dat voor leden van minderheidsgroepen het al of niet uitbrengen van een stem aan hun situatie niks verandert (zie het erbarmelijk statuut van de zelfstandigen). Dit is de hoofdreden waarom armen in de V.S. niet gaan stemmen (misschien en hopelijk, brengt Obama de noodzakelijke veranderingen). Hoe nefast participatie is, bewijzen de hoge armoedecijfers van de zogenaamde welvaartsstaten (voor België, in 2009, 16% volgens Eurostat!).

Alle sociale, politieke of economische problemen hebben een ethische component. De immoraliteit zal dus overal in het beleid herkenbaar zijn. Inzonder zal de achterstelling (dikwijls de uitbuiting en de uitsluiting) van de minderheidsgroepen duidelijk zijn. Het gevolg is dat de meeste democratieën veel meer lijken op een wereld van schijn, bedrog en corruptie dan op een land waar politieke idealen worden nagestreefd. De waarheid over de bestaande democratie wordt verzwegen, de staatsingrepen zodanig voorgesteld dat het onderscheid tussen waarheid en leugen ondermijnd wordt. Bestaande wantoestanden worden toegedekt of men geeft er een pseudo-legitimatatie aan.

Alle voorrechten verleend aan de machtige groepen zijn slechts door vooroordelen te verrechtvaardigen. Een typisch voorbeeld is het Belgisch pensioen van de staatsambtenaren, beschouwd als zijnde een uitgesteld loon, hetgeen bijgevolg inhoudt dat actieve ambtenaren geen volwaardig salaris zouden ontvangen hebben. Dit wordt zo voorgesteld om, enerzijds een verklaring te kunnen geven waarom deze groep nooit pensioenbijdragen hebben betaald, anderzijds ook om het enorme verschil in pensioenuitkering met de loontrekkers te rechtvaardigen. Het principe van het uitgesteld loon houdt in dat het salaris van die groep functie is van de levensduur! Hoe langer men leeft, hoe méér loon men ontvangt!

Onwaarschijnlijk, maar waar! Dat een loon afhankelijk is van talent, kennis, ervaring, werkkracht is logisch, dat het ook afhankelijk is van de levensduur is het in het geheel niet. Daarenboven is door de Belgische staat nooit een onderzoek gedaan naar het verschil in wedde tussen ambtenaren en loontrekkers. Dit zou nochtans zeer verhelderend geweest zijn. Verschillende week- en dagbladen hebben het in zijn plaats gedaan. Uit die studies is gebleken dat de ambtenarenweddes in het geheel niet achterop hinken. Op het immorele pad zal men steeds dergelijke onlogische en belachelijke argumentaties aantreffen.

Zowel de aberrante voorrechten verleend aan de bevoordeelden, als de ontzegging van elementaire mensenrechten aan benadeelden geven een duidelijk beeld van het belang van de factor macht in een formele democratie. Deze macht heeft zelfs sadistische trekjes, als armen verplicht worden te stemmen, terwijl op voorhand geweten is dat geen enkele toekomstige verkozenen (wie het ook mag wezen) hun belangen zal verdedigen.

Ergens las ik: democratieën drijven de spot met het idealisme van de, door de Franse Revolutie geproclameerde, universele vrijheids- en gelijkheidsgedachte. Dat men dus a.u.b. stopt met dergelijke staten democratieën te noemen.

Tegen de participatie is in Nederland (spijtig genoeg nooit in België) wel een reactie gekomen: in de jaren '70 riep minister Van Agt op tot een ethisch réveil. Het is echter slechts tot een poging beperkt gebleven. Geen enkele partij, ook de zijne niet, bleek voldoende interesse te hebben (vertaal dit in: dacht er electoraal voordeel mee te doen). Kan het nóg zieliger? Voor éénmaal dat een poging ondernomen wordt om een morelere politiek te voeren, wordt dit streven direct in de kiem gesmoord. Dit verhelderend voorbeeld zal misschien de twijfels wegnemen bij diegenen die de discrepantie tussen ethiek en politiek niet inzagen. Het is niet verwonderlijk dat veel filosofen zeer sceptisch waren ten opzichte van de democratie.

- De sofist Trasymachos stelde dat in een democratie iedereen streeft naar het eigenbelang (hetgeen grotendeels bewaarheid is geworden).

- Zowel Socrates, Plato als Aristoteles waren tegenstanders van de democratie. Volgens hen kon een beleid waar de modale burger zoveel impact had, nooit leiden naar een optimaal beleid.
- Voor Kant waren democratieën tiranniek, terwijl De Tocqueville waarschuwde voor het gevaar van een afglijden van de democratie naar de tirannie.
- Volgens de Oostenrijkse econoom Schumpeter, Joseph is democratie niks meer dan een methode om een politieke elite te creëren. Voor hem is het streven naar het algemeen welzijn in een democratie een illusie, de democratie niks meer dan een concurrentiestrijd om de gunst van politici. Er gebeurt in wezen hetzelfde als in de vrije markteconomie: een concurrentiestrijd. De representatieve democratie leidt altijd tot vriendjespolitiek en is daardoor onmogelijk een echte democratie.
- Rousseau was tegen de partijendemocratie, omdat deze deelgroepen verdedigt en dit tegen het democratisch principe is.

Welke moet onze houding zijn? Het is maar al te duidelijk dat de formele democratie met zijn participatie verwerpelijk is. Echter is een democratie gestut op haar oorspronkelijke principes van vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid zeker een waardevolle staatsvorm.

Het probleem ontstaat wanneer die basiswaarden verlaten worden en de democratie onttaardt in een stelsel waar geen idealen meer nagestreefd worden, een formele democratie ontstaat. Met de Franse Revolutie ontstond een droombeeld: dat een maatschappij van gelijken zou geboren worden (zie Maréchal: *le manifeste des égaux*, geschreven in 1796). Dit droombeeld werd bijna nergens gerealiseerd: overal bestaan partijendemocratieën, bijna overal bijgevolg participatieën. Dan worden wetten op maat gesneden van de dominante groepen, het eigenbelang tot opperste doel verheven. Zo zullen zelfs partijen, ontstaan uit idealisme, zoals de socialistische partij, hun idealistische doelstellingen niet blijvend kunnen waarmaken. Zo had die partij van de armoedebestrijding haar pronkstuk gemaakt...ze is er echter zelfs niet in geslaagd de grondwerken ervan af te maken.

De morele democratie is door haar belangrijke beginselen een prachtig ideaal. Nog zullen echter, net zoals in het kapitalisme, stringente morele regels moeten opgesteld worden om een goed functioneren ervan te waarborgen. Beide systemen moeten imperatief aan regels gebonden worden. Voor wat het kapitalisme betreft is dit gemakkelijk te realiseren, daar de staat als controleorgaan kan optreden. Voor de staat is dit echter veel moeilijker, daar het dan, als opperste macht, zichzelf moet controleren. Een grondwet en een Grondwettelijk Hof met toetsingsrecht (het recht wetten te toetsen aan de grondwet) en met een bindend oordeel is dan ook een absolute must. Als er daarenboven een scheiding der machten en een onafhankelijke rechtspraak heerst, ontstaat de rechtsstaat, een belangrijkere staatsvorm dan de partijendemocratie. Deze kan héél gemakkelijk een vijand worden van de rechtsstaat. In een rechtsstaat moeten de wetten immers conform de grondwet, in een formele democratie conform de wil van de meerderheid opgesteld worden. Zo is de democratie België geen rechtsstaat, wel een machtsstaat.

Bijna iedereen noemt zich wel democraat, weinigen zijn het echter. De meeste burgers beogen slechts het eigenbelang, het algemeen belang komt op een verre tweede plaats. Dit is het gevolg van het feit dat de morele democratie de uitzondering is. Alleen in een morele democratie kan een morele samenleving ontstaan.

Net zoals de ethiek, zal ook de democratie slechts door de rede verder kunnen evolueren (evolueren naar morelere democratieën). Door de rede zullen de burgers inzien dat het streven naar het algemeen belang een win-win situatie oplevert.

Het democratisch gehalte van een welvaartsstaat zal, net zoals zijn beschavingsgraad, gemeten worden aan de wijze hoe armen behandeld worden en hoe talrijk deze zijn. In de meeste landen is al wel veel verbetering merkbaar. In België is men geëvolueerd van een democratie waar een minderheid, de meerderheid onderdrukte, naar een democratie waarin de minderheid onderdrukt wordt door de meerderheid. Een land dus met minder armen. Er is echter nog een lang stuk weg af te leggen om tot een bevredigend resultaat te komen: elke kunstmatig gecreëerde armoede is er een te veel. Er is al méér, maar toch nog onvoldoende gelijkheid ontstaan. De socialistische beweging had de aanzet gegeven voor een meer egale samenleving, de socialistische partij de gelijkheidsgedachte in haar vaandel geschreven. Ze is echter geëvolueerd naar een partij strevend naar ongelijkheid en discriminatie (zie het Belgisch S.Z.S., een socialistisch wangedrocht). Men zou nochtans moeten weten dat sociale onevenwichten leiden naar economische onevenwichten, dat inkomensverschillen zo klein mogelijk moeten gehouden worden daar dit voor een economie gunstig is. Inkomensverschillen kunnen dus slechts als ze een nuttig effect sorteren.

De Tocqueville had reeds opgemerkt dat de voorkeur van de Fransen om ambtenaar te worden (om van voorrechten te kunnen genieten) het land méér schade toebracht dan welke andere oorzaak ook. Spijtig zijn de meeste politiciers niet van hetzelfde ethisch en intellectueel niveau als De Tocqueville. In ieder geval is dit een duidelijk voorbeeld, hoe nadelig onethisch handelen (hier het verlenen van voorrechten) kan zijn. Een P.S. (Parti Socialiste) lid had ongeveer dezelfde bedenking gemaakt: er dreigt economische afgang als een student economie ervan droomt ambtenaar te worden.

De meeste politiciers willen blijkbaar geen inzicht in de sociale en economische problemen en zo is er voor die problemen ook geen uitzicht. In de formele democratie hebben de partijtop en de belangengroepen de macht. Slechts voor die problemen, die voor hen belangrijk zijn, zoeken ze een oplossing

Heel belangrijk voor de democratie is de theorie van Maslow.

Volgens die theorie is er een onderscheid in twee types mensen.

a) De zelfrealiserende mensen

b) Deze die zich niet realiseren.

De eerste groep wil zich volledig verwerkelijken, de tweede groep niet. Kenmerkend voor de eerste groep is zijn democratische karakterstructuur. Dit houdt in dat de leden van die groep met iedereen op gelijke wijze omgaan, daar iedereen in de eerste plaats als mens wordt beschouwd, slechts secundair als behorend tot een bepaald ras, een bepaalde cultuur, of een bepaalde beroepsgroep. Ze voelen zich gelijkwaardig aan wie dan ook. Dit leidt tot een bepaalde vorm van nederigheid, te vergelijken met deze in het christelijk geloof, namelijk een verheffende nederigheid (een deugd). Dit is tegengesteld aan de verlagende nederigheid (de kruiperigheid, die een ondeugd is). Deze groep vormen een elite niet gebaseerd op macht, geld of eer, maar op karakter. Essentieel respecteren ze iedereen, en dit op basis dat iedereen een mens is. Belangrijk is dat er een positieve wisselwerking gebeurt: het democratisch type brengt meer democratie voort, de democratie meer democratische types. Het omgekeerde geldt voor het andere type.

Het blijkt dus dat de overheid zo democratisch mogelijk moet regeren. Het huidige links beleid is met zijn centralisatiedrang en zijn streven naar meer staatsmacht (een kenmerk van een despotisch regime) duidelijk minder democratisch dan het rechts beleid dat meer de nadruk legt op het individu. Anderzijds was vóór de opkomst van links, het beleid gekenmerkt door zijn despotisch karakter. Het blijkt dus dat de linkse beweging wel de aanzet gegeven heeft voor het ontstaan van een democratie, maar dat de democratische gedachte bij de linkse partijen totaal verdampt is.

Het politiek links-rechts dualisme

Het klassieke linkse verhaal steunt niet op solidariteit met de uitgesloten.
V.U.B. socioloog Elchardus

In de socialistische staat krijgen de varkens het voor het zeggen en sloven de andere dieren zich uit voor het algemeen welzijn.
George Orwell

1. Ontstaan en eerste basis van dit onderscheid.

Gedurende de eerste Franse Assemblée Générale op 13 juni 1789 groepeerde de adel, die staatsmacht bezat en geen belastingen moest betalen, zich aan de rechterzijde van de voorzitter, de bourgeoisie, die geen staatsmacht bezat en wel schatplichtig was, zich aan de linkerzijde. De eerste scheidingslijn rechts –links was geboren. De basis voor die splitsing was het onredelijke van de wetten. De heersende armoede en de verlichtingsfilosofen, die de rede plaatsten boven de traditie, versterkten de burgerij in zijn overtuiging dat verandering billijk en noodzakelijk was. De tweespalt tussen beide groepen was enorm: de adel wilde zijn macht niet delen, terwijl de bourgeoisie, die alleen financiële en economische macht bezat, ook politieke macht ambieerde. De confrontatie was bijna onvermijdelijk. Rechts stond dus oorspronkelijk voor conservatisme en onredelijkheid, links voor vooruitgangsstreven en rationaliteit.

2. De economie als scheidingslijn

Met het ontstaan van het communisme ontstond een gans andere scheidingslijn: de visie op de economie. Die komt essentieel tot uiting in een verschillende houding ten opzichte van het begrip winst. Voor links heeft winst, een negatieve weerklank: het is zich verrijken ten koste van de medemens, een asociaal gegeven dus. Rechts integendeel vindt het nastreven van winst heel legitiem. Die negatieve ingesteldheid voor de winst was een gevolg van de ellendige levenssituatie van de arbeider in de 19^e eeuw. Dit leidde ertoe dat denkers zoals Marx, Engels, Rosa Luxemburg, Saint-Simon, Owen, het kapitalisme verwierpen en Marx zelfs een gans ander systeem ontwierp: het marxisme. Hierin kon niemand individueel winst maken, alleen de ganse gemeenschap.

Net zoals de eerste scheidingslijn was ook die nieuwe scheidingslijn heel duidelijk: ofwel aanhanger zijn van de vrije markt met zijn zelfverrijking, ofwel het marxisme aankleven met zijn planeconomie en zijn verwerping van alle zelfverrijking. Weerom stond rechts voor conservatisme, links voor verandering. De marxisten wilden een totale en onmiddellijke verandering van systeem, de socialisten waren voorstander van een geleidelijke verandering, dit om oorlog te vermijden.

Het rechtse denken legde sterk de nadruk op het individu en daardoor ook op de capaciteiten en de verantwoordelijkheidszin van het individu. In een rechts stelsel is het de taak van de staat de burgers de mogelijkheid te geven hun talenten te ontwikkelen, de taak van de burgers hun talenten ook te gebruiken en productief te zijn in de maatschappij. In het rechtse denken heeft niet alleen de staat verantwoordelijkheid jegens de burgers, de burgers hebben er ook jegens de gemeenschap. Links benadrukt de individuele verantwoordelijkheid veel minder, ook nu nog. Daardoor kon bevoorbeeld een begrip als “ kleine criminaliteit” ontstaan, worden

criminele feiten minder streng beoordeeld (wel met uitzondering van de “witte boord criminaliteit”) en staat men wantrouwig, zelfs soms volledig in oppositie wat betreft de rechtse eisen van bijscholing, omscholing, flexibiliteit, enz.....

Links maakte de fout het begrip “winst” al te eenzijdig te bekijken (alleen maar als bron van individuele verrijking), terwijl het geplaatst moet worden in een meer algemene context van uitvindingen en investeringen.

Met de opkomst van de marxistische gedachte kwamen de productiefactoren arbeid en kapitaal diametraal tegenover elkaar te staan. Dit had uiteraard sociale gevolgen: voor links was het sociale landschap een arena, waar om macht en geld gestreden werd, de disharmonie in de samenleving een onvermijdelijk gegeven. Volgens de linkse visie bestaat de maatschappij uit groepen individuen, in zijn uiterste vorm zelfs slechts uit twee groepen: kapitalisten en proletariërs. Tussen die groepen bestaat steeds een conflictsituatie. De dialoog tussen hen immer van confrontatieve aard. Integendeel poogde gematigd rechts de verschillende klassen samen te brengen (zie het vroegere c.v.p., toen eerder van rechtse strekking, dat door vele dagbladen verweten werd een mossel noch vis politiek te voeren), te ijveren voor een concessionele dialoog.

Met de invloed van de staat op de economie als basis kan men volgende indeling maken:

- Uiterst links: de staat bepaalt het ganse economisch gebeuren.
- Gematigd links: de staat komt gedeeltelijk tussen in de economie. Zo ontstaat een gemengde economie met staatsbedrijven, parastatale dienstverlenende bedrijven, staatssubsidies, enz...
- Gematigd rechts: de staat mag slechts tussenkomen als de markt tekortschiet.
- Extreem rechts: de staat mag op economisch gebied bijna nooit tussenkomen (enkel en alleen op gebied van de geldcreatie en het bepalen van de discontovoet). Zoals de lezer gemakkelijk inziet heeft dit extreem rechts niks gemeen met het naziregime, dat nochtans als extreem rechts wordt afgeschilderd.

Merkwaardig is dat de linkse intellectuelen destijds het failliet van hun economisch denken slechts met de val van de U.S.S.R. hebben ingezien. Er waren nochtans al ettelijke signalen: 1^e de afgang van Wallonië. Er was geen enkele sociale of economische reden waarom Wallonië zo snel de economische afgrond moest induiken. De oorzaak was zuiver politiek. De P.S. heeft vooral vanaf het eind van de jaren '60 en tot in de jaren '90 de ondernemers zó negatief voorgesteld dat nog heel weinig Waalse jongeren zich geroepen voelden om ondernemer te worden. Het gevolg was voorspelbaar: zijn er weinig ondernemers, dan ook weinig groei.

2^e Het failliet van de nationale economische sectoren.

3^e Het failliet van de coöperatieven.

4^e De afgang van het economisch links beleid van Mitterrand. Toen links bij monde van president Mitterrand in 1981 de breuk met het kapitalisme uitriep (vooral door de nationalisatie van de banken) en dit leidde tot een massale kapitaalvlucht...en een noodgedwongen, onmiddellijke intrekking van dit nationaliseringbesluit, was het toch evident dat het links denken fout was. Links had door zijn verstarrende dogma's elementaire evidenties niet ingezien: dat burgers zichzelf proberen te verdedigen. Hetgeen ieder logisch denkend mens kon voorzien, had Mitterrand, toch verondersteld verstandig te zijn, niet ingezien: dat een enorme kapitaalvlucht zou ontstaan. Zijn nederlaag was het voorgerecht van het linkse galgenmaal. De val van de Berlijnse Muur zou later als hoofdgerecht volgen. Nu links nog onmogelijk het positieve van het communisme kon blijven verdedigen, heeft ze zich vanaf dan beperkt tot holle kritiek op de markteconomie. Ook die kritiek verstompte met de jaren en

was dan grotendeels geconcentreerd bij kleine, extreem linkse groepen, zoals Groen. Nu kunnen we de splitsing rechts-links nog bezwaarlijk maken op basis van verschillen in economische inzichten. De meeste burgers zien nu wel in dat persoonlijk initiatief en het maken van winst voor het algemeen belang een zegen zijn. Ook dat er moet gestreefd worden naar samenwerking om een optimaal economisch rendement te bereiken (het Rijnland model). Er is tegenwoordig een algemene consensus dat onevenwichten steeds leiden naar een slecht presterende economie en dat dit zowel voor de kapitalist als voor de arbeider nadelig is.

3. De nieuwe scheidingslijn

Het verschil tussen links en rechts wordt tegenwoordig vooral bepaald door de actiemarge van de staat. Nu niet meer als actieve speler in het economisch gebeuren, maar als verdeler van de gecreëerde rijkdom en het accentueren van bepaalde waarden. Links wil nog steeds een sterke staat, dat prevaleert op het individu. Een sterke staat houdt collectivisering en centralisatie in, ook het opdringen van waarden. Rechts, met zijn nadruk op de individuele vrijheid, wil integendeel de staatsmacht inperken, daar die de vrijheid van de burgers kan afremmen. Er wordt dus gestreefd naar decentralisatie en een zo klein mogelijke staat. De grote individuele vrijheid heeft als gevolg dat de burger zijn talenten en zijn moraliteit maximaal kan ontwikkelen, hetgeen de staat maximale winst oplevert. Door die grotere vrijheid heeft de burger echter ook meer verantwoordelijkheid: zijn morele opgave is groter en er wordt van hem ook een grotere inspanning gevraagd, zoals het zich omscholen, bijscholen, herscholen, ook arbeidsflexibel te zijn. Rechts vertrekt duidelijk van het standpunt dat de mens van nature goed is en principieel gelijkwaardig. Waarden worden hier natuurlijk niet opgelegd, maar aangereikt. Er bestaat een bottom up samenleving.

Door de concentratie van de macht ontstaat in het links bestel een sterk hiërarchische structuur, die echter in contradictie is met zowel hun credo (het gelijkheidsstreven), het democratisch principe (de macht verdelen) als met de ethiek, die duidelijk de nadruk legt op het individu. Daarenboven leidt concentratie van macht naar machtsmisbruik. Het etatisme staat met zijn collectivisme (de stroming die het belang van de gemeenschap stelt boven dit van het individu) haaks op het humanisme. Door het leggen van de nadruk op het geheel wordt de burger herleid tot een deel van het geheel. Ideeën worden hem dan opgedrongen en verliezen daardoor hun waarde (het individu moet vrij blijven, om als moreel wezen die waarden al of niet te aanvaarden). Hier bestaat een top-down samenleving. Door niet het accent te leggen op het individu komt men gemakkelijk tot een in hokjes verdeelde maatschappij, waarbij er vooral gediscrimineerd wordt. De mens wordt herleid tot een onderdeel van een "hoger" geheel. Die verpulvering van het individu tot onbelangrijk deeltje is een steeds weerkerend fenomeen in de menselijke geschiedenis. Het verklaart de veelvuldige maatschappelijke wantoestanden: de slavernij, de onderdrukking van de vrouw, de nu nog heersende segregatie in de Belgische sociale wetgeving. Voor het geheel van de maatschappij betekenen die misstanden een verlaging van het beschavingspeil en een minder groeiende samenleving.

Het linkse uitgangspunt is sowieso verkeerd en erger, het kan leiden tot de ergste inhumane handelingen. Denken we maar aan het vermoorden van kinderen (van tsaar Nicolaas) dat een verrechtvaardiging moest vinden in het feit dat dit "goed" was voor het geheel (het ontluikend communisme). Het meest walgelijke wordt dan in naam van het algemeen belang goedgekeurd. Zo ook het voortijdig sterven van armen in België door een totaal onrechtvaardig sociaal systeem.

Links, dat veel wil doen, moet uiteraard het inkomen van de burgers veel afnemen. Met de gedachtegang van Dyson en Spencer voor ogen betekent veel, méér dan ethisch verantwoord. Wie zegt te veel nemen, zegt tezelfdertijd veel macht hebben om veel te kunnen nemen. Links

streeft bijgevolg naar een sterke staat. Dit is nu juist waarvoor filosofen zo angstig waren, daar veel macht leidt naar veel machtsmisbruik, en dit op zijn beurt naar corruptie. Een erge vorm van corruptie is het privatiseren van gemeenschapsgelden. Hetgeen de staat van de burgers afneemt, zou beschouwd moeten worden als een collectief goed, iets dat van iedereen is, het gezamenlijk financieel patrimonium, net zoals kunstschaten aanzien worden als behorend tot het cultureel patrimonium. Met dit laatste hebben politici niet de minste moeite: de musea staan open voor iedereen. Het financieel patrimonium echter behoort volgens veel politiciers meer toe aan bepaalde groepen. Nochtans is samen burger zijn, samen delen. Geen enkel groepsbewustzijn zou dit fundament mogen ondermijnen. Voor mij is het bevoordelen van sommigen een vorm van diefstal: gemeenschapsgeld wordt hier aan de gemeenschap onttrokken en geïndividualiseerd. Ook hier geldt: het algemeen belang niet behartigen is immoreel.

Het verlenen van supplementaire rechten aan bevoordeelden, om die dan te laten betalen door de gemeenschap is ten andere in strijd met de grondwet en met het verdrag van de universele mensenrechten. Dergelijke situaties leiden dikwijls naar inhumane toestanden: zie hoe in België benadeelde burgers in de armoedeval worden gestoten, waaruit ze nog heel moeilijk terug uit kunnen kruipen.

Er bestaan nochtans wetten die benadeelden beschermen: de antidiscriminatie wetten bevoorbeeld. Volgens artikel 2 is discriminatie elk verschil in behandeling dat niet objectief en redelijkerwijs wordt gerechtvaardigd. Echter is er voor discriminerende wetten nooit een rationele uitleg gegeven.

Het cliëntelisme is in de eerste plaats om morele redenen verwerpelijk. Er zijn echter ook andere argumenten om het te veroordelen:

- Het heeft een negatieve uitwerking op de economie. De te hoge belastingsdruk remt de investeringen en bijgevolg ook de latere economische expansie. Ook de artificieel verwekte grote inkomensverschillen (zie de enorme verschillen in pensioenuitkeringen) beïnvloeden de economische groei negatief.
- De band tussen prestatie en verdienste wordt doorgeknipt. Verdienste mag zeker niet gekoppeld worden aan stand of hiërarchie, maar aan prestatie. Zo kan het noch economisch, noch moreel verantwoord zijn dat een gepensioneerde van de gemeenschap méér ontvangt dan hetgeen een arbeider verdient met het verrichten van nuttige arbeid.
- Het cliëntelisme veronderstelt een sterke staat, terwijl de geschiedenis ons leert dat de staatswerking gekenmerkt wordt door ettelijke dysfuncties: een ingewikkelde en onoverzichtelijke wetgeving, een starre en trage werking, een afwenteling van verantwoordelijkheid. Daarenboven hebben sterke staten de neiging voortdurend te groeien (zie hoe het Belgisch staatsapparaat van 2000 tot 2010 nog met 100000 ambtenaren is aangedikt). Naar mijn mening zijn in België de omvang en de abnormale voordelen van het ambtenarenkorps de hoofdoorzaak van zowel het armoedeprobleem als van het budgettaire tekort. Hier kan men zonder schroom spreken van een state-failure.

Saint-Simon, die het woord socialisme bedacht en beschouwd wordt als de vader van de sociale beweging (zijn standbeeld is te bewonderen in het mausoleum van het Kremlin), was niet mals voor de werking van de staat (hier de Franse staat na de revolutie). Hij stelde vast dat na die revolutie de productie wel gestegen was, maar dat de bekomen middelen aangewend werden om nutteloze ambtenaren aan te werven (België vond het verstandig dit idioot beleid na te volgen). Heel interessant om weten is dat ook Saint-Simon, nochtans een socialist, het onderscheid maakte tussen productieve en parasiterende klassen, waartoe hij vooral de ambtenaren rekende. Die zouden volgens hem zelfs volledig moeten verdwijnen. Hun werk zou

wel door de gewone burgers gedaan kunnen worden. Natuurlijk zou dit nu een groteske overdrijving betekenen, in zijn tijd misschien niet, daar toen weinig wetteksten bestonden. Voor hem hield socialisme in: het opheffen van parasiterende klassen en het creëren van producenten. Hoe een dubbeltje toch rollen kan: nog geen 200 jaren later werden de producenten door de socialisten de grond ingeboord (vooral in de late jaren 60 en 70). Tegen de centralisatie van de macht zijn naast rechtsgezinden, ook de humanisten, het christelijk geloof (door zijn nadruk op de naastenliefde), de protestantse kerk (de gelovigen moeten zelf de Bijbel lezen en interpreteren), Kant, , Locke, Weber (zo stelt hij: door het geheel te plaatsen voor het deel, dreigt men de verschillende onderdelen niet te begrijpen, daar die verschillende delen heel verschillend zijn).

Voor de centralisatie naast linksgezinden, Plato, de Katholieke Kerk, de islam, Hegel (voor hem was elke burger, net zoals het oog in een organisme, slechts waardevol in een groter geheel, de staat. Het individu wordt hier dus beschouwd als middel, niet als een doel op zich. Dit is wel een heel foute visie: het individu is niet zoals het oog een samenstellend deel van een geheel, maar een geheel op zich. Een doel op zich).

Daar het linkse gedachtegoed economisch nefast is, zal, mede door de verdere stijging van de internationale handel, die ideologie progressief verdwijnen. In Europa is die neergang trouwens reeds begonnen. De steeds maar grotere competitie tussen de verschillende staten zal er voor zorgen dat meer en meer naar efficiëntie gestreefd zal worden, het linkse parasitisme onmogelijk vol te houden is.

De Economie

Durf te ondernemen.

Daar er gestreefd moet worden naar het verlenen van universele rechten aan alle mensen, bestaat de verplichting de economie maximaal te bevorderen, vooral daar er wellicht nu reeds overbevolking bestaat (men kan spreken van feitelijke overbevolking, als spijs een ethische verdeling, basisbehoeften niet voldaan kunnen worden). Er bestaan verschillende vormen. De meest dramatisch vorm is deze waarbij het zelfs niet meer mogelijk is de fysiologisch behoeften te bevredigen. We moeten daarenboven goed bewust zijn van het feit dat de verdere stijging van de wereldbevolking nieuwe problemen zal scheppen, die slechts opgevangen zullen kunnen worden door nieuwe uitvindingen, die op hun beurt investeringen veronderstellen. De economie is een noodzakelijke voorwaarde om het leven menswaardig te maken en...te houden. Het is duidelijk geen doel op zich, alleen maar middel. Zoals men uit het voorgaande kan afleiden ontstaat de economie uit schaarste, en deze uit behoeften. Inzonder voor de mens is de schaarste een fundamenteel probleem, daar hij enerzijds het enige wezen is dat op aarde in overvloed aanwezig is en anderzijds zijn noden veel groter zijn.

Des te minder er te verdelen is, des te groter de concurrentie zal zijn om de schaarse goederen te bemachtigen, des te kleiner ook de sociale harmonie wordt. Het streven naar een homogene gemeenschap houdt dus ook een streven in naar meer welvaart, bijgevolg naar economische groei. Dit hebben de communistische landen niet ingezien. Ze hebben de consumptiegoederen verwaarloosd, dit terwijl het marxisme stelde dat met het communisme de schaarste zou verdwijnen! Een gemeenschappelijk kenmerk van alle communistische landen is dat de schaarste er vermeerderd.

Investeringen zijn noodzakelijk voor de economische groei. Die investeringen gebeuren vooral in die landen waar de productiviteit groot is en dit om de begrijpelijke reden dat daar meer economische groei gerealiseerd kan worden, waardoor op zijn beurt meer productiviteit ontstaat (door o.a. nieuwe productiemethodes en uitvindingen). Zo is de cirkel rond: er wordt

minder in de derde wereld geïnvesteerd, omdat de productiviteit er kleiner is en de productiviteit is er kleiner omdat er minder in die landen wordt geïnvesteerd. Hét sleutelbegrip in de economie is de productiviteitsstijging en die kan er slechts komen door investeringen. Investeringen komen er slechts door ondernemers. Het zijn de uitvinders en de ondernemers die het voortouw nemen in het productieproces. De vermeerdering van de welvaart is hoofdzakelijk functie van hun creativiteit en werkkraft. Zij zijn de economische elite. Het is de taak van de staat die aan te kweken. Idioot genoeg hebben bepaalde linkse partijen die elite gedenigreerd, het parasitisme bevordert. De economische neergang van wallonië heeft geen andere oorzaak.

Voor Ayn Rand zijn ondernemers een soort mythe, Atlassen, die de wereld torsen. Die visie staat volledig haaks op het linkse denken. Nochtans kan men duidelijk zien dat een streek arm blijft bij gebrek aan ondernemers (Wallonië bvb.) terwijl een land arm wordt als het ondernemerschap wordt tegengewerkt (België bvb.). Het is evident dat in een land met een antizakelijke houding veel burgers zich afkeren van de zakenwereld. Er ontstaat dan een gebrek aan ondernemers met een verminderde economische groei als gevolg. Dat uitvinders belangrijk zijn in het economisch proces heeft men wel altijd ingezien, dat ook ondernemers van vitaal belang zijn hebben vooral linkse sympathisanten lange tijd niet willen toegeven. Men wilde maar niet inzien dat de geschiedenis geschreven wordt door mensen die risico's willen nemen, dat, als er geen risico's genomen worden, er niks verandert. Het enorm belang van de ondernemers komt hier duidelijk naar voor: zij alleen nemen risico's. Het antwoord op de vraag, waarom een land onderontwikkeld is, is bijgevolg eenvoudig: omdat er in dit land te weinig risico's genomen worden, er dus te weinig ondernemers zijn. België moet wel heel goed opletten: van de schoolverlaters zijn er slechts 2,5% die zich in de ondernemerswereld storten. Een schril contrast met de 13% in de V.S.

Hetgeen inhoudelijk in de economie gebeurt is de vervanging van schaarste door arbeid. Het zijn de ondernemers die dit arbeidsproces in gang steken, het zijn zij die noodzakelijk zijn om de armoede en de schaarste te doen verminderen.

Niet alleen moeten producten vervaardigd, diensten aangeboden worden, deze moeten ook nog verhandeld worden. Die handel brengt uiteraard voor beide partijen, zowel voor de verkoper als voor de koper baat bij. Er is een win-win situatie ontstaan, met als enige voorwaarde dat de handel eerlijk verloopt. Over hetgeen ethische handel inhoudt kan gediscussieerd worden, maar we kunnen stellen dat, als er maar voldoende concurrentie bestaat, men de ontstane prijs bij de evenwichtstoestand tussen vraag en aanbod, als ethisch kunnen beschouwen.

Middeleeuwse christelijke theologen stelden echter dat de winst nooit meer dan een zesde (16,66%) mocht bedragen. Dit is echter onwetenschappelijk en heeft daarenboven een remmend effect op de economie. In bedrijfstakken waar veel geïnvesteerd moet worden, heeft men dan eenvoudigweg onvoldoende kapitaal. Daarenboven verkleint die christelijke stelling de investeringsdrang.

We kunnen gerust stellen: hoe meer handel, hoe beter en dit niet alleen voor de direct betrokkenen, maar ook voor de ganse gemeenschap. Een bloeiende handel brengt immers economische groei voort. Het enorme belang van de handel is gemakkelijk aan te tonen:

- China zou zonder de internationale handel, nooit jaarlijkse economische groeicijfers van 10% kunnen halen.

- Het blijkt dat het voor een land beter is een groter handelstekort te hebben bij grote handelsstromen, dan een kleiner handelstekort bij kleine handelsstromen.

- Ontwikkelingslanden die meer in de internationale handel actief zijn, groeien sneller dan de andere.

- Een historisch voorbeeld: Sicilië was in de 15^e eeuw bezit van de Castiliaanse kroon. In 1492 gelastte het koningspaar Ferdinand en Isabella de uitwijzing of bekering van de joden op gans

hun grondgebied. Na het vertrek van de meeste joden (heel dikwijls handelaars) uit Sicilië, daalde de levensstandaard er spectaculair.

Opdat de handel zou kunnen bloeien, moeten de beschikbare geldmiddelen zo evenredig mogelijk verdeeld zijn. Moest inderdaad 99% van het geld zich bevinden in handen van 1% van de bevolking, zou de handel onmogelijk kunnen bloeien. Grote economische groei vraagt om een groot middenveld. Daarom moet elke ongelijke verdeling zinvol zijn, ethisch verantwoord. Dit geldt zowel voor de primaire verdeling (dit heeft betrekking op hetgeen mensen door hun arbeid verdienen), als voor de secundaire verdeling (hetgeen de burgers van de staat met de herverdeling bekomen). De zeer ongelijke herverdeling in België is aldus niet alleen onethisch, het is ook nefast voor de economie. Het Haavelmoo-effect toont dit duidelijk aan: rechtvaardige uitgaven in de sociale sector hebben een positief effect op de economie, omgekeerd ook, hebben immorele uitgaven in die sector een negatieve invloed. Door de relatie ethiek, rationaliteit en economie kan men zelfs zonder praktische gegevens tot dezelfde conclusies komen.

Al die ogenschijnlijk gans verschillende sectoren zijn innig met elkaar verbonden. Enkele voorbeelden:

- slechts door de economie kan de armoede geweerd worden.
- een onethisch functionerende economie veroorzaakt dikwijls armoede en meestal is dit het gevolg van een falende politiek.
- economische veranderingen leiden naar sociale veranderingen en vice versa.

Met het Rijnlandmodel tracht men meer ethiek in de economie te brengen. Lang voor dit model bestond had Ford reeds ingezien dat de belangen van ondernemers en arbeiders samenvielen. Zo verdubbelde hij het uurloon van 2,5 \$ naar 5 \$ en verminderde hij de dagtaak van 9 uur naar 8 uur.

In België is de herverdeling wel extreem onrechtvaardig. Dit is te verklaren door het feit dat het in het geheel niet gestut is op een ethische basis. Hoeveel economische groei daardoor verloren is gegaan zal wel econometrisch te bepalen zijn, echter is dit nooit onderzocht, dus ook niet gekend.

De voorwaarden voor een maximale ontplooiing van de economie.

1^e Er moet voldoende ondernemingszin aanwezig zijn.

2^e Bedrijven moeten de efficiëntie nastreven. Dit houdt in dat

-de leiding heel bekwaam moet zijn. Het belang van de c.e.o. is zeer groot.

-de medewerkers voldoende geschoold zijn en voldoende arbeidsethos bezitten. Dus o.a. ook eventueel bereid zijn flexibel te werken. Het Sargent-Ljungvist effect toont ten volle het belang van de flexibiliteit aan: een gebrek aan flexibiliteit heeft als gevolg dat een conjuncturele tijdelijke verhoging van de werkloosheid zich vertaalt in een gedeeltelijke blijvende verhoging van de structurele werkloosheid.

3^e De staat moet zijn cruciale rol ten volle vervullen. In 1994 heeft de Wereldbank de belangrijkheid van het overheidsbeleid beklemtoond: er moeten gepaste(=ethische) sociale en economische regels opgesteld worden. Dit zouden we als volgt moeten begrijpen: alleen nuttige wetten moeten gemaakt worden, zeker geen overtollige regels. Alleen de staat, die het alleenrecht van de macht bezit, kan die opstellen en opleggen. De economie mag zeker niet ongecontroleerd doen hetgeen het wil, zoals extreem rechts het stelt. De maatschappelijke ellende van de arbeiders in de 19^e eeuw spreekt boekdelen. Anderzijds moet de staat door haar verantwoordelijkheid ten dienste staan van de economie. Net zoals ouders, wat de te volgen

regels betreft, boven het kind moeten staan, omdat ze beter weten wat goed en slecht is, maar tezelfdertijd, omdat ze dit weten zich ten dienste van het kind moeten stellen.

De overheid moet het menselijk kapitaal stimuleren. Dit door o.a.:

- Maximale vrijheid te geven aan de burgers, daar de individuele vrijheid de motor van de vooruitgang is.
- Een rechtvaardig sociaal beleid uit te bouwen. Hoe het zeker niet moet, toont ons het Belgisch Sociaal Zekerheidsstelsel. Voor sommigen betekent dit stelsel, een hangmat, voor anderen echter zelfs geen vangnet.
- Te zorgen voor een goede scholing en gezondheidszorg.
- De staat te ontvetten en op een efficiënte manier te doen functioneren. Daardoor kunnen taksen en belastingen omlaag en zijn meer investeringen mogelijk. Dit veronderstelt privatisering en liberalisering.
- Het inperken van de macht van de syndicaten. Hun al té grote macht is er oorzaak van dat de staat zelfs niet efficiënt meer kan functioneren. In België zijn de al te schaarse pogingen van de staat om de economie vooruit te helpen afgesprongen op de greep van de vakbonden. Denken we maar aan de voorgestelde, noodzakelijke hervormingen van het pensioenstelsel door minister Dehaene. Vakbonden hebben onmiddellijk met stakingen gedreigd, waardoor die hervormingen maar in de vergeetput werden geworpen. Zeker is dat de Belgische staat door gebrek aan rationeel ingrijpen bezig is de welvaart weg te spoelen. Algemeen moet gesteld worden dat het wanbeleid van de staten de belangrijkste rem geweest is op de economische expansie.

Door de economie te stimuleren zal de kern van de economie, de productiviteitsstijging, maximaal groeien. Het nut van die productiviteitsstijging is duidelijk: daardoor vermindert de kostprijs per geproduceerde eenheid.

De geschiedenis heeft ons geleerd dat zowel té rechtse als té linkse ideologieën heel negatief inwerken op de economie. Zowel de ongebreidelde vrijheid in de 19e eeuw (het laissez faire, laissez passer principe van Adam Smith) als het linkse staatsinterventionisme (het etatisme) van de 20e eeuw hebben de economie afgeremd, zelfs crisissen veroorzaakt. Dit moet ons niet verwonderen: hun respectievelijke deviezen, de vrijheid en de gelijkheid zijn slechts relatieve waarden, ondergeschikt als ze zijn aan de ethiek. Alleen een vrije economie gereguleerd door ethische regels kan gestage welvaartsstijging waarborgen. Meer specifiek hebben de studies van Alberto Alesina (1997) over de overheidsfinanciën duidelijk de in te slane weg aangeduid. Indien er budgettaire bijsturingen moeten gebeuren moet men bij voorkeur de staatsuitgaven verminderen (hoofdzakelijk door vermindering van de ambtenarij). De kans op een duurzame sanering is dan veel groter dan bij een vermeerdering van de staatsinkomsten door middel van een stijging van taksen en belastingen. Dit laatste veroorzaakt in de regel een vermindering van de economie. De Belgisch regering van Di Rupo heeft dit duidelijk nog niet ingezien.

Practisch en geresumeerd kan men stellen dat de economie vastloopt als er:

- a) te veel onrechtvaardige regels
- b) te weinig rechtvaardige regels
- c) de belastingen en taksen te groot zijn, meestal een gevolg van de linkse verstaatsing.

Met de globalisatie van de handel valt het accent nog nadrukkelijker op de ethiek, daar de landen elkaar nu veel meer beïnvloeden, hun wederzijdse verantwoordelijkheid groter geworden is. Een land dat economisch veel groeit, zal een positieve invloed hebben op de wereldeconomie, maar omgekeerd ook zal een noodlijdend land er een negatieve uitwerking op hebben.

Antiglobalisten verwerpen de wereldhandel met het argument dat die schade berokkent aan sommige onderontwikkelde landen. Dit hoeft echter niet. Alleen een gebrek aan ethiek is daar

de oorzaak van. Zo ondervinden bepaalde Afrikaanse landen ernstig nadeel van de uitvoersubsidies voor graan in de V.S. en België. Hier is er niet te veel vrijhandel, wel te weinig, te weinig ethiek ook. Alleen een slechte functioneringswijze heeft negatieve effecten op de wereldhandel. Het grootste obstakel is hier het protectionisme, ingegeven door het eigenbelang.

Is het logisch dat slechts door een bloeiende economie de armoede kan geweerd worden, het te volgen economisch systeem blijkt daarentegen oorzaak te zijn van veel controversen.

De economische stelsels

A. Het Kapitalisme

Uitvinders en ondernemers zijn het belangrijkste. Niet alleen omdat zij zorgen voor de vermeerdering van de welvaart, maar ook omdat zonder hen geen democratie mogelijk is.

Barrington Moore

Het kapitalisme is een stelsel waarin de productiemiddelen particulier eigendom zijn en waar in een vrije markt gestreefd wordt naar winstmaximalisatie. Men vertrekt van een beginkapitaal K1 en tracht dit te brengen naar K2, dat groter is dan K1. Vervolgens naar K3, dat groter is dan K2, enz....Het fundament van het kapitalisme is het doen generen van kapitaal door kapitaal. Dit is ook het fundament van de vooruitgang. Door de kapitaalsvermeerdering zijn immers ook uitvindingen en productiviteitsverhogingen mogelijk.

De verschillende betekenissen van het begrip kapitaal.

Aan het begrip kapitaal kunnen twee gans verschillende betekenissen gegeven worden:

- 1) Het fysisch aspect van kapitaal.
- 2) De potentie om meer kapitaal te creëren. Daavoor moet het kapitaal echter tot leven komen (=iets voortbrengen). Dit veronderstelt dat het kapitaal geïnvesteerd wordt. Er is een tussenstap nodig. Dit levend maken van geldelijk kapitaal is meestal slechts mogelijk omdat ook in de natuur potentiële krachten aanwezig zijn, die tot leven gebracht kunnen worden. Nemen we als voorbeeld een meer dat zich op grote hoogte gevormd heeft, zich vervolgens verlengt in een bergrivier en veel lager een waterval wordt. Al dit water kan men bekijken als een zuiver fysisch product, echter ook als een potentiële energiebron om electriciteit voort te brengen. Dit vereist het bouwen van een hydro-electrische centrale. Dit veronderstelt:
  - vernuft, waardoor de theoretische kennis verworven wordt om hydro-electrische centrales te bouwen
  - kapitaal om die centrale te bouwen
  - het commercieel inzicht om te bepalen of het project rendabel is
  - ook de moed bereid te zijn bij misrekening of tegenslag eventueel veel of zelfs gans het geïnvesteerd kapitaal te verliezen.

We zien een duidelijk verband tussen het kapitalisme en het rationalisme: slechts door de ratio kan het kapitalisme goed gedijen. Die rationaliteit leidt naar verzakelijking en

bureaucratisering. Eenmaal op gang gebracht is het proces niet meer te stoppen, zegt Weber. Gekend is zijn uitspraak: we zitten in een ijzeren kooi, die we zelf gemaakt hebben. Bij succes wordt meerwaarde gecreëerd. De essentiële fout van links is dat het de mogelijkheden om meerwaarden te creëren ondermijnt. In communistische stelsels is privé-bezit zelfs verboden en uiteraard dus niet verhandelbaar. Het communisme heeft het verschil tussen levend en dood kapitaal nooit ingezien (toch merkwaardig dat Aristoteles dit wel inzag). Door dit gebrek aan inzicht was zijn neergang onvermijdelijk. Nu nog wordt de beurs, kapitaal scheppend, dus economie bevorderend, door uiterst links met verachting aanschouwd. Het communisme kán geen bloeiende economie voortbrengen, daar het de potentiële energie die zowel in het prive'-bezit als in het individueel talent steekt niet laat openbloeien.

De voorwaarden opdat het kapitalisme zou kunnen ontstaan.

- Natuurlijk in de eerste plaats het bezit van kapitaal. Vanwaar kwam nu dit beginkapitaal? In de agrarische fase was praktisch het enige bezit de grond. Deze was oorspronkelijk grotendeels eigendom van de grondadel en de geestelijkheid. De start van het vroeg-kapitalisme werd gegeven met de onteigening van de grond (klassiek wordt een onderscheid gemaakt tussen het vroeg-kapitalisme en het moderne kapitalisme. De grens tussen beide is de industriële revolutie opgestart met de stoommachine van Watt in 1769). Zonder die onteigening kon het kapitalisme niet ontkiemen: voor de grondadel was elke vorm van arbeid vernederend en de geestelijkheid was onvoldoende gefocust op het aardse. Daarenboven was voor de Katholieke Kerk het streven naar eigenbelang lange tijd zondig. De herverdeling van de grond was dus een noodzakelijke voorwaarde voor de ontplooiing van het kapitalisme. Die herverdeling van de grond moest ook inhouden dat de bewerkers van die grond ook eigenaar werden. Slechts op die manier kan meerwaarde gecreëerd worden. China is daar een mooi voorbeeld van. Zolang de boeren geen eigenaars waren van de grond, was hun rendement ondermaats, slechts wanneer de grond hen toegewezen werd steeg hun rendement spectaculair. In het vroeg kapitalisme geschiedde het volgende: lijfeigenen konden op de duur hun vrijheid afkopen en zelfs grond kopen. Later kreeg het kapitalisme een fameuze duw in de rug met het kapitaal afkomstig van plunderingen van koloniale gebieden en van slavenarbeid.

- Vervolgens ook door het bestaan van een bepaalde arbeidsethiek. Die ethiek zou volgens Weber daarenboven de uitleg zijn waarom het kapitalisme in bepaalde landen doorgebroken is en in andere niet.

De theorie van Weber

In zijn werk: Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus (1905) stelt hij dat het kapitalisme slechts van de grond geraakt als er voldoende ondernemers zijn. De ondernemerszin is dus een absolute voorwaarde. Volgens Weber is hiervoor een bepaalde arbeidsethiek van cruciaal belang. In ontwikkelingslanden is die ethiek bijzonder klein: men werkt maar voor zover dit nodig is om rond te komen. Dit is uiteraard onvoldoende om economische groei teweeg te brengen. Het kapitalisme kan slechts slagen met een gans ander waardensysteem: zich verrijken moet een doel worden. Dit is de ethiek van het geldbezit. Aangezien geld hier een waarde is, is het nastreven ervan waardevol. Weber staaft die ethiek door er op te wijzen dat geld de welvaart kan doen stijgen en de vooruitgang veel sneller kan doen verlopen. Die ethiek is volgens Weber sterk cultuur gebonden en alleen aanwezig in het rationeel ascetisme van het protestantisme. Dit houdt inderdaad in: veel werken om veel geld te verdienen en samen met het veel sparen, veel te investeren.

Al te gemakkelijk verliest links uit het oog dat kapitalisme ten gronde ascetisme veronderstelt. Het houdt inderdaad in: zich onthouden van vrije tijd (door het veel werken) en zich onthouden van het gebruik van goederen en diensten voor persoonlijke doeleinden (er moet

immers zoveel mogelijk geïnvesteerd worden). Nu beoordeelt slechts een minderheid van de burgers het kapitalisme negatief. Echter was, tot Luther het preeste, het kapitalisme algemeen veroordeeld. De westerse levensbeschouwing was vóór Luther volledig gedomineerd door het katholicisme, dat het zich verrijken als zondig beschouwde. Zo was het zelfs verboden intresten te vragen op geleend geld (merkwaardig toch dat de Kerk dit wél duldde voor de orde der tempeliers, die aldus heel rijk werd). Luther was de eerste die brak met die levensopvatting. Hij bekritiseerde de “gelofte van armoede” van het katholicisme en preeste integendeel het streven naar welvaart door de arbeid aan. Voor de calvinisten, die geloofden in de predestinatie, kwam er nog een factor bij om zich in het economisch leven te storten: succes op beroepsgebied zou wellicht een gunstig voorteken kunnen inhouden van het uitverkoren zijn. Het was dus ethisch hard te werken, veel te sparen (ascetisch te leven), veel te investeren en veel te verdienen. Volgens Weber draagt de ethiek van de andere wereldgodsdiensten niet bij om het kapitalisme te stimuleren.

- 1) Zoals vermeld was voor het middeleeuws katholicisme het streven naar eigenbelang zondig.
- 2) Het hindoeïsme houdt een star sociaal systeem in. Naargelang de kaste waartoe men behoort mag men bepaalde beroepen wel, andere echter niet uitoefenen. Dit drukt natuurlijk de drang om veel te veranderen.
- 3) Het confucianisme en het taoïsme remmen het individueel initiatief door een aanpassing van het individu aan de maatschappelijke orde te prediken.
- 4) Het boeddhisme streeft het geestelijke na door verzaking van het materiële. Ook die ingesteldheid is uiteraard niet bevorderlijk om veel veranderingen door te voeren.
- 5) Ook de islam met zijn nostalgie naar het verleden, als de ideale toestand, kan onmogelijk het kapitalisme omhelzen.

Webers' theorie staat in oppositie met de basis-bovenbouw theorie van Marx. Voor Marx behoort de godsdienst immers tot de bovenbouw en wordt die bepaald door de basis. Voor Marx is het protestantisme niet de oorzaak van het kapitalisme, maar wel een gevolg ervan (zie verder in het hoofdstuk marxisme).

Net zoals sommige moralisten als Benjamin Franklin hekelde ook Marx het streven naar geld. In aansluiting met die tegengestelde meningen moet er gepoogd worden een antwoord te vinden op de vraag of het kapitalisme, ja dan nee, een ethisch stelsel is.

Ethiek en kapitalisme

Met het argument van Weber voor ogen dat het kapitalisme welvaart creëert, zou men moeten besluiten dat het principe van het kapitalisme ethisch is. Echter is de opmerking van Marx dat de ontstane welvaart slechts een minderheid ten goede komt een sterk en ontnuchterend tegenargument. Het lijkt me logisch dat zelfverrijking verwerpelijk is als het gebeurt ten koste van de gemeenschap, als het echter zijn steentje bijdraagt aan de stijging van de algemene welvaart, het een “goed” is. Enkele voorbeelden maken dit duidelijk.

- Bill Gates heeft met zijn bedrijf enorme winsten gemaakt, zich persoonlijk ook fabuleus verrijkt. Door zijn uitvindingen is de algemene welvaart geweldig toegenomen. Hij heeft dus een positieve bijdrage aan de maatschappij geleverd. Zijn rijkdom is op een rechtvaardige wijze verkregen (hoe meer dergelijke ingenieuze mensen, hoe beter). Wel is die moloch van de software opgezadeld met een groot ethisch probleem: wat doen met al dit geld? Op welke ethisch verantwoorde wijze dit geld aanwenden?

- Een dynamische werkloze is al maanden zonder werk en is die situatie grondig moe. Hij besluit met een beetje geleend geld een eenmanszaakje op te richten. Dit lukt hem wonderwel. Na enkele jaren telt zijn bedrijf tientallen werknemers. Die groei van het bedrijf is slechts mogelijk geweest door het maken van winst. Daardoor heeft die moedige ondernemer voor een beter bestaan gezorgd voor tientallen mensen. Hier ook is er een plus sum game. Er is meer algemene welvaart geschapen. De winst mag bijgevolg zeker niet eenduidig als verwerpelijk beschouwd worden.

Hetgeen bevoorbeeld zeker wél verwerpelijk is, is de perequatie. Door dit principe verarmt de gemeenschap en dit ten voordele van bepaalde bevoorrechte groepen. Het is maar al te duidelijk dat de perequatie een immoreel principe is.

Uit het voorgaande blijkt duidelijk dat naargelang zijn ethische oorsprong de individuele rijkdom in twee groepen kan ingedeeld worden. In een eerste groep is de persoonlijke rijkdomverwerving de vrucht van werkkraft en talent en komt dit ook ten goede aan de ganse gemeenschap. Uiteraard is dit soort rijkdom moreel verantwoord. Als typisch voorbeeld kan de rijkdomschepping van uitvinders en van veel ondernemers vermeld worden. Hier betreft het verkregen rijkdom. De tweede groep behelst de gekregen rijkdom van de gemeenschap (want bekomen zonder tegenprestatie). Dit gebeurt natuurlijk ten koste van de gemeenschap. De onredelijke verrijking van de ene gaat hier gepaard met een verarming van de ander. Dit is moreel verwerpelijk. Wansmakelijke voorbeelden zijn de perequatie, de hemelhoge staatspensioenen, de gekregen gronden van de grondadel.

Het kapitalisme blijkt soms moreel (zie het geval Bill Gates), soms immoreel te functioneren (zie het 19e eeuwse kapitalisme). Het is duidelijk niet bij machte veel invloed op de verdeling van de gecreëerde rijkdom te hebben. Het is dus grotendeels amoreel, net zoals de natuur dit is. Marx' fout was te denken dat het kapitalisme een autonoom functionerend systeem is, dat het menselijk handelen er geen invloed kon op hebben. Niks is nochtans minder waar: een externe kracht kan door invoering van morele regels dit hoofdzakelijk amoreel stelsel ombuigen in een moreel functionerend systeem. Het kapitalisme is inderdaad slechts een instrument, een middel om tot meer welvaart te komen. Instrumenten moeten door mensen bediend worden en daar rijpt het schoentje. Zoals een auto op zich een "goed", slecht bediend echter, een "slecht" iets wordt, zo zal ook het slecht functionerend kapitalisme negatief op de maatschappij inwerken. Slechts de staat kan voor bijsturing zorgen en dit vooral door morele regels in te voeren en die te doen naleven. De inwerking van de staat is bijgevolg van cruciaal belang. Aan zijn lot overgelaten zal het kapitalisme ontaarden en op de duur verdwijnen (door de creatie van monopolies). De staat speelt dus een onontbeerlijke rol en dit des te meer daar het door allerlei groeibevorderende realisaties, zoals een goede gezondheidszorg, voldoende scholing, infrastructuurwerken, ordehandhaving, de formalisering en bescherming van bezit, enz...het kapitalisme enorm kan ondersteunen.

Zelfs als het kapitalisme voldoende ethisch onderbouwd is, zal ook de staat niet kunnen verhinderen dat de kloof tussen rijk en arm groter wordt, met dit verschil echter, dat mits ook de staat ethisch functioneert (vooral door te zorgen voor een billijke herverdeling) de relatieve armen in absolute termen welstellender zullen zijn, niet meer in barre ellende hoeven te leven. China is wellicht het mooiste voorbeeld van het wonder dat het kapitalisme kan voortbrengen: terwijl dit land onder communistisch bewind de grootste ellende kende (Mao wordt verantwoordelijk gesteld voor het veroorzaken van de grootste hongersnood die de wereld ooit gekend heeft. Volgens sommige bronnen zouden 30 miljoen chinezen de hongerdood gestorven zijn!), kan het nu dank zij het kapitalisme een jaarlijkse groei van 10% realiseren! De mogelijkheid om door het kapitalisme de armoede terug te dringen is de voornaamste reden om het kapitalisme te omarmen.

Veel mensen zullen nochtans opwerpen dat het kapitalisme gekenmerkt wordt door het streven naar eigenbelang, een egoïstisch gegeven gestut op hebberigheid en een streven naar eer. Bijgevolg op ondeugden. Hoe het kapitalisme dan inhoudelijk verdedigen? Hiervoor moeten we ons baseren op hetgeen het kwade in se inhoudt: de ander gewild doen lijden. Zolang dit streven naar eigenbelang gebeurt met respect voor de anderen, is het ethisch perfect toelaatbaar. Het merkwaardige aan het kapitalisme is het feit dat alhoewel het uit eigenbelang ontstaan is, het toch baat kan bijbrengen voor de ganse maatschappij. Adam Smith heeft dit historisch verwoord : het brood van de bakker hebt ge niet te danken aan zijn altruïsme, maar aan zijn streven naar eigenbelang.

Een kapitalisme dat voor iedereen voordeel bijbrengt is zinvol, de ethiek is het uiteraard ook. In het zinvolle ontmoeten ethiek en een goed functionerend kapitalisme elkaar. We kunnen daarom gerust stellen dat als een kapitalisme gedurende een lange periode goed werkt, het ook ethisch functioneert , maar anderzijds ook dat immorele kapitalistische stelsels naar economische crisissen leiden, zoals de geschiedenis het ons op pijnlijke wijze al te duidelijk gemaakt heeft.

Een belangrijk ethisch element in het kapitalisme is de hoogte van de lonen en in het bijzonder die van de minimumlonen. Slechts als die voldoende hoog zijn kan het kapitalisme goed functioneren. Ford heeft dit duidelijk bewezen. De ethische gedachte bij het vaststellen van minimumlonen is dat de ondernemer zich wel mag verrijken, maar dat het loon voldoende hoog moet zijn, zodat ook de arbeider er beter van wordt. Dit is ook de basisgedachte van het Rijnland model en van de theorie van Pareto. De ideale inkomensverdeling is deze waarbij de ganse gemeenschap er beter van wordt, zowel ondernemer, arbeider als klant. Vóór de instelling van het minimumloon werd het loon bepaald door het spel van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Aangezien de vraag meestal het aanbod overschreed, o.a. door de bevolkingsaanwas, waren de lonen steeds te laag. Met het instellen van het minimumloon kon het spel van vraag en aanbod slechts beginnen vanaf dit niveau.

De gevolgen van het kapitalisme.

Er zijn vooral positieve, echter ook negatieve gevolgen.

A. De positieve gevolgen:

Het feodalisme heeft wel het ontstaan gegeven aan het kapitalisme door aan de lijfeigenen de mogelijkheid te geven hun vrijheid af te kopen en daarenboven ook grondbezit te verwerven, maar anderzijds heeft het ontstane kapitalisme progressief het feodalisme vernietigd. Dit had als gevolg dat de individuele vrijheid enorm steeg en dat het idee van verandering gaandeweg de plaats innam van het idee van traditie, het aristocratisch principe, waarbij men verkreeg door afkomst, de plaats moest ruimen voor het principe van de meritocratie, waarbij men verkreeg door talent en inspanning. Daardoor vermeerderde de individuele inspanning en kwam door concurrentie "the right man on the right place", hetgeen leidde naar een verhoogde productiviteit. Op economisch gebied ontstond meer groei, op technologisch gebied meer uitvindingen, op politiek gebied democratiseringsdrang. Net zoals in de rechtvaardigheid komt een bepaalde eigenschap sterk naar voor: de moed. Zoals de moed noodzakelijk is om een rechtvaardige daad te stellen, veronderstelt ook het kapitalisme moed. Zonder die eigenschap blijven de andere capaciteiten in slaaptoestand. Het kapitalisme houdt in dat men zichzelf bewijst. Daardoor ontstaat wel meer druk op het individu: een goed functionerend kapitalisme houdt in dat de burgers het beste van zichzelf geven, prestatiegericht zijn. Voor het individu kan dit zowel een positieve als een negatieve inwerking hebben. Sommigen gaan graag uitdagingen aan, anderen vermijden die angstvallig. In een ethisch kapitalisme moet het zo goed mogelijk presteren als een plicht, het falen als een recht beschouwd worden. De

kapitalistische maatschappij moet zowel waardering voor succes, als begrip voor mislukking opbrengen. Door het vooruitzicht op beloning ontstaat een vermeerdering van de arbeidslust, dit in tegenstelling met het communisme, zoals het in een grapje naar voor komt.: in het communisme doen de mensen net alsof ze werken, de staat net alsof ze hen betalen.

B. De negatieve gevolgen:

1. De vernietiging van natuurlijk kapitaal: door ontbossing, waterbezoedeling, luchtverontreiniging. De overconsumptie zal samen met de overbevolking leiden naar een aantasting van de natuur. De reclame speelt hier een erg negatieve rol door mensen aan te zetten te kopen hetgeen ze feitelijk niet nodig hebben.
2. De vernietiging van psychisch kapitaal: er zijn in het kapitalisme ook verliezers, ondernemers die failliet gaan, werknemers die werkloos worden. Het is de taak van de maatschappij die zo goed mogelijk op te vangen.
3. De vernietiging van sociaal kapitaal: de economische actoren kunnen elkaar eventueel slechts zien als concurrenten, als tegenstanders. Zo is de sociale band tussen hen heel klein.
4. De vernietiging van morele waarden. Door de reclame worden mensen valse waarden opgedrongen, waardoor een minderwaardige cultuur kan ontstaan.
5. Succes is in het kapitalisme niet gewaarborgd. Heel dikwijls brengt het geen onmiddellijk nut voort. Net zoals de eerst gemaakte boog geen succesverhaal was, is men er nog niet in geslaagd kanker te overwinnen. Ontdekkingen gebeuren slechts stapsgewijs.
6. De vorming van monopolies, kartels, trusts, prijsovereenkomsten, enz...

Door allerlei wetten hebben de staten die nadelen grotendeels kunnen tegenwerken.

B. Het marxisme

Een ideaal kan slechts als richtinggevend beschouwd worden, als het een rationeel gefundeerd ideaal is.

Habermas

Ontstaan, methode en doel van het marxistisch denken.

Die filosofie is waarschijnlijk ontstaan door de constatactie van de ellendige levensomstandigheden waarin de arbeiders in de 19e eeuw leefden. Vóór Marx had o. a. Saint-Simon reeds die wantoestanden aangeklaagd, maar geen nieuw economisch stelsel bedacht, alleen vastgesteld dat de stijgende rijkdom enkel ten goede kwam aan de kapitalisten en de ambtenaren. Marx wilde daarenboven een actief ingrijpen en bedacht een nieuw economisch-filosofisch model, dat hij onderbouwde met een theorie, die hij het historisch materialisme noemde. Dit hield een historische studie in van de maatschappelijke verhoudingen en dan vooral van de socio-economische verbanden tussen de verschillende sociale lagen. Uit die studie moest dan een nieuw economisch stelsel ontstaan. In tegenstelling tot de andere filosofen, die de mens als abstract, universeel wezen beschouwde, plaatste Marx de mens in zijn reële sociale context (bvb. als slaaf), waarbij hij vaststelde dat het individu in zijn vrijheid beperkt wordt. Ook voor Marx gold dus de primauteit van individu op het geheel (dit schijnt links al te gemakkelijk te vergeten). In oppositie met de socialisten was Marx overtuigd dat zonder strijd geen socio-economische verandering mogelijk was. Marx was de eerste filosoof

die zijn theorie baseerde op kritiek. Zijn vertrekpunt was de radikale gelijkheidseis. Hij legde vooral de nadruk op de materiële ongelijkheid, terwijl o.a. Rousseau de ongelijkheid in een veel breder perspectief zag. Door de bestudering van de geschiedenis kwam Marx tot het besluit dat in elk economisch systeem er spanningen bestaan tussen de verschillende maatschappelijke klassen en dat die klassen steeds onderverdeeld konden worden in 2 groepen: de onderdrukkers en de onderdrukten. Zo waren er meesters en slaven, grootgrondbezitters en lijfeigenen, kapitalisten en proletariërs. Aldus is het niet verwonderlijk dat Marx de dialectische methode van Hegel overnam. Hierbij wordt een theorie (een thesis) geopponeerd aan een tegengestelde theorie (een antithesis) waaruit dan een besluit volgt (de synthesis). Daardoor ontstaat meer inzicht. De dialectische methode staat tegenover die van de positivisten, die het houden bij een strakke oorzaak-gevolg relatie (de huidige linkse theorie basis). In de dialectische methode stelt men zich niet tevreden met de zuivere vaststelling van waarneembare feiten zoals bij de positivisten, maar zoekt men de diepere samengang tussen de verschillende verschijnselen. Elk waarneembaar feit wordt hierbij in een ruimer verband geplaatst. Ze veronderstelt dat er een dynamiek steekt in de werkelijkheid, een voortdurende ontwikkeling plaatsvindt.

Marx' uiteindelijk doel was een maatschappij van vrije mensen te creëren. Hij bracht bijgevolg de factor vrijheid in verband met de heersende wantoestanden. Zo stelde hij vast dat de ondernemer geen vrij mens was, daar de concurrentie hem verplichtte lage lonen uit te betalen. Ook de arbeider was natuurlijk niet vrij, daar deze onderworpen was aan de macht van de ondernemer. De fout lag dus niet bij de actoren van het systeem, maar in het systeem zelf. Dit moest dus afgeschaft worden. Het privé-kapitalisme was voor Marx inhoudelijk verkeerd.

Voor Marx zijn de arbeiders zich niet bewust van hun mensonwaardige positie. Ze hebben een vals bewustzijn (daar volgens Marx het maatschappelijk zijn het bewustzijn bepaalt). Om die situatie te veranderen zullen ze eerst en vooral zich bewust moeten worden van hun plaats in het productieproces en een klassenbewustzijn moeten ontwikkelen. Voor Marx moet de arbeider evolueren van een toestandsklasse (de Klasse-an-Sich) naar een mentaliteitsklasse (de Klasse-für-Sich). Dit is een bewuste klasse. In een Klasse-für-Sich ontwikkelt zich een gemeenschappelijk bewustzijn. Hier wordt reeds duidelijk welk enorm belang het collectief bewustzijn heeft voor links.

Voor Marx zijn de spanningen tussen de verschillende klassen de motor van de maatschappelijke evolutie. In het 19e eeuwse industriële tijdperk zijn het de spanningen tussen de dynamische productiekrachten en het statische van de productieverhoudingen (de machtsverhoudingen tussen de kapitalisten en het proletariaat). De productiekrachten evolueren (zijn een dynamisch gegeven) door de ontwikkeling van de techniek en de wetenschap, terwijl de productieverhoudingen gelijk blijven. Marx stelt zich hierbij loodrecht tegenover het idealisme van Hegel, dat het accent legt op het ideaal. Voor Hegel is de geschiedenis op te vatten als een evolutie van de menselijke geest: het handelen van de mensen wordt bepaald door een ontwikkeling van ideeën: niet de geestelijke vermogens veranderen, alleen de producten van de geest. In tegenstelling met Hegel denkt Marx dus dat de studie van de samenlevingen gebaseerd moet zijn op de studie van de werkelijkheid (vandaar de naam, materialisme). Indien het vertrekpunt de werkelijkheid is, men alleen gelooft in die werkelijkheid, alle ideeën slechts een product van die werkelijkheid zijn, dan bestaat voor marxisten uiteraard geen opperwezen. Het marxisme is per definitie atheïstisch.

Het gevolg van het materialistisch denken: de onderbouw-bovenbouw theorie.

Marx maakte een duidelijk onderscheid in hetgeen hij de onderbouw noemde, en anderzijds de bovenbouw. De onderbouw was de economische verhouding, dus de klassenverhouding. In de

19e eeuw bijgevolg de verhouding tussen de kapitalisten en de proletariërs. Volgens Marx beperkte de klassentegenstelling zich echter niet tot het economisch vlak. De onderbouw bepaalde volgens Marx ook de bovenbouw (de kerk, de staat, de cultuur, het recht, enz...). De dominante economische klasse leverde de dominante ideeën en bepaalde aldus de werking van de instituties. Zo verrechtvaardigde de kerk bevoorbeeld de bestaande wantoestanden: aan de boeren werd in de middeleeuwen gewezen op hun nut (net zoals de dieren nuttig waren, waren ook zij het). De beloning zou dan in het hiernamaals volgen. Om boeren van hun belang te overtuigen werden hiervoor zelfs ordes opgericht (de dominicanen en de franciscanen). Gekend is Marx uitspraak: godsdienst is opium voor het volk. Zo wordt volgens hem met de godsdienst, de proletariër een vals bewustzijn ingeprent. Marx verwierp ook de legitimiteitspretenties van de staat. Voor hem is de staat inherent slecht. In het communistisch manifest (1848) beklemtoonde hij: arbeiders hebben geen vaderland (duidelijker kan men het expansionistisch karakter van het marxisme moeilijk stellen: zonder vaderland, geen grenzen. Het marxisme is grenzeloos). In dit manifest beloofde hij dat arbeiders nooit meer op elkaar zouden schieten, hetgeen ze jaren later toch deden (in W.O.1). Voor Marx moest uiteraard de maatschappij de staat overheersen (dit in tegenstelling met o.a. Plato, Hegel, en jawel, ook de communisten)

Het historisch materialisme.

In zijn historisch materialisme maakt Marx een theoretische analyse van het arbeidsproces. Hij maakt een duidelijk onderscheid in 2 verschillende warencirculaties.

1. De onmiddellijke vorm.

W1(waar 1)-G(geld) -W2(waar2), die de gebruikswaar is. Waar 1 wordt verkocht. Men krijgt er geld voor en koopt er een nieuwe waar mee. Bvb. brood-geld-vlees (de bakker verkoopt brood om vlees te kopen).

In de onmiddellijke vorm wordt het geld onmiddellijk gebruikt om er gebruikswaar voor te kopen. De warencirculatie eindigt daar. W2 is het einddoel dat beantwoordt aan een behoeftebevrediging. Geld is het ruilmiddel, W1 en W2 ruilwaren. In die vorm is er bijgevolg geen dynamiek.

2. De eindeloze vorm.

G1-W1-G2-W2-G3-W3, enz...Dit gaat eindeloos door, het is dus doelloos en bijgevolg niet ethisch. Het G(geld) verandert hier in kapitaal (dat dus geld is dat niet dient om een behoefte te bevredigen). G1-W1-G2-W2, enz. verandert dus in K1-W1-K2 -W2, enz. Het verschil tussen K2 en K1 is de meerwaarde (voor Marx gelijkgesteld aan de winst, daar voor hem het werk van de ondernemer niet als nuttige arbeid moet beschouwd worden en dus niet vergoed dient te worden).

Bemerken we hier dat Marx, net zoals Saint-Simon en dit boek, een duidelijk onderscheid maakt tussen nuttige en onnuttige arbeid. Dit laatste zou volgens hem zelfs niet vergoed moeten worden. Als we die lijn doortrekken, onnuttige ambtenaren dus ook niet.

Het kapitalisme is voor Marx te herleiden tot een stelsel waar men kapitaalaccumulatie nastreeft. Voor Marx bestaan in het kapitalisme 2 soorten tegenstellingen:

1. De bovenvermelde oppervlakkige tegenstelling.

2. De diepere tegenstelling: die tussen het verschil in inhoud van de factor arbeid. Namelijk, arbeid als doelmatige, productieve activiteit of als onderdeel van het productieproces van het kapitalisme.

Volgens Marx kan een waar slechts waarde hebben als gebruiksvoorwerp. Anders is het nutteloos, dus waardeloos. In dit geval zal ook de arbeid nutteloos en waardeloos zijn, daar het

iets waardeloos voortbrengt. Het wezen zelf van de arbeid is immers om nuttig te zijn. Dit is volledig in lijn met het denken van Saint-Simon.

Arbeid heeft voor Marx bijgevolg een dubbel karakter, naargelang hij zich uitdrukt in gebruikswaarde dan wel in ruilwaarde. Als gebruikswaarde hebben waren in de eerste plaats een kwalitatieve waarde, als ruilwaarde slechts een kwantitatieve waarde, namelijk hoeveel nieuw kapitaal het kan opleveren. In dit laatste geval wordt de arbeider uitgebuit, daar zijn arbeid slechts dient om het kapitaal van de kapitalist te vermeerderen.

Merken we hier op dat Marx, door zó de nadruk te leggen op het nut in de arbeid, de verschillende soorten nuttige arbeid van ondergeschikt belang beschouwt.

Volgens Marx was het kapitalisme in het economisch evolutieproces slechts een voorbijgaande fase. Het zou onvermijdelijk ten ondergaan, daar het leidt naar concentratie van kapitaal, zodat per bedrijfstak er slechts één enkel bedrijf meer zou overblijven. Zonder de antimonopoliewetten zou zijn theorie waarschijnlijk ook uitgekomen zijn. Aangezien volgens Marx dit supergeconcentreerd kapitaal slechts de staat kon toebehoren, zou dit het einde bezegeld hebben van het kapitalisme.

Een gevolg van Marx dualistisch denken, waarbij de maatschappij slechts bestaat uit arbeiders en nutteloze kapitalisten, was dat hij de arbeid zag als enige winstproducerende factor. Een grove vergissing: technologische ontwikkelingen, de natuur, betere arbeidsorganisatie, staatsoptredens, enz...kunnen ook winstgevend gevolgen hebben. Marx was nochtans niet de eerste met die (verkeerde) theorie. Ook Adam Smith had die reeds in de zogenaamde arbeidswaardeleer vastgelegd: de prijs van goederen die op de markt worden verhandeld, wordt bepaald door de hoeveelheid arbeid die er bij de vervaardiging ervan ingestoken wordt. Marx legde meer de nadruk op de meerwaarde die de arbeid voor de economie opbracht. Zo ontstond zijn meerwaardeleer, hetgeen duidelijker naar voor bracht hetgeen arbeiders feitelijk doen: meerwaarde creëren, die opgaat in het kapitalistisch stelsel. Voor Marx behoorde die meerwaarde volledig toe aan de arbeiders. Die meerwaarde stelde hij gelijk aan de winst, daar het werk van de kapitalist, nutteloos zijnde, niet vergoed moest worden. Zijn meerwaardeleer was, volgens Marx, een bewijs dat de arbeiders uitgebuit werden, het kapitalistisch systeem onethisch is. Dit idee leefde nog voort in de jaren 1960-1990 vooral, en dan voornamelijk in Italië, Frankrijk, Wallonië. Merkwaardig hierbij is dat andere denkers, de fysiocraten zoals François Quesnay, ook één enkele productiefactor als allesoverheersend beschouwden. Voor hen was alleen de grond van belang, dus de grondadel de belangrijkste klasse, terwijl voor Marx die klasse slechts bestond uit parasieten.

Geresumeerd kunnen we stellen dat in het marxisme het basisprincipe het materialisme is, het onderzoeksmiddel de dialectische methode, en het doel het bekomen van de individuele vrijheid en volkomen gelijkheid.

Daar voor Marx de politiek niks anders is dan de onderdrukking van een klasse door een andere klasse, is het noodzakelijk de politiek te bannen om tot vrijheid te kunnen komen. Essentieel voor dit vrijheidsideaal is de verdringing van de vervreemding. Feuerbach was de eerste die dit fenomeen ontleedde. Hij stelde dat de ideeën en de begrippen niet buiten de mens bestaan, zoals Hegel en Plato het vooropstelden, maar dat deze slechts afgeleide producten van het menselijk denken zijn. Het anders voorstellen leidt volgens Feuerbach tot een of andere vorm van vervreemding. Het abstracte denken is eigen aan de mens, de producten ervan dus ook. Door die producten los te zien van de mens, vervreemdt hij van die producten. Zo stelde hij dat niet God de mens, maar de mens God geschapen had. Ideeën kunnen bijgevolg slechts een relatieve waarde hebben (dit is ook het huidige linkse denken). Marx heeft de vervreemding, als sociaal verschijnsel, dan verder uitgediept. De arbeider vervreemdt van het product dat hij heeft voortgebracht, want hij beschikt er niet over. Hij vervreemdt ook van de natuur, daar hij natuurproducten omvormt tot cultuurproducten. Hij

vervreemdt van zijn werk daar hij werkt voor een ander, hij zich ook moet schikken naar de kapitalist en daarbij moet werken om te overleven. Tenslotte vervreemdt hij ook van de medemens, daar die voor hem concurrenten zijn. Het gevolg van die vervreemding is dat de arbeider een individualist wordt. Voor Marx moet het uitgangspunt van de sociologie bijgevolg de vervreemding zijn, daar de individualisering ten alle prijze vermeden moet worden. Wellicht heeft Marx hier gelijk. Zijn besluit is dat het kapitalisme aliënerend werkt, daar ook de kapitalisten van hun omgeving vervreemden. De oorzaak van die vervreemding was voor Marx dus duidelijk het privé bezit (echter wel enkel beperkt tot het bezit van de productiemiddelen). Ook voor Rousseau was het privé bezit de oorzaak van alle kwaad. Zo stelde hij: "le vol a commencé lorsque quelqu'un a dit: ce terrain est à moi. Voor Rousseau had privé bezit dus een veel omvattender betekenis.

Marxisme en christendom hebben dit gemeen dat ze beiden de vervreemding willen opheffen. Enkel de manier waarop, verschilt: in het christendom op een vreedzame wijze, door naastenliefde, in het marxisme op een geweldadige wijze, door strijd.

Het vervreemdingsproces leidt uiteraard tot een negatief mensbeeld: de affiniteit voor de meeste andere mensen is verminderd. Om tot een homogener, gelukkigere samenleving te komen moet imperatief de vervreemding opgeheven worden. Dit kan slechts door de ander als een gelijke te beschouwen. Dit veronderstelt de inwerking van de deugd der nederigheid, waarbij men de ander noch als een mindere, noch als een superieure beschouwt (voor de gelovige is dit een vanzelfsprekend gegeven: iedereen is kind van god).

Was Marx op economisch gebied grotendeels verkeerd, op sociologisch gebied mag hij samen met Max Weber, Dürckheim, Saint-Simon en De Tocqueville bij de allergrootsten gerekend worden.

De gevolgen van het marxisme.

Het marxisme heeft enorme gevolgen gehad. Enerzijds heeft het in veel landen revoluties doen ontstaan, anderzijds ook zijn stempel gedrukt op de arbeidersbeweging, die meer bewust werd van haar macht, waardoor beetje bij beetje het levenspeil van de arbeiders verbeterde.

Het uiteindelijk doel van het marxisme was, verrassend genoeg, het bereiken van de volledige vrijheid, feitelijk een rechts ideaal. Volgens Marx was de menselijke geest zeer kneedbaar (hetgeen ten gronde beduidt dat voor Marx het collectief bewustzijn dominant is), waardoor dit doel geen utopie is. Hij veronderstelde en baseerde daar trouwens zijn theorie op, waarbij de mens, levend in een zeer rechtvaardige wereld, ook rechtvaardig zou worden (we kunnen hier bemerken hoe nauw zijn gedachtengang aansluit bij die van o.a. Rousseau en van Aristoteles). Overduidelijk komt het belang van het collectief bewustzijn in het marxisme naar voor, hetgeen later ook in het socialisme het geval was. Marx stelde dat eens iedereen rechtvaardig was, de staat overbodig werd en dat de mensen dan, niet meer onderdrukt door de staat, volledige vrijheid konden verwerven. Het is merkwaardig dat Marx' streven naar vrijheid zo weinig vermeld wordt, terwijl dit toch zijn ultiem maatschappelijk doel was. Vooraleer tot dit statenloze stadium te komen was volgens Marx wel een tussenstadium noodzakelijk, waarin de arbeiders alle macht bezaten (de dictatuur van het proletariaat). In de werkelijkheid werden onder de mom van Marx' denkbeelden staatsvormen gecreëerd, die in bijna niks met Marx' ideeën overeenkwamen. O.a. Rosa Luxemburg had dit ingezien en waarschuwde Lenin dat de dictatuur van het proletariaat gemakkelijk kon ontaarden in een dictatuur over het proletariaat, hetgeen trouwens in alle communistische staten gebeurde. Alhoewel het marxisme de theoretische grondslag van het communisme vormt, heeft in de praktijk dit nieuw politiek stesel zich stelselmatig verwijderd van Marx' ideeën. Alleen de mensjevieken bleven trouw aan de marxistische leer en hadden veel kritiek op het communisme. Echter bezaten deze geen enkele politieke macht.

Het communisme verantwoordde haar politiek door te wijzen op de overeenkomst met de natuur: net zoals in de natuur maakt het individu deel uit van het geheel. Lenin zei zelfs: de arbeiders zijn mest voor de akkers van het communisme. Er is tussen de natuur en het communisme op ethisch gebied echter een duidelijk verschil: de natuur maakt op amorele wijze gebruik van het individu, het communisme op immorele wijze.

Het communisme is een schoolvoorbeeld gebleken van de totalitaire staat:

- een éénpartijstelsel
- geen parlement
- geen scheiding der machten
- een dictatoriaal regime
- een strakke hiërarchische structuur met een ijzeren discipline
- geen vakbonden toegelaten
- vijandschap tegenover het geloof
- de overheersing van politieke op economische wetmatigheden. Men geloofde rotsvast in de heilzame werking van de centrale planning, de officiële prijsvorming, het vaststellen van de geproduceerde goederen alsook van hun productiegrootte. Het is nochtans evident dat hetgeen de klant vraagt geproduceerd moet worden.

Het communisme kón niet goed functioneren:

- Zonder geestelijke vrijheid wordt de intelligentie tegengewerkt en zonder intelligentie kan geen bloeiende samenleving ontstaan.
- Met een planeconomie produceert men enerzijds ook niet-gevraagde producten en anderzijds onvoldoende gevraagde producten (in de U.S.S.R. veel oorlogstuig, weinig consumptiegoederen).
- Door gebrek aan arbeidsethos, zowel een gebrekkige kwaliteit als een geringe productiviteit.
- Uiteraard heeft ook de extreme machtsconcentratie een uiterst negatieve invloed gehad. Zeker hebben velen aangevoeld dat er niet gestreefd werd naar de vorming van een maatschappij van gelijken, zoals Marx het wou.

De val van de U.S.S.R. is een mijlpaal in de geschiedenis. Het heeft vele ogen geopend, veel kamerfilosofen uit hun isolement gehaald. Waarschijnlijk hebben de linksgezinden niet alleen een ontgoocheling maar ook een deuk in hun eigendunk moeten verwerken. Merkwaardig is het feit dat de verschillen tussen het marxisme en het communisme zo weinig zijn uitgediept.

Het verschil tussen het marxisme en het huidig links denken.

Tussen beide is de kloof enorm:

- de radikale gelijkheidseis van het marxisme is bij huidig links verdampt in een gelijke kansen beleid. Terwijl Marx de klassen wilde opheffen, heeft links op artificiële wijze klassen gecreëerd (zie de onderverdeling volgens socio-professionele groepen in het Belgisch S.Z.S.)
- terwijl in het marxisme de nadruk gelegd wordt op het nut van de arbeid, is voor links het nut van de arbeid totaal onbelangrijk (een job is een job). Daardoor denken ze

ongestraft nutteloze ambtenaren te kunnen blijven aanstellen. Slechts de onhoudbaar oplopende staatsschuld kan hen blijkbaar wakker schudden.

- voor Marx primeert de economie op de politiek, voor huidig links is het net andersom. Voor Marx is de staat zelfs inherent slecht, voor links integendeel, goed.
  - In het marxisme moet de staat op termijn verdwijnen, terwijl links de staat steeds maar machtiger wil doen worden (zie de snelle stelselmatige vermeerdering van het staatsapparaat met als neveneffect een monsterachtige grote wetgeving).
- We kunnen gerust stellen dat huidig links en marxisme aan elkaar tegengesteld zijn.

Kritiek op het marxisme.

Het marxisme staat bol van fouten.

- De theorie van het historisch materialisme houdt geen rekening met de factor cultuur. Godsdiensten bevoorbeeld hebben een zeer belangrijke rol gespeeld in de geschiedenis. Zo zijn godsdienstoorlogen geen gevolg van een verhouding tussen onderdrukkers en onderdrukten.
- In zijn meerwaardeleer houdt Marx maar rekening met één productiefactor (de arbeid). De andere (het kapitaal, de natuur, de human resource) laat hij volledig buiten beschouwing.
- Marx herleidde de arbeid tot een zuiver materieel gebeuren. Echter kan de arbeid naast de materiële meerwaarde ook arbeidsvreugde en sociale meerwaarde verschaffen.
- Zijn mening dat de arbeider slechts zijn arbeid te verkopen had is ook duidelijk verkeerd: de arbeider heeft ook geestelijke vermogens, die hij eventueel te gelde kan maken. Taylor bevoorbeeld heeft een werksysteem ontwikkeld (het taylorisme) dat hem veel geld heeft opgebracht. Andere arbeiders hebben niches in het economisch leven ontdekt en zich kunnen opwerken tot soms heel hoge niveaus.
- Zijn onderschatting van het werk van de ondernemer is moeilijk te begrijpen.
- In tegenstelling tot hetgeen Marx dacht, leidt het kapitalisme niet noodzakelijkerwijs naar uitbuiting.
- Marx houdt het bij 2 klassen. Die tweedeling was reeds fout in zijn tijd, maar nu des te meer door de forse ontwikkeling van de dienstensector en dus van de middengroepen. Deze groepen zijn niet te rangschikken in een van zijn 2 klassen. Marx had ook wel bemerkt dat er andere groepen bestonden (vrije beroepen, boeren, onderwijzend personeel, verpleegsters, enz...). Hij dacht echter dit probleem te kunnen oplossen door te stellen dat die groepen zouden overgaan in de arbeidersgroep, een ten gronde niet te verdedigen visie.
- Dat het kapitalisme ten onder zou gaan is eveneens fout gebleken (professor Kruithof maakte 100 j. later dezelfde fout! Hoe verblind kan men door een ideologie zijn!).
- Marx heeft de rol van de staat in de economie nooit ingezien. Voor hem was het kapitalisme een autonoom functionerend systeem.
- Hij heeft ook niet ingezien dat zijn statisch functionerend stelsel tot maatschappelijke ellende moest leiden.
- Dat in het kapitalisme rijken steeds maar rijker, armen immer verder in de armoede zouden wegzakken is eveneens fout gebleken. Hij heeft duidelijk zowel het medeleven

van burgers, als de economische noodzakelijkheid voor het kapitalisme om een betere verdeling van het nationaal inkomen te realiseren, onderschat.

- Dat het kapitalisme een stelsel is van kapitaalaccumulatie is in se ook fout, maar past wel in zijn statische visie van de economie. In het kapitalisme streeft men ten gronde niet naar het vermeerderen van kapitaal, maar naar winst, dat dient om gedeeltelijk of volledig herbelegd te worden in de onderneming. Groei komt voornamelijk door nieuwe investeringen (waardoor winst van de onderneming een noodzakelijkheid is). Die investeringen zijn zelfs de kiem van de toekomstige welvaarts-groei. De winst opsouperen zoals hij voorstelt leidt tot economische achteruitgang. Nu nog hebben veel socialisten dit niet ingezien.

De kritiek van Marx op het kapitalisme is daarenboven zuiver theoretisch: in praktijk gebracht levert het kapitalisme uiteraard gebruiksgoederen op. Bakkerijen moeten in de eerste plaats beschouwd worden als voortbrengers van brood, niet als iets dat streeft naar kapitaalsvermeerdering, net zoals een autofabrikant allereerst beschouwd moet worden als een vervaardiger van voertuigen, niet als een bedrijf dat rijker en rijker wil worden. Hetgeen Marx primordiaal stelde: de kapitaalaccumulatie is slechts een secundair gegeven. Marx heeft zowel het kapitalisme, als het marxisme slecht ontleed. Hij heeft o.a. niet ingezien dat een ethisch functionerend kapitalisme een onwaarschijnlijke bron van welvaart is.

C. De Derde Weg

Verschillende pogingen zijn ondernomen geweest om de economie beter te doen functioneren.

- a. De Prebisch doctrine.
- b. Het verbeterd kapitalisme.

a. De Prebisch doctrine.

Prebisch had opgemerkt dat er een ongelijke ruil van goederen bestond tussen arme en rijke landen: de arme landen verkochten hun goederen te goedkoop en betaalden te veel voor de ingevoerde producten. Hij zweerde daarom het marktmechanisme af, en werd daarom afgeschilderd als een marxist. Dit was hij nochtans in het geheel niet. Zijn doel was alleen maar de economie van de derde wereld te verbeteren. Daartoe moesten protectionistische maatregelen, zoals invoertaxen genomen worden en moest de eigen economie zelfberedderend worden, dit vooral door ook producten met een hogere toegevoegde waarde te vervaardigen. Prebisch had echter niet ingezien dat zijn theorie in de praktijk niet kon werken: vooral de geringe scholingsgraad was een niet te overwinnen obstakel. Zijn theorie maakte wel duidelijk waarom landen achterop bleven hinken: de onvoldoende scholing. Daarin moet bijgevolg primordiaal geïnvesteerd worden.

b. Het verbeterd kapitalisme.

Dit wordt eveneens als de Derde Weg aangeduid. Het is een beweging die ten gronde aanleunt bij gematigd rechts, maar nochtans door zogezegd linkse sympatisanten is bedacht: Blair in Engeland, Kok in Nederland, Clinton in de U.S.A. Deze theorie waardeert het marktmechanisme, pleit voor meer persoonlijke verantwoordelijkheid, een gelijke kansen beleid, het aanreiken

van waarden. Het zet zich bijgevolg grotendeels af tegen overheidsdwang. Daarenboven moet het accent liggen bij het gemeenschapsdenken, de participatie dus uit den boze zijn. In België was Frank Vandenbroucke (het buitenbeentje van de Socialistische Partij) de vaandeldrager van deze beweging. Begrijpelijk dat vooral de aanhangers van de participatie, de groene partijen, maar ook zijn eigen partij, zijn ideeën niet deelden en hij opzij werd geschoven. Dit is nogmaals een mooi voorbeeld dat voor ethische persoonlijkheden in de politiek zelden een plaats is.

Dit systeem heeft gefaald door een overdreven deregulatie (te weinig ethische regels).

Epiloog

In dit boek is de verwevenheid tussen ogenschijnlijk gans verschillende domeinen zoals godsdienst, gemeenschap, economie, enz...duidelijk naar voor gekomen. De rode draad die daar overal doorheen loopt is de rechtvaardigheid. Net zoals een economie slechts goed kan functioneren als er een band bestaat met de rechtvaardigheid is dit ook het geval in alle andere gebieden. Men kan het belang van de rechtvaardigheid zelfs doortrekken naar het individu: diegene die het rechtvaardige in zijn leven inbouwt, heeft veel meer kans een gelukkiger bestaan te beleven. Dit geluk wordt nu wel aangetast. In het modernisme worden de menselijke verhoudingen steeds maar materialistischer. Men zorgt niet meer voor elkaar uit liefde, wel uit verloning. Zo bevoorbeeld, belanden ouderlingen in homes. Met het modernisme is de geestelijke zingeving, het idealisme, voor een deel verdwenen. Vroeg of laat zal de mens inzien dat dit materialisme niet tot geluk leidt, dat een transcendente dimensie noodzakelijk is om tot een hoger niveau van geluk te komen.

Ik durf te hopen dat veel lezers nu duidelijker inzien hoe vooroordelen hun rede benevelen, hen daardoor menselijkheid ontnemen en een hinderpaal betekenen voor hun geluk. Samen met het egoïsme vormen ze het duivelspaar. Al het negatieve in het menselijk handelen is daaruit af te leiden: de oorlogen, de maatschappelijke wantoestanden, de economische crisissen. Verder hoop ik dat idiote uitspraken zoals, een job is een job, waarbij volledig aan de factor nut wordt voorbijgegaan, nu wel doorzien worden. Ook het wanbeleid van overheden is met de verzamelde kennis gemakkelijk te achterhalen, dus eveneens het feit dat de armoede een gewild gegeven is, mede door sociale wetten veroorzaakt wordt. Algemeen, dat de kloof tussen formele rechtvaardigheid en morele rechtvaardigheid enorm is.

In de huidige democratieën bestaat meestal een duidelijke hiërarchische orde, behoren burgers tot een bepaalde stand, waaraan een specifiek statuut verbonden is. Hier heerst dan de discriminatie, niet het egalitarisme. Hoe schizofreen zijn die zogezegde democratieën, dat ze antidiscriminatiewetten maken, en tegelijk de discriminatie tot wet verheffen! In de budgetopmaak van 2012 stak de discriminatie weer duidelijk zijn kop op. Terwijl een eenvoudige analyse ons leert waar het beleid faalt, weigert links evidenties in te zien en immorele discriminaties op te heffen, wellicht uit angst stemmenverlies te lijden. De oorzaak van het budgettaire tekort moet zeker niet gezocht worden aan de inkomenszijde, daar de Belgische staat reeds 54% van het nationaal inkomen tot zich neemt, waarschijnlijk een wereldrecord. Professor Eyskens, M. had nogtans gewaarschuwd dat 50% een absoluut maximum mocht zijn. Edoch, weeral zocht men zijn heil in nieuwe taksen en belastingen. Inhoudelijk lost dit echter niks op: de staat blijft teveel uitgeven. Daarenboven schijnen de politici vergeten te zijn dat elke belastingsverhoging een negatief effect heeft op de economische groei. Alleen structurele veranderingen, die daarenboven ethisch moeten zijn, kunnen België uit het slop helpen. Dit houdt in de eerste plaats het progressief afschaffen van de voorrechten en het zoeken naar grotere efficiëntie in. Waarom aan de ambtenarengezinnen

een belastingsvoordeel toekennen door de inkomens van man en vrouw niet te cumuleren, en waarom ook moet de staat de vakbondspremies van de staatsambtenaren betalen? De annulatie van de perequatie en het harmoniseren van de pensioenstelsels, vooral door het geleidelijk aftoppen van aberrant hoge staatspensioenen, dit ten voordele van de laagste pensioenen, zouden niet alleen een progressieve verbetering van de staatsuitgaven (door het Haavelmo-effect), maar tevens het ethisch gehalte van het staatsbeleid verhogen. Clement, een lid van de belgische regering verklaarde in 1909: de belgische burger zal altijd de minst betalende burger van de wereld zijn! Hoe lachwekkend kunnen bepaalde politieke verklaringen zijn! Het zijn nochtans die politieke leiders die de voornaamste actoren zijn voor een evolutie naar een morelere samenleving. De ethische evolutie zal bijgevolg en spijtig genoeg slechts een langzaam proces zijn.

Inhoud

Voorwoord

De vooroordelen

De mens als kind an de natuur

Het fenomeen mens

De ethiek

    Basisrechten versus specifieke rechten

    De morele plichten

    De band moraal –solidariteit

    Samenvatting van de kenmerken van de morele handeling

    De ethische beïnvloeding van het individu

    De verschillende gedaantes van het immoreel gedrag

    De soorten ethiek

    De geschiedenis van de ethiek in een notedop

    De diepe zin van de ethiek

De rechtvaardigheid

    De wetten van Rawls

    De evolutie van de morele rechtvaardigheid

De vrijheid

De gelijkheid

De deugden

Banden en maatschappij

Kultuurrelativisme en multiculturalisme

Het armoedeprobleem

De liefde

Godsdienst en geloof

De sociale zekerheidsstelsels

Het Belgisch S.Z.S.

De staten

    De contracttheorieën

    De verrechtvaardiging voor het bestaan van staten

    De verhouding burger-staat

    De Universele verklaring van de Rechten van de Mens

    Het mechanisme om burgers ongelijk te behandelen

    De politieke systemen

    De taken van de staat

    De staatsvormen

De democratie

    De verschillende soorten

    Het ontstaansmechanisme van de democratie

    De schizofrene democratie

    De theorie van Maslow

Het politiek links-rechts dualisme

De economie

De economische stelsels

    Het kapitalisme-de verschillende betekenissen van het begrip kapitaal

    -de voorwaarden opdat het kapitalisme zou kunnen ontstaan

- de theorie van Weber
- ethiek en kapitalisme
- de gevolgen van het kapitalisme

Het marxisme-ontstaan, methode en doel van het marxistisch denken

- de onderbouw-bovenbouw theorie
- het historisch materialisme
- de gevolgen van het marxisme
- het verschil tussen het marxisme en het huidig links denken
- kritiek op het marxisme

De Derde Weg

Epiloog